

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΔΠΜΣ «ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΗΣΕΙΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αυτοτελείς ισχυρισμοί στο πλαίσιο της νομοθεσίας για τα ναρκωτικά

MASTER THESIS / DISSERTATION

Independent pleas within the framework of drug legislation

Της

Βικτώριας Η. Μήτσιου

AEM: 650250

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:

Αδάμ Παπαδαμάκης

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Αδάμ Παπαδαμάκης

Λάμπρος Μαργαρίτης

Αθανάσιος Ζαχαριάδης

Αυτοτελείς ισχυρισμοί στο πλαίσιο της νομοθεσίας για τα ναρκωτικά

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θερμές ευχαριστίες οφείλω στον κ. Αδάμ Παπαδαμάκη, τον οποίο εκτιμώ όχι μόνο ως επιστήμονα αλλά και ως άνθρωπο, για την τιμή που μου έκανε να αναλάβει την επίβλεψη της παρούσας διπλωματικής εργασίας και για τις πολύτιμες συμβουλές που μου παρείχε κατά την εκπόνησή της. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω και όλους τους καθηγητές του ΔΠΜΣ «Ποινικό Δίκαιο και Εξαρτήσεις» για τις υψηλού επιπέδου γνώσεις που μου μετέδωσαν κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των μαθημάτων.

Τέλος, ευχαριστώ τους γονείς μου, Ηλία και Άννα, και τον αδερφό μου, Νίκο, που με παροτρύνουν να βελτιώνομαι διαρκώς τόσο ως άτομο όσο και ως επιστήμονας και στηρίζουν όλες τις προσπάθειές μου, στους οποίους και αφιερώνω την παρούσα εργασία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
 ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ.....	 14
1.Η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών	
1.1.Ορισμός της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών.....	14
1.2.Διάκριση των αυτοτελών ισχυρισμών από την άρνηση της κατηγορίας και τα απλά υπερασπιστικά επιχειρήματα.....	17
1.3.Προϋποθέσεις ορθής δικονομικής προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών.....	20
α)Τρόπος προβολής.....	20
β)Χρόνος προβολής.....	23
1.4.Η αστικογενής φύση των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη.....	25
1.5.Η δικονομική αντιμετώπιση των αυτοτελών ισχυρισμών σε επίπεδο αναιρετικού ελέγχου.....	28
Οι αναιρετικοί λόγοι της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας, της έλλειψης ακροάσεως και της απόλυτης ακυρότητας και η σχέση μεταξύ τους.....	28
1.6.Η αιτιολογία των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων και η άρρηκτη σχέση της με τους αυτοτελείς ισχυρισμούς. Προβληματισμοί ως προς τη νομολογιακή αντιμετώπιση των αυτοτελών ισχυρισμών.....	34
 ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	 39
2.Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στο πλαίσιο της νομοθεσίας για τα ναρκωτικά	
2.1.Αυτοτελής ισχυρισμός περί προμήθειας ή κατοχής ναρκωτικών για αποκλειστικά ιδία χρήση (άρ. 29 παρ. 1 Ν. 4139/2013).....	39
ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	41
2.2.Αυτοτελής ισχυρισμός περί συμπτωματικής/περιστασιακής χρήσης (άρ. 29 παρ. 2 Ν. 4139/2013).....	45
ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	47
2.3.Αυτοτελής ισχυρισμός περί συνδρομής της εξάρτησης από τη χρήση ναρκωτικών ουσιών (άρ. 30 Ν. 4139/2013).....	50

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	55
2.4.Αυτοτελής ισχυρισμός για άρση (άρ. 34 νέου ΠΚ) ή μείωση (άρ. 36 νέου ΠΚ) της ικανότητας για καταλογισμό λόγω της χρήσης ναρκωτικών ουσιών.....	59
ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	62
2.5.Αυτοτελείς ισχυρισμοί για την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων.....	65
A) Από το Ν. 4139/2013.....	65
i) Αυτοτελής ισχυρισμός του άρ. 27 Ν. 4139/2013.....	65
ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	69
ii) Αυτοτελής ισχυρισμός για την αναγνώριση ελαφρυντικής περίπτωσης λόγω ολοκλήρωσης θεραπευτικού προγράμματος σωματικής και ψυχικής απεξάρτησης (άρ. 33 παρ. 1 περ. γ' Ν. 4139/2013.....	73
ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	74
B) Από το νέο ΠΚ.....	77
i) Αυτοτελής ισχυρισμός για την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων κατ' άρ. 84 νέου ΠΚ.....	77
ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	84
ii) Αυτοτελής ισχυρισμός για την επιβολή μειωμένης ποινής δυνάμει του άρ. 133 νέου ΠΚ.....	87
ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	89
2.6.Αυτοτελής ισχυρισμός του άρ. 28 Ν. 4139/2013.....	90
ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	94
 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ/ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	 99
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	103
ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	104

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΠ	Άρειος Πάγος
άρ.	άρθρο/άρθρου
αριθ.	αριθμός/αριθμόν
Αρμ	Αρμενόπουλος
Βλ.	Βλέπε
γρ.	γραμμάρια/γραμμαρίων
δηλ.	δηλαδή
ΔΣΑΠΔ	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
έκδ./εκδ.	έκδοση/εκδόσεις
ενημ. σημ.	ενημερωτικό σημείωμα
επ’	επί
ΕΠολΔ	Εφαρμογές Πολιτικής Δικονομίας
επομ.	επόμενα
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕφΑθ	Εφετείο Αθηνών
Κακ/των	Κακουργημάτων
κατ’	κατά
ΚΕΘΕΑ	Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων
κλπ.	και λοιπά
ΚΝΝ	Κώδικας Νόμων για τα Ναρκωτικά
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
λχ	λόγου χάριν
ν'	να
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
Ν.	Νόμος/Νόμου
ό.α.π	όπως ακριβώς παραπάνω
ΟΚΑΝΑ	Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών
ΟΛΑΠ	Ολομέλεια Αρείου Πάγου
ό.π	όπως παραπάνω
παρ.	παράγραφος/παραγράφου
ΠεντΕφΠειρ	Πενταμελές Εφετείο Πειραιά
περ.	περίπτωση
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Πλημ/κειο	Πλημμελειοδικείο
ΠΛογ	Ποινικός Λόγος
ΠραξΛογΠΔ	Πράξη και Λόγος του Ποινικού Δικαίου
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά
πχ	παραδείγματος χάριν
σ'	σε
σελ.	σελίδα
στοιχ.	στοιχείο
συνδ.	συνδυασμό
Συντ.	Σύνταγμα

ΤρΑερΘεσ	Τριμελές Αεροδικείο Θεσσαλονίκης
ΤρΕφΚακΑθ	Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων Αθηνών
ΤρΕφΚακΚαλαμ	Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων Καλαμάτας
ΤρΣτρατΘεσ	Τριμελές Στρατοδικείο Θεσσαλονίκης
Υπ	Υπεράσπιση
υπ'	υπό
Υποδ/νση	Υποδιεύθυνση
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης
ΧΘΔ	Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η εμβάθυνση στην έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών στο πλαίσιο της ισχύουσας ελληνικής νομοθεσίας για τα ναρκωτικά (Ν. 4139/2013). Στο πρώτο μέρος αναλύεται η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών, αναδεικνύεται η επιρροή της Πολιτικής Δικονομίας στη σύλληψη της έννοιας τους και παρατίθενται οι προϋποθέσεις ορθής δικονομικής προβολής τους. Εν συνεχεία, παρουσιάζεται ο τρόπος της δικονομικής τους αντιμετώπισης σε επίπεδο αναιρετικού ελέγχου και καταδεικνύεται η άρρηκτη σχέση τους με την αιτιολογία των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων. Στο δεύτερο μέρος αναλύονται οι αυτοτελείς ισχυρισμοί που απορρέουν από τη νομοθεσία για τα ναρκωτικά με ταυτόχρονη παράθεση ενδεικτικών ποινικών αποφάσεων μέσα από την ελληνική νομολογία της τελευταίας δεκαετίας. Τέλος, καταγράφονται τα συμπεράσματα και η άποψη της γράφουσας σχετικά με το αναλυθέν επιστημονικό ζήτημα.

Λέξεις κλειδιά: Αυτοτελείς Ισχυρισμοί – Ναρκωτικά – Αιτιολογία Δικαστικών Αποφάσεων

ABSTRACT

The purpose of this dissertation is to deepen the concept of independent pleas within the framework of current Greek drug legislation (Law 4139/2013). The first part analyzes the meaning of the independent pleas, underlines the influence of the Civil Procedure in the concept of their meaning and cites the conditions for their proper procedural presentation. Afterward, the way of their procedural treatment at the level of appellate review is presented and their indissoluble connection with the reasoning of the decisions of the criminal courts is demonstrated. The second part analyzes the independent pleas deriving from the drug legislation with simultaneous citation of indicative criminal decisions through the Greek jurisprudence of the last decade. Finally, the conclusions and the writer's opinion on the analyzed scientific issue are recorded.

Key words: Independent Pleas – Drugs – Reasoning of Judicial Decisions

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί αποτελούν ένα χρήσιμο δικονομικό εργαλείο, το οποίο αξιοποιούν καθημερινά οι συνήγοροι υπεράσπισης που ασχολούνται με το ποινικό δίκαιο, διότι χάρη σ' αυτούς μπορούν να επιδιώξουν τη ευνοϊκότερη αντιμετώπιση των εντολέων τους εκ μέρους των ποινικών δικαστηρίων της ουσίας. Παράλληλα όμως διαδραματίζουν και ένα διπλό ρόλο ως προς την αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων. Πιο συγκεκριμένα, μέσω της απάντησης των δικαστηρίων επ' αυτών των ισχυρισμών ελέγχεται από τον ΑΠ κατά πόσον η αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων είναι η απαιτούμενη ειδική και εμπειριστατωμένη (άρ. 93 παρ. 3 Συντ. και το άρ. 139 ΚΠΔ). Ταυτόχρονα όμως δρουν και ως περιοριστικός παράγοντας της αιτιολογίας ενόψει του ότι, από όλους τους ισχυρισμούς που μπορεί να προτείνει ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης, μόνο στους αυτοτελείς έχουν υποχρέωση τα δικαστήρια της ουσίας να απαντούν ειδικά και εμπειριστατωμένα.

Στην παρούσα εργασία πραγματοποιείται μια θεωρητική και ταυτόχρονα νομολογιακή προσέγγιση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών στο πλαίσιο της ισχύουσας ελληνικής νομοθεσίας για τα ναρκωτικά (Ν. 4139/2013). Στο πρώτο μέρος αναλύεται η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών, οι προϋποθέσεις για την ορθή δικονομική τους προβολή, η δικονομική τους αντιμετώπιση στο πλαίσιο του αναιρετικού ελέγχου και η σχέση τους με την αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων. Επιπλέον, τίθενται προβληματισμοί ως προς τη συμβατότητα της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί από τη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων, με τη συνταγματική επιταγή για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων (άρ. 93 παρ. 3 Συντ.), με το δικαίωμα της ακρόασης (άρ. 20 παρ. 1 Συντ.) και με το άρ. 6 της ΕΣΔΑ.

Στο δεύτερο μέρος παρατίθενται οι αυτοτελείς ισχυρισμοί που μπορούν να προταθούν στο πλαίσιο μιας δίκης για παραβάσεις της νομοθεσίας για τα ναρκωτικά απορρέοντες τόσο από το Ν. 4139/2013 όσο και από τον ΠΚ. Ενόψει δε του ότι από 01.07.2019 τέθηκε σε ισχύ ο νέος ΠΚ (Ν. 4619/2019) η παρούσα εργασία περιλαμβάνει και τις αλλαγές που επήλθαν σε σχέση με τους αυτοτελείς ισχυρισμούς για την αναγνώριση των ελαφρυντικών περιστάσεων του άρ. 84 παρ. 2 και 133 ΠΚ που μπορούν να αξιοποιηθούν σε δίκες για παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών

ουσιών. Παράλληλα δε με τη θεωρητική τους ανάλυση συντελείται και ενδεικτική παράθεση ποινικών αποφάσεων που καταδεικνύουν τη στάση των ελληνικών ποινικών δικαστηρίων έναντι των αυτοτελών ισχυρισμών. Τέλος, καταγράφονται τα συμπεράσματα της γράφουσας και εκφράζεται η άποψη της σχετικά με το πως θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται όχι μόνο οι αυτοτελείς αλλά όλοι οι υπερασπιστικοί ισχυρισμοί εκ μέρους των ελληνικών ποινικών δικαστηρίων.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

1. Η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών

1.1.Ορισμός της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών

Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί είναι υπερασπιστικοί ισχυρισμοί που προβάλλονται στα ποινικά δικαστήρια της ουσίας από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του σύμφωνα με τα άρθρα 171 παρ. 2 (πρώην άρθρο 170 παρ. 2 προϊσχύσαντος ΚΠΔ) και 333 παρ. 2 νέου ΚΠΔ¹, περιέχουν ορισμένο αίτημα και τείνουν στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης ή της ικανότητας για καταλογισμό ή στην εξάλειψη του αξιοποιήσιμου ή στη μείωση της ποινής². Σημαντικό είναι να διευκρινιστεί ότι δεν υπάρχει ορισμός της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών στον ΚΠΔ μολονότι πρόκειται για έννοια του δικονομικού ποινικού δικαίου και έτσι η έννοια τους έχει διαπλαστεί νομολογιακά.

Ως γενέθλια απόφαση³ για τους αυτοτελείς ισχυρισμούς θεωρείται η υπ' αριθ. ΑΠ 113/1953⁴, η οποία αφορούσε τον ισχυρισμό περί έμπρακτης μετάνοιας. Πάντως, αναφορά στην έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών είχε γίνει και στην προγενέστερη απόφαση ΑΠ 62/1953⁵ χωρίς ωστόσο να εξειδικεύεται το περιεχόμενο της έννοιας. Αξίζει να σημειωθεί ότι πριν η νομολογία του ΑΠ υιοθετήσει την έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών είχαν προηγηθεί άλλοι όροι για να εκφράσουν την ίδια έννοια. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά είχε χρησιμοποιηθεί ο όρος «ουσιώδης ισχυρισμός»⁶, ο

¹ Ν. 4620/2019 «Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας», ΦΕΚ Α' 96/11.06.2019.

² Ζώης Ι., *Η Υπεράσπιση του κατηγορουμένου στο ακροατήριο, Εμβάθυνση στους αυτοτελείς ισχυρισμούς, Θεωρία, Νομολογία, Σχόλια*, εκδ. Τσίμος, 2012, σελ. 3.

³ Χατζιωάννου Κ., *Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 16.

⁴ ΑΠ 113/1953, ΠοινΧρ 1953, σελ. 257 («...Επειδή, καθ'α προκύπτει εκ των πρακτικών της δίκης, καθ'ην εξεδόθη η προσβαλλομένη απόφασις, ο αναιρεσείων προέτεινε τον επί του άρθρου 379 Π.Κ. ερειδόμενον αυτοτελή ισχυρισμόν περί έμπράκτου μετάνοιας, όστις άγει εις την εξαλειψιν του αξιοποιήσιμου της αποδοθείσης εις τον αναιρεσείοντα πράξεως της υπεξαίρεσεως ποσού δραχμών 10.529.525 περιελθόντος εις την κατοχήν αυτού εκ παρακρατήσεως μισθών των ησφαλισμένων εργατών. Τον ισχυρισμόν τούτον το δικάσαν πλημμελειοδικείον δια της καταδίκης του αναιρεσείοντος εμμέσως πλην σαφώς απέρριψε άνευ αιτιολογίας τινός καταστήσαν ούτω συμφώνως προς τα προεκτεθέντα αναιρετέαν την απόφασίν του δι' έλλειψιν αιτιολογίας επί του αυτοτελοούς τούτου ισχυρισμού κατά τον νόμιμον περί τούτου πρώτον λόγον αναιρέσεως»).

⁵ ΑΠ 62/1953, ΠοινΧρ 1953, σελ. 196 («ο δε ισχυρισμός του αναιρεσείοντος τούτου ότι κατέβαλεν ούτους τούς δασμούς και λοιπά δικαιώματα του Δημοσίου των δημευθέντων εμπορευμάτων εξ 24 εκατομμυρίων δεν αποτελεί αυτοτελή τινα ισχυρισμόν ώστε να χρήξη ιδιαιτέρας τινός απαντήσεως αλλ' άρνησιν των, εφ'ων ερείδεται η κατηγορία, ως άνω γεγονότων, και ως τοιούτος εξητάσθη παρά του δικαστηρίου κατά την κατ' ουσίαν έρευναν της υποθέσεως, δι' ο και ο επί αντιθέτου εκδοχής ερειδόμενος δεύτερος λόγος αναιρέσεως απορριπτέος καθίσταται, ως μη νόμιμος»).

⁶ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 341/1961, ΠοινΧρ 1962, σελ. 53, ΑΠ 186/1962, ΠοινΧρ 1962, σελ. 482, ΑΠ 547/1981, ΠοινΧρ 1981, σελ. 756, ΑΠ 1004/1981, ΠοινΧρ 1982, σελ. 294.

οποίος ωστόσο δεν επικράτησε τελικά διότι προερχόταν αυτούσιος από την πολιτική δίκη και αδυνατούσε να αποδώσει με ορθό τρόπο το περιεχόμενο και τη λειτουργία του ως θεσμού του ποινικού δικονομικού δικαίου⁷. Άλλοι όροι που επίσης εντοπίζονται στη παλαιότερη νομολογία του ΑΠ ήταν οι όροι «προκριματικό της κατηγορίας γεγονός»⁸ και «καταλυτικός της κατηγορίας ισχυρισμός»⁹. Ωστόσο, ούτε αυτοί επικράτησαν, οπότε υιοθετήθηκε τελικά ο όρος αυτοτελής ισχυρισμός ως επιστημονικά δόκιμος και νοηματικά πληρέστερος¹⁰.

Από την πρώτη φορά που χρησιμοποιήθηκε ο όρος αυτοτελής ισχυρισμός έχει εκδοθεί πλήθος ποινικών αποφάσεων, οι οποίες αφορούν σε κρίση επί αυτοτελών ισχυρισμών, με αποτέλεσμα το Ανώτατο Ακυρωτικό να έχει καταλήξει σε ένα πάγιο ορισμό για την έννοιά τους. Σύμφωνα, λοιπόν, με την νομολογία του ΑΠ αυτοτελείς ισχυρισμοί είναι αυτοί *«που προβάλλονται σύμφωνα με τα άρθρα 170 παρ. 2 (νυν 171 παρ. 2 νέου ΚΠΔ) και 333 παρ. 2 ΚΠΔ¹¹ στο δικαστήριο της ουσίας από τον κατηγορούμενο ή τον συνήγορό του και τείνουν στην άρση του αδίκου χαρακτήρος της πράξεως, τον αποκλεισμό ή τη μείωση της ικανότητας προς καταλογισμόν, την εξάλειψη του αξιοποίνου ή τη μείωση της ποινής, προβάλλονται δε κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, με όλα δηλαδή τα αναγκαία για τη θεμελίωσή τους πραγματικά περιστατικά, και τούτο για να μπορέσει ο δικαστής ύστερα από αξιολόγησή τους να τους κάμει δεκτούς ή να τους απορρίψει· σε διαφορετική περίπτωση το δικαστήριο της ουσίας δεν έχει υποχρέωση να απαντήσει αιτιολογημένως στην απόρριψή τους»¹².*

Υποστηρίζεται η άποψη ότι ο αυτοτελής ισχυρισμός στηρίζεται σε νομικά στοιχεία που είναι ανεξάρτητα και έξω από την κατηγορία, εξ αυτού οφείλει και την ονομασία «αυτοτελής ισχυρισμός». Ως νομικός δε ισχυρισμός περιέχει συνεπτυγμένο νομικό συλλογισμό μαζί με το συμπέρασμά του, δηλαδή τις έννομες συνέπειες οι

⁷ Σταρατζής Γ., Ο αυτοτελής ισχυρισμός στην ποινική δίκη, Δίκη 2004, σελ. 747.

⁸ Βλ. ΑΠ 8/1979, ΠοινΧρ 1979, σελ. 354, ΑΠ 1029/1981, ΠοινΧρ 1982, σελ. 364, ΑΠ 399/1983, ΠοινΧρ 1983, σελ. 812

⁹ Βλ. ΑΠ 5/1980, ΠοινΧρ 1980, σελ. 345

¹⁰ Σταρατζής Γ., ό.α.π.

¹¹ Πρόκειται για άρθρα του προϊσχύσαντος ΚΠΔ ήτοι, του ΠΔ 258/1986 «Κώδικας Ποινικής Δικονομίας», ΦΕΚ Α' 121/08.08.1986, όπως συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε με μεταγενέστερους νόμους.

¹² Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 385/2004, ΠοινΔικ 2004, σελ. 747, ΑΠ 107/2006, ΠοινΔικ 2006, σελ. 808, ΑΠ 405/2007, ΝοΒ 2007, σελ. 1664, ΑΠ 688/2015, ΠοινΔικ 2016, σελ. 786, ΑΠ 132/2016, ΠοινΔικ 2016, σελ. 1104.

οποίες προκαλούν κατάλυση ή μείωση κάποιου συστατικού στοιχείου της έννοιας του εγκλήματος, όπως αυτή ορίζεται στο άρ. 14 ΠΚ, πάντοτε όμως από νομικής απόψεως¹³.

Η θέση αυτή έχει δεχθεί κριτική¹⁴ διότι έχει θεωρηθεί ότι έχει τυποκρατικό χαρακτήρα με το να εξαρτά τον χαρακτηρισμό ενός ισχυρισμού ως αυτοτελούς από στοιχεία που βρίσκονται αποκλειστικά έξω από την κατηγορία. Κατά την ίδια θέση ένας ισχυρισμός θα πρέπει να θεωρείται αυτοτελής όταν αυτοδύναμα δύναται να καταλύσει την έννοια του εγκλήματος όπως αυτή ορίζεται εκάστοτε στο νόμο.

Σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από τις διαφορετικές θεωρητικές απόψεις, ως αυτοτελείς θεωρούνται μόνο οι αμυντικοί ισχυρισμοί τους οποίους ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορος υπεράσπισής του έχουν το δικαίωμα και όχι την υποχρέωση, δεδομένου ότι ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα της σιωπής, να προβάλλουν αποσκοπώντας με αυτό τον τρόπο να καταλύσουν κάποιο από τα συστατικά στοιχεία της έννοιας του εγκλήματος όπως αυτή οριοθετείται στο άρ. 14 νέου ΠΚ σύμφωνα με το οποίο «1. Έγκλημα είναι πράξη άδικη και καταλογιστή σε εκείνον που την τέλεσε, η οποία τιμωρείται από τον νόμο. 2. Στις διατάξεις των ποινικών νόμων ο όρος «πράξη» περιλαμβάνει και τις παραλείψεις»¹⁵.

Η ιδιαιτερότητα των αυτοτελών ισχυρισμών έγκειται στο ότι λειτουργούν ως μια επιλεκτική μορφή ελέγχου της έλλειψης αιτιολογίας¹⁶. Ειδικότερα, εφόσον προβληθούν προσηκόντως, κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, το δικαστήριο της ουσίας οφείλει να απαντήσει ρητά επ' αυτών και επί απορρίψεώς τους να διαλάβει στην απόφασή του ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία. Σε διαφορετική περίπτωση ιδρύεται ο αναιρετικός λόγος της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' νέου ΚΠΔ). Αντιθέτως, αν δεν προβληθούν παραδεκτά το δικαστήριο της ουσίας δεν έχει υποχρέωση να απαντήσει ρητά επ' αυτών ούτε πολύ περισσότερο να αιτιολογήσει ειδικώς την απόρριψή τους. Τέλος, εάν οι ισχυρισμοί που προβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της ποινικής δίκης δεν ήταν αυτοτελείς, αλλά επρόκειτο για αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς ή για απλά υπερασπιστικά

¹³ Σταμάτης Κ., Η έννοια και η λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη. Συμπεράσματα εφαρμογής 25 χρόνων, σε ΜΝΗΜΗ Ν. Χωραφά, Η. Γάφου, Κ. Γαρδίκια Τόμος Δεύτερος, ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 1986, σελ. 91-92.

¹⁴ Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη. Η δυναμική ενός νομολογιακού θεσμού, Υπερ 1992, σελ. 194.

¹⁵ Παπαδάκης Ε., Αυτοτελείς και απλοί υπερασπιστικοί ισχυρισμοί, ΠραξΛογΠΔ 2001, σελ. 65-66.

¹⁶ Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία, Θεωρία – Πράξη – Νομολογία, εκδ. Σάκκουλα, θ' έκδ., 2019, σελ. 269.

επιχειρήματα, τότε σύμφωνα με την ελληνική νομολογία το δικαστήριο της ουσίας δεν έχει ούτε σε αυτή την περίπτωση υποχρέωση να αιτιολογήσει ειδικώς την απόρριψή τους.

Συνεπώς, στο σημείο αυτό, είναι σκόπιμο να διακριθεί η έννοια των αυτοτελών από τους λοιπούς ισχυρισμούς που δύνανται να προβληθούν στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης.

1.2. Διάκριση των αυτοτελών ισχυρισμών από την άρνηση της κατηγορίας και τα απλά υπερασπιστικά επιχειρήματα

Όπως αναπτύχθηκε, οι αυτοτελείς ισχυρισμοί είναι νομικοί ισχυρισμοί που καταλύουν κάποιο από τα στοιχεία που θεμελιώνουν την έννοια του εγκλήματος, όπως αυτή ορίζεται στο άρ. 14 νέου ΠΚ, οι οποίοι διακρίνονται από την άρνηση της κατηγορίας και από τα απλά υπερασπιστικά επιχειρήματα¹⁷.

Πιο συγκεκριμένα, η άρνηση της κατηγορίας, είτε είναι απλή είτε αιτιολογημένη, είναι ένας πραγματικός ισχυρισμός, ο οποίος δεν μπορεί να στηρίζει αμφισβήτηση της νομικής έννοιας του εγκλήματος αλλά περιορίζεται στην αμφισβήτηση στοιχείων της αντικειμενικής ή της υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος¹⁸. Κατ' άλλη διατύπωση άρνηση της κατηγορίας είναι η ουσιαστική αμφισβήτηση των συστατικών στοιχείων της κατηγορίας, δηλαδή των στοιχείων που στοιχειοθετούν την έννοια της αξιόποινης πράξης για την οποία ο κατηγορούμενος κατηγορείται. Μέσω της άρνησης της κατηγορίας ο κατηγορούμενος αμφισβητεί το διαπιστωτικό ή οντολογικό τμήμα της ελάσσονας πρότασης του δικανικού συλλογισμού με τον οποίο διατυπώθηκε η κατηγορία εν αντιθέσει με τον αυτοτελή ισχυρισμό, μέσω του οποίου ο κατηγορούμενος αμφισβητεί το υπαγωγικό τμήμα της ελάσσονας πρότασης του ίδιου δικανικού συλλογισμού, δηλαδή την υπαγωγή και την εν συνεχεία παραγωγή των εννόμων συνεπειών της κατηγορίας¹⁹.

Έτσι, για παράδειγμα άρνηση της κατηγορίας συνιστά ο ισχυρισμός του κατηγορούμενου στο αδίκημα της σωματικής βλάβης ότι δεν χτύπησε αυτός το θύμα ή

¹⁷ Βλ. ΑΠ 48/2018, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («Ισχυρισμός όμως ο οποίος αποτελεί άρνηση αντικειμενικού και υποκειμενικού στοιχείου του εγκλήματος και συνεπώς της κατηγορίας ή απλό υπερασπιστικό επιχείρημα δεν είναι αυτοτελής, με την πιο πάνω έννοια, γι' αυτό το Δικαστήριο της ουσίας δεν έχει υποχρέωση να αιτιολογήσει ειδικά την απόρριψή του (ΑΠ 509/2015)»).

¹⁸ Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., ό.π. σελ. 193

¹⁹ Σταμάτης Κ., ό.π. σελ. 92-93

σε περίπτωση θανατηφόρου τροχαίου ότι δεν οδηγούσε ο ίδιος αλλά άλλο πρόσωπο, διότι και στις δύο περιπτώσεις δεν αμφισβητείται στοιχείο της νομικής έννοιας των αντίστοιχων εγκλημάτων αλλά αμφισβητείται ουσιαστικά μόνο η απόδειξη των πραγματικών περιστατικών, ήτοι το αν τελέστηκε η πράξη ή ποιος ήταν το υποκείμενο του τελεσθέντος αδικήματος αντίστοιχα²⁰. Επί των αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών γίνεται δεκτό ότι το δικαστήριο της ουσίας δεν έχει υποχρέωση να απαντήσει ρητά επ' αυτών πολλώ δε μάλλον να διαλάβει επί απορρίψεώς τους στην απόφασή του ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία²¹ διότι σύμφωνα με τη νομολογία του ΑΠ η αιτιολογία για τους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς εμπεριέχεται από τα πράγματα στην κύρια αιτιολογία της απόφασης για την ενοχή²².

Εν συνεχεία, ως επιχείρημα νοείται ένας σύνθετος συλλογισμός, του οποίου οι προκείμενες προτάσεις, είτε η μία από αυτές είτε και οι δύο, αιτιολογούνται με την προσθήκη κάποιας άλλης πρότασης²³.

Το επιχείρημα διακρίνεται σε πραγματικό (εκ του πράγματος) και σε νομικό. Το πραγματικό επιχείρημα δεν έχει αυτοτελή υπόσταση, συνιστά εκτίμηση και αξιολόγηση των αποδείξεων, αντλείται από τα διδάγματα της πείρας και της λογικής και με αυτό ο κατηγορούμενος αποσκοπεί στο να αποκρούσει την κατηγορία εναντίον του. Επομένως, το πραγματικό επιχείρημα διακρίνεται ξεκάθαρα από τους αυτοτελείς ισχυρισμούς, οι οποίοι εισάγουν στην ποινική δίκη νομικούς ισχυρισμούς, οι οποίοι εφόσον γίνουν δεκτοί καταλύουν ή μειώνουν κάποιο στοιχείο της κατηγορίας²⁴.

Όσον αφορά το νομικό επιχείρημα, αποτελεί ερμηνεία του εφαρμοστέου, στην εκάστοτε κρινόμενη περίπτωση, κανόνα ποινικού δικαίου, αποβλέπει δηλαδή στον καθορισμού του αληθινού νοήματος του κανόνα δικαίου στον οποίο στηρίζεται η κατηγορία όπως πχ τα επιχειρήματα *argumentum e contrario* (επιχείρημα εξ

²⁰ Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., ό.α.π

²¹ ΑΠ 1830/2010, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («...Όταν, όμως, ο αυτοτελής ισχυρισμός δεν προβάλλεται παραδεκτά και κατά τρόπο πλήρη και ορισμένο ή ο φερόμενος ως αυτοτελής ισχυρισμός, δεν είναι στην πραγματικότητα αυτοτελής, κατά την έννοια που προαναφέρθηκε, αλλά αρνητικός της κατηγορίας, το δικαστήριο δεν υποχρεούται να απαντήσει και μάλιστα ιδιαίτερα και αιτιολογημένα, αφού δεν υπάρχει υποχρέωση τέτοιας απαντήσεως σε ισχυρισμό απαράδεκτο ή αρνητικό της κατηγορίας»).

²² Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1429/2008, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («...Όταν όμως ο αυτοτελής ισχυρισμός δεν προβάλλεται κατά τρόπο πλήρη και ορισμένο ή ο φερόμενος ως αυτοτελής ισχυρισμός, δεν είναι στην πραγματικότητα αυτοτελής, κατά την έννοια που αναφέρθηκε, αλλά αρνητικός της κατηγορίας, το δικαστήριο δεν υποχρεούται να απαντήσει, ούτε να διαλάβει στην απόφασή του ιδιαίτερη αιτιολόγηση, αφού δεν υπάρχει υποχρέωση απαντήσεως σε αόριστο ισχυρισμό, ενώ αιτιολογία για τους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς, εμπεριέχεται εκ των πραγμάτων στην κύρια αιτιολογία της απόφασης για την ενοχή»).

²³ Βλ. Σταμάτη Κ., ό.π. σελ. 93

²⁴ Σταμάτης Κ., σελ. 93-94

αντιδιαστολής), argumentum a maiore ad minus (επιχείρημα από το μείζον στο έλασσον), argumentum a minore ad maius (επιχείρημα από το έλασσον στο μείζον) κλπ. Γι' αυτό το λόγο το δικαστήριο τα λαμβάνει υπόψη του αυτεπαγγέλτως προκειμένου να καθοριστεί το περιεχόμενο του κανόνα δικαίου της μείζονας πρότασης του δικανικού συλλογισμού δια του οποίου έχει διατυπωθεί η κατηγορία²⁵. Με βάση αυτές τις σκέψεις έχει διατυπωθεί η άποψη ότι τα νομικά επιχειρήματα θα πρέπει να απορρίπτονται από το δικαστήριο ρητά και αιτιολογημένα, διαφορετικά θα υπάρχει ευθεία ή εκ πλαγίου παραβίαση του εφαρμοστέου, στην εκάστοτε κρινόμενη υπόθεση, ουσιαστικού ποινικού νόμου²⁶. Ωστόσο, αυτή η άποψη δεν φάνηκε να γίνεται δεκτή εκ μέρους του ΑΠ, ο οποίος έκρινε ότι το δικαστήριο δεν έχει υποχρέωση να απαντήσει ειδικώς επί νομικών επιχειρημάτων²⁷.

Ενδεικτικές περιπτώσεις υποθέσεων ναρκωτικών στις οποίες οι ισχυρισμοί που προβλήθηκαν δεν ήταν αυτοτελείς αλλά αρνητικοί της κατηγορίας ισχυρισμοί ή απλά υπερασπιστικά επιχειρήματα είναι οι ακόλουθες:

- **ΑΠ 999/2004**²⁸: Ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμο τον ανααιρετικό λόγο του άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ για έλλειψη αιτιολογίας λόγω μη αιτιολογημένης απάντησης εκ μέρους του Δικαστηρίου στον ισχυρισμό του ανααιρεσείοντος ότι στον αμέσως προηγούμενο χρόνο πριν τη σύλληψή του έκανε συστηματική χρήση ινδικής κάνναβης. Κατά τον ΑΠ ο ισχυρισμός ότι ο ανααιρεσείων είναι τοξικομανής δεν συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό αλλά υπερασπιστικό επιχείρημα, αφού δεν πρότεινε ότι απέκτησε την έξη των ναρκωτικών και αδυνατεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις.
- **ΑΠ 157/2002**²⁹: Ο ΑΠ έκρινε ότι ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου ότι τις ναρκωτικές ουσίες για τις οποίες κατηγορήθηκε του τις είχε δώσει προς φύλαξη ένας Αλβανός προμηθευτής του, δεν είναι αυτοτελής, αλλά αρνητικός της κατηγορίας και συνεπώς δεν χρήζει ειδικής αιτιολογίας.

²⁵ Ο.α.π. σελ.94

²⁶ Ο.α.π. σελ. 95

²⁷ Βλ. ΑΠ 1088/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («...για το έγκλημα της απάτης προβάλλει τον ισχυρισμό για άρση του καταλογισμού της τελέσεως της πράξεως αυτής, λόγω ανυπαρξίας πλήρωσης τόσο της αντικειμενικής, όσο και της υποκειμενικής υποστάσεώς της. Ο ισχυρισμός ότι δεν στοιχειοθετείται το αδίκημα, δεν είναι αυτοτελής ισχυρισμός αλλά νομικό επιχείρημα. Συγκεκριμένα και το δικαστήριο δεν είχε υποχρέωση ν' απαντήσει ειδικώς επ' αυτού»).

²⁸ ΑΠ 999/2004, ΠΛογ 2004, σελ. 1265.

²⁹ ΑΠ 157/2002, ΠοινΔικ 2002, σελ. 1278

- **ΑΠ 1535/2002**³⁰: Κρίθηκε από τον ΑΠ ότι οι ισχυρισμοί του αναιρεσείοντος, ο οποίος συνελήφθη την ώρα που περίμενε εντός του αυτοκινήτου που είχε νοικιάσει για να παραλάβει τους δύο Αλβανούς υπηκόους τους οποίους είχε μεταφέρει μέχρι τον τόπο που ήταν κρυμμένοι 17 σάκοι με ακατέργαστη ινδική κάνναβη προκειμένου αυτοί να πάρουν δύο από αυτούς τους σάκους, «*ότι έπρεπε να κριθεί απλός συνεργός στην κατοχή δύο σάκων ακατέργαστης ινδικής κάνναβης, άλλως ότι προέβη σε προπαρασκευαστικές πράξεις που μένουν ατιμώρητες...*» είναι απλοί υπερασπιστικοί και συνεπώς το δικαστήριο δεν είχε υποχρέωση να αιτιολογήσει την απορριπτική του κρίση σχετικά με αυτούς.

1.3.Προϋποθέσεις ορθής δικονομικής προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών

α) Τρόπος προβολής

Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί θα πρέπει να προτείνονται **παραδεκτά και να έχουν σαφές και ορισμένο περιεχόμενο**, διαφορετικά το δικαστήριο της ουσίας δεν έχει υποχρέωση να απαντήσει επ' αυτών και επί απόρριψής τους να διαλάβει στην απόφαση ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία.

Πιο συγκεκριμένα, για το σαφές και ορισμένο, θα πρέπει ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του να προβάλλει όλα τα πραγματικά περιστατικά τα οποία με την κατάλληλη υπαγωγή στην επικαλούμενη νομική διάταξη στοιχειοθετούν τον προβαλλόμενο αυτοτελή ισχυρισμό. Δηλαδή, δεν αρκεί η απλή αναφορά των νομικών διατάξεων ή του χαρακτηρισμού με τον οποίο οι αυτοτελείς ισχυρισμοί είναι γνωστοί στη νομική ορολογία³¹.

Περαιτέρω, βάσει των άρ. 141 παρ. 2, 331 και 333 παρ. 2 νέου ΚΠΔ, παρέχεται η δυνατότητα στους διαδίκους να λαμβάνουν το λόγο προκειμένου να αγορεύσουν, ή για να κάνουν δηλώσεις, αιτήσεις ή ενστάσεις για οποιοδήποτε θέμα αφορά την υπόθεση που συζητείται και να παραδίδουν γραπτώς σε αυτόν που διευθύνει τη συζήτηση τις δηλώσεις τους που αναπτύχθηκαν προφορικά³². Συνεπώς, οι αυτοτελείς ισχυρισμοί μπορούν να προβληθούν εγγράφως με σημείωμα ή υπόμνημα ή προφορικά

³⁰ ΑΠ 1535/2002, ΠΛογ, σελ. 1558

³¹ Χατζιωάννου Κ., ό.π. σελ. 72

³² Ο.α.π. σελ. 77

στο ακροατήριο και να ζητείται η καταχώρησή τους στα πρακτικά της δίκης³³. Είναι καίριας σημασίας να τονιστεί ότι ειδικά σε περίπτωση που παραδίδεται επί της έδρας γραπτό σημείωμα που αφορά αυτοτελή ισχυρισμό απαιτείται η προηγούμενη προφορική ανάπτυξή του κατά τα ουσιώδη στοιχεία της πραγματικής και νομικής θεμελίωσής του, η οποία θα πρέπει να προκύπτει από τα τηρούμενα πρακτικά της δίκης, διαφορετικά θεωρείται ότι προβάλλεται απαραδέκτως³⁴. Σε διαφορετική περίπτωση, αν δηλαδή καταχωρήθηκαν μεν οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στα πρακτικά της δίκης πλην όμως δεν έγινε σημείωση ότι αναπτύχθηκαν και προφορικά κατά τα ουσιώδη στοιχεία τους ή αν προβλήθηκαν παραδεκτά αλλά κατά αόριστο τρόπο, τότε το δικαστήριο δεν υποχρεούται να απαντήσει επ' αυτών ούτε να διαλάβει ειδική αιτιολογία επί απόρριψής τους³⁵. Μια χαρακτηριστική περίπτωση κατά την οποία ένας αυτοτελής ισχυρισμός δύναται να προβληθεί αορίστως είναι όταν ο κατηγορούμενος εμφανίζεται στο ακροατήριο και προβάλλει ο ίδιος αυτοτελή ισχυρισμό χωρίς να εκπροσωπείται από συνήγορο υπεράσπισης οπότε, ελλείψει των κατάλληλων νομικών γνώσεων, συνήθως αδυνατεί να αναπτύξει σαφώς και ορισμένως τον αυτοτελή ισχυρισμό του. Αυτό μπορεί να αποφευχθεί στα κακουργήματα στα οποία, βάσει του άρ. 340 παρ. 1 εδ. β' νέου ΚΠΔ, το δικαστήριο διορίζει υποχρεωτικά στον κατηγορούμενο συνήγορο υπεράσπισης, χωρίς ωστόσο να αποκλείεται να προκύψει αοριστία οφειλόμενη σε εσφαλμένη προβολή του αυτοτελούς ισχυρισμού εκ μέρους του τελευταίου.

Επισημαίνεται ότι το δικαστήριο της ουσίας δύναται να απαντήσει ή και να κάνει δεκτό έναν αυτοτελή ισχυρισμό ακόμα και στην περίπτωση που αυτός έχει προβληθεί μονολεκτικά ή δεν έχει προβληθεί καθόλου. Ωστόσο, το ποινικό δικαστήριο οφείλει να απαντήσει και να αιτιολογήσει ειδικά την αποδοχή ή απόρριψη ενός αυτοτελούς ισχυρισμού μόνο όταν αυτός έχει προβληθεί παραδεκτά, κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, διαφορετικά θεμελιώνεται ο λόγος αναιρέσεως της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας³⁶.

Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι η ανάγκη να προκύπτει η προβολή των αυτοτελών ισχυρισμών από τα πρακτικά της δίκης είναι ως ένα βαθμό δικαιολογημένη, δημιουργεί όμως ταυτοχρόνως προβλήματα λόγω των αστοχιών που

³³ Ζώης Ι., ό.π. σελ. 3.

³⁴ Χατζηιωάννου Κ., *Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 77 και βλ. ΟΛΑΠ 2/2005, ΠοινΧρ 2005, σελ. 783 με παρατηρήσεις Αναγνωστόπουλου Η.

³⁵ Ζώης Ι., ό.π. σελ. 4.

³⁶ Ζώης Ι., ό.π. σελ. 4

συχνά παρατηρούνται στην πράξη. Ειδικότερα, είναι προφανές ότι αυτή η αξίωση που έχει διαμορφωθεί από τον Άρειο Πάγο οφείλεται στην προσπάθεια αποφυγής ανυπόστατων αναιρετικών λόγων. Διότι, αν δεν υπήρχε η αξίωση να αποδεικνύεται από τα πρακτικά της δίκης η προφορική ανάπτυξη των αυτοτελών ισχυρισμών τότε θα μπορούσε κάποιος να εγχειρίσει το έγγραφο με τους αυτοτελείς ισχυρισμούς μετά το πέρας της συζητήσεως³⁷, καταστρατηγώντας με αυτό τον τρόπο τους κανόνες της ποινικής δικονομίας σχετικά με τον χρόνο διεξαγωγής κάθε διαδικαστικής πράξης κατά τη διάρκεια μιας ποινικής δίκης.

Επιπρόσθετα, συχνό είναι το φαινόμενο τα πρακτικά που τηρούνται στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης να μην είναι ακριβή. Αυτό συμβαίνει διότι πολλές φορές οι δηλώσεις των διαδίκων και οι καταθέσεις των μαρτύρων, λόγω έλλειψης χρόνου αλλά και μέσων, δεν μεταφέρονται αυτολεξεί³⁸. Σ' αυτό συνηγορεί και το ότι μέχρι πρότινος δεν προβλεπόταν η δυνατότητα μαγνητοφώνησης της ποινικής δίκης με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αποτυπώνονται με ακρίβεια τα όσα διαδραματίζονται κατά τη διάρκειά της. Σε κάθε περίπτωση ενόψει του άρ. 6 της ΕΣΔΑ θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι στην περίπτωση των αυτοτελών ισχυρισμών δεν θα πρέπει ο κατηγορούμενος να υποστεί τις δυσμενείς συνέπειες που οφείλονται σε παράλειψη του γραμματέα κατά την τήρηση των πρακτικών³⁹.

Ένα σημαντικό νομοθετικό βήμα που θα έχει θετική επίδραση και στους αυτοτελείς ισχυρισμούς, εφόσον θα δώσει τη δυνατότητα ακριβούς αποτύπωσης των όσων διαλαμβάνονται στα ποινικά ακροατήρια, είναι η πρόβλεψη στο άρ. 143 νέου ΚΠΔ της τήρησης των πρακτικών των συζητήσεων με φωνοληψία, ορίζοντας μάλιστα ότι σε δίκες κακουργημάτων (όπως είναι στην πλειονότητά τους οι δίκες των ναρκωτικών) η τήρηση πρακτικών με φωνοληψία είναι υποχρεωτική. Μετά τη δημοσίευση της υπ' αριθ. 45304/15.01.2021 απόφασης του Υπουργού Δικαιοσύνης στο ΦΕΚ⁴⁰, η διαδικασία αυτή προβλέπεται ότι ξεκινάει να τίθεται σε ισχύ από την ημερομηνία δημοσίευσής της στο ΦΕΚ, ήτοι στις 19.01.2021. Σύμφωνα με αυτή η τήρηση των πρακτικών των συζητήσεων των ποινικών δικαστηρίων καθίσταται δυνατή από την έναρξη της δίκης μέχρι το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας. Απομένει,

³⁷ Χατζηιωάννου Κ., σελ. 79

³⁸ Ο.α.π. σελ. 79

³⁹ Ο.α.π. σελ. 78

⁴⁰ Υπ' αριθ. 45304/15.01.2021 απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης «Ηχογράφηση Πρακτικών Δίκης», ΦΕΚ Β' 136/19.01.2021

λοιπόν, να διαπιστωθεί στην πράξη σε ποιο βαθμό η νέα αυτή διαδικασία θα βοηθήσει, όπως αναμένεται, στο να μειωθούν τα φαινόμενα απόρριψης αυτοτελών ισχυρισμών λόγω εσφαλμένης τήρησης των πρακτικών εκ μέρους των γραμματέων της έδρας.

β) Χρόνος προβολής

Δεν επικρατεί ομοφωνία ως προς το ακριβές χρονικό σημείο προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών, ήτοι αν θα πρέπει υποχρεωτικά να προβληθούν πριν το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας ή αν μπορούν να προβληθούν και μεταγενέστερα, σε κάθε περίπτωση όμως πριν από την έκδοση της απόφασης του δικαστηρίου της ουσίας.

Γίνεται δεκτό ότι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί οι οποίοι οδηγούν σε κατάλυση ή μείωση της ενοχής θα πρέπει να προτείνονται πριν την κρίση του δικαστηρίου επί της ενοχής ή της αθωότητας του κατηγορουμένου και πως το ίδιο ισχύει για τους αυτοτελείς ισχυρισμούς που καταλύουν ή μειώνουν την ποινή⁴¹. Έτσι, το Ανώτατο Ακυρωτικό απέρριψε ως απαράδεκτο αυτοτελή ισχυρισμό, ο οποίος προτάθηκε μετά την απαγγελία της απόφασης επί της ενοχής του κατηγορούμενου⁴². Το ίδιο δε αποφάνθηκε και σχετικά με τη χορήγηση του ελαφρυντικού του άρ. 84 ΠΚ, καθώς έκρινε ότι δεν υπάρχει δικαίωμα προβολής του μετά το πέρας της συζητήσεως⁴³.

Με μεταγενέστερη νομολογία του ο ΑΠ⁴⁴ άλλαξε στάση αναφορικά με τον χρόνο προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών περί αναγνώρισης ελαφρυντικών περιστάσεων και έκρινε ότι αυτοί δύνανται να προβληθούν παραδεκτά ακόμα και μετά την κήρυξη της ενοχής του κατηγορουμένου, κατά το στάδιο της συζήτησης επί της ποινής. Σε διαφορετική περίπτωση, αν ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορος υπεράσπισης υποχρεούνταν να προβάλλουν το αίτημα για αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων πριν την κρίση επί της ενοχής θα αποδυναμωνόταν η προσπάθεια για αθώωση του κατηγορουμένου⁴⁵. Έχει μάλιστα υποστηριχθεί ότι θα ήταν χρήσιμο να γίνει αναδιατύπωση του άρ. 371 παρ. 3 προϊσχύσαντος ΚΠΔ (νυν άρ. 369 παρ. 3 νέου ΚΠΔ) ώστε μετά την ολοκλήρωση της ακροαματικής διαδικασίας να προβλεφθούν δύο διακριτά στάδια στην ποινική δίκη, ήτοι ένα στάδιο για την κατάγνωση της ενοχής και

⁴¹ Χατζηιωάννου Κ., ό.π. σελ. 85

⁴² Βλ. ΑΠ 527/ 1969, ΠοινΧρ 1970, σελ. 122

⁴³ ΑΠ 813/1974, ΠοινΧρ 1975, σελ. 175

⁴⁴ Βλ. ΑΠ 1615/2005, ΠΛογ 2005, σελ. 1533, όπου παρατηρήσεις Μπέκα Γ. και Μυλωνά Ι.

⁴⁵ Χατζηιωάννου Κ., ό.π. σελ. 86-87

ένα άλλο για την αναγνώριση ή μη ελαφρυντικών περιστάσεων και τον καθορισμό του ύψους της ποινής που πρόκειται να επιβληθεί στον κατηγορούμενο⁴⁶.

Σε κάθε περίπτωση, εφόσον οι αυτοτελείς ισχυρισμοί αφορούν την άρση ή τη μείωση του αδικού ή του καταλογισμού θα πρέπει να προβάλλονται πριν την λήψη της απόφασης επί της ενοχής ή της αθωότητάς του⁴⁷, καθώς βάσει αυτών το δικαστήριο θα μπορέσει να σχηματίσει καλύτερη άποψη σχετικά με την ενοχή ή μη του κατηγορουμένου.

Ωστόσο, όπως εξαρχής επισημάνθηκε, έχει υποστηριχθεί και η άποψη ότι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί θα πρέπει να προταθούν πριν το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας, διότι στηρίζονται και σε πραγματικά περιστατικά, τα οποία πρέπει να διερευνηθούν⁴⁸. Πράγματι, το Ανώτατο Ακυρωτικό έχει κρίνει⁴⁹ σε ορισμένες περιπτώσεις ότι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί του κατηγορουμένου προβάλλονται μόνο κατά τη διάρκεια της αποδεικτικής διαδικασίας και όχι μετά τη λήξη της, και δη μετά την αγόρευση του Εισαγγελέως και του πληρεξουσίου δικηγόρου του κατηγορουμένου επί της ενοχής. Πάντως δεν θα πρέπει να γίνει δεκτή η υιοθέτηση ενός τέτοιου χρονικού περιορισμού ως προς την προβολή των αυτοτελών ισχυρισμών, διότι θα περιόριζε δραματικά την προβολή τους και ταυτόχρονα θα εμπόδιζε την αποτελεσματική υπεράσπιση του κατηγορουμένου, δεδομένου ότι ο συνήγορος υπεράσπισης αναπτύσσει πλήρως την υπερασπιστική γραμμή του κατηγορουμένου κατά το στάδιο της αγόρευσής του⁵⁰.

Ο ΑΠ έχει κρίνει ότι, σε περίπτωση μετ' αναβολής συνεδριάσεως του δικαστηρίου, η οποία είχε διαταχθεί για κρείσσονες αποδείξεις⁵¹, για την ορθή

⁴⁶ Μαντάς Θ., Αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη, <https://mantas-law.gr/articles/autoteleis-isxyrismoι>, [τελευταία επίσκεψη στις 21.02.2021].

⁴⁷ Χατζηγιάννου Κ., ό.π. σελ. 87

⁴⁸ Ζώης Ι., ό.π. σελ. 6

⁴⁹ Βλ. ΑΠ 434/2009, ΠοινΔικ 2009, σελ. 1169 («...ο συνήγορος του αναιρεσείοντος, μετά το τέλος της αποδεικτικής διαδικασίας, 'έλαβε τον λόγο και πρότεινε... επικουρικά ν' αναβληθεί η υπόθεση κατ' άρθρο 60 και 61 Κ.Π.Δ.'. Το αίτημα όμως αυτό, όπως υποβλήθηκε, είναι εντελώς αόριστο...'' Διότι κατά το άρθρο 369 ΚΠΔ οι αυτοτελείς ισχυρισμοί του κατηγορουμένου προβάλλονται μόνο κατά τη διάρκεια της αποδεικτικής διαδικασίας και όχι μετά τη λήξη της, και δη μετά την αγόρευση του Εισαγγελέως και του πληρεξουσίου δικηγόρου του κατηγορουμένου επί της ενοχής''») και ΑΠ 1322/2005, ΠοινΔικ 2006, σελ. 121 («...Ο αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορουμένου περί αμύνης υποβλήθηκε μετά την απολογία του κατηγορουμένου και την αγόρευση του Εισαγγελέα και δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη και συνεπώς πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος»).

⁵⁰ Μαργαρίτης Λ., *Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4620/2019, Τόμος Δεύτερος (Άρθρα 462-592)*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 1597

⁵¹ Βλ. ΑΠ 852/2011, ΠοινΔικ 2011, σελ. 1366 («...δεν προβλήθηκε κατά την μετ' αναβολή συνεδρίαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου εκ νέου...με κατάθεση σχετικού εγγράφου που να καταχωρήθηκε στα

οικονομική προβολή του αυτοτελούς ισχυρισμού, θα πρέπει να προβληθεί εκ νέου στη μετ' αναβολή συνεδρίαση και δεν αρκεί η καταχώριση του ισχυρισμού στα πρακτικά της δίκης κατά την οποία εξεδόθη η αναβλητική απόφαση. Τέλος, ο ΑΠ έκρινε⁵² ότι επί απορρίψεως αυτοτελών ισχυρισμών, οι οποίοι είχαν προβληθεί στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεν υποχρεούται να αιτιολογήσει ειδικά την απόρριψή τους εφόσον δεν προτάθηκαν εκ νέου και δεν αναπτύχθηκαν προφορικά ενώπιον του.

1.4. Η αστικογενής φύση των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη

Η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών είναι σαφώς επηρεασμένη από την πολιτική δίκη, στην οποία πρυτανεύει η δέσμευση από τα αιτήματα των διαδίκων δεδομένου ότι αντικείμενό της αποτελούν τα αιτηθέντα. Στο πλαίσιο της ποινικής δίκης η απάντηση στην αγωγή ταυτίζεται με την άρνηση της κατηγορίας και η ένσταση εξομοιώνεται με τον αυτοτελή ισχυρισμό⁵³.

Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στον χώρο της Πολιτικής Δικονομίας εμφανίζονται ως έννοια στα άρ. 559 αριθ. 8 ΚΠολΔ υπό τον όρο «πράγματα» και στο άρ. 559 αριθ. 19 ΚΠολΔ υπό τον όρο «ζητήματα»^{54, 55}. Σύμφωνα με τον Νίκα με τον όρο «πράγματα» και στις δύο εκδοχές του άρ. 559 αριθ. 8 ΚΠολΔ νοούνται «οι ασκούντες ουσιώδη επιρροή στην έκβαση της δίκης αυτοτελείς ισχυρισμοί των διαδίκων, που τείνουν στη θεμελίωση, κατάλυση ή παρακώλυση του ασκούμενου με την αγωγή, ένσταση ή αντένσταση ουσιαστικού ή δικονομικού δικαιώματος, οι ισχυρισμοί, μ' άλλα λόγια, των διαδίκων, που συγκροτούν την ιστορική βάση (και συνεπώς θεμελιώνουν το αίτημα) αγωγής, ανταγωγής, ενστάσεως ή αντενστάσεως» και όχι «...η αιτιολογημένη άρνηση της αγωγής, ανταγωγής ή ενστάσεως ή αντενστάσεως· οι αιτήσεις των διαδίκων· τα επιχειρήματα (νομικά ή πραγματικά) ή τα συμπεράσματα των διαδίκων ή του δικαστηρίου

πρακτικά και με προφορική ανάπτυξη κατά τη συζήτηση στο ακροατήριο...και δεν αρκούσε η καταχώριση του εν λόγω ισχυρισμού στα πρακτικά της δίκης...κατά την οποία είχε εκδοθεί η...αναβλητική για περαιτέρω αποδείξεις απόφαση του ίδιου δικαστηρίου...»)

⁵² ΑΠ 1581/2006, ΠοινΧρ 2007, σελ. 730

⁵³ Παπαδαμάκης Α., ό.π. σελ. 492

⁵⁴ Χατζηγιάννου Κ., ό.π. σελ. 29

⁵⁵ Σύμφωνα με το άρ. 559 αριθ. 8 ΠΔ 503/1985 «Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας και Εισαγωγικός του Νόμος», ΦΕΚ Α' 182/24.10.1985, όπως συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε με μεταγενέστερους νόμους: «Αναίρεση επιτρέπεται μόνο... «αν το δικαστήριο παρά το νόμο έλαβε υπόψη **πράγματα** που δεν προτάθηκαν ή δεν έλαβε υπόψη **πράγματα** που προτάθηκαν και έχουν ουσιώδη επίδραση στην έκβαση της δίκης» και σύμφωνα με τον υπ' αρ. 19 λόγο αναίρεσεως «...αν η απόφαση δεν έχει νόμιμη βάση και ιδίως αν δεν έχει καθόλου αιτιολογίες ή έχει αιτιολογίες αντιφατικές ή ανεπαρκείς σε **ζήτημα που ασκεί ουσιώδη επίδραση στην έκβαση της δίκης**»».

από την εκτίμηση των αποδείξεων...»^{56, 57}. Επομένως, ως αυτοτελείς ισχυρισμοί στην πολιτική δίκη θεωρούνται εκείνοι που ασκούν ουσιώδη επιρροή στην έκβασή της ενώ το εάν ένας ισχυρισμός μπορεί να χαρακτηριστεί ως αυτοτελής ή μη έχει επίπτωση στην έκταση του αναιρετικού ελέγχου⁵⁸. Αντιστοίχως, οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη είναι οι ισχυρισμοί εκείνοι που ασκούν ουσιώδη επιρροή στην έκβασή της, δεδομένου ότι, αν γίνουν δεκτοί, οδηγούν στην άρση του αδίκου ή στον αποκλεισμό ή μείωση του καταλογισμού ή στην εξάλειψη του αξιοποίνου ή στη μείωση της ποινής.

Περαιτέρω, «μια αστικό – δικονομική προδιάθεση»⁵⁹ σε σχέση με τη μεταχείριση των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη εντοπίζεται και στον τρόπο προβολής τους προκειμένου να αποτελέσουν αντικείμενο αναιρετικού ελέγχου. Ειδικότερα, στο πλαίσιο των κανόνων πολιτικής δικονομίας προκειμένου να ιδρυθεί αναιρετικός λόγος (άρ. 559 αριθ. 8 ΚΠολΔ) για μη λήψη υπόψη αυτοτελούς ισχυρισμού απαιτείται όχι μόνο αυτός ο ισχυρισμός να ασκεί ουσιώδη επιρροή στην έκβαση της δίκης, αλλά επιπλέον να είχε προβληθεί από τον ίδιο τον αναιρεσιόνοτα κατά τρόπο ορισμένο και παραδεκτό στο δικαστήριο, το οποίο εξέδωσε την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση και να είναι ο ίδιος νόμιμος⁶⁰. Αντίστοιχα, και στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, οι αυτοτελείς ισχυρισμοί θα πρέπει να προβάλλονται κατά τρόπο σαφή και ορισμένο προκειμένου αφενός μεν το δικαστήριο της ουσίας να οφείλει να απαντήσει επ' αυτών με ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία αφετέρου δε σε περίπτωση έλλειψης της ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας να ιδρύεται ο αναιρετικός λόγος του άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' νέου ΚΠΔ. Οι προϋποθέσεις αυτές για την ορθή δικονομική προβολή των αυτοτελών ισχυρισμών φαίνονται να απορρέουν από τις ενστάσεις του αστικού δικονομικού δικαίου όπου σύμφωνα με το άρ. 262 παρ. 1 εδ. α' ΚΠολΔ «*Η ένσταση πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένη αίτηση και σαφή έκθεση των γεγονότων που τη θεμελιώνουν*».

Επιπρόσθετα, άλλο ένα στοιχείο που υποδηλώνει την αστικογενή φύση των αυτοτελών ισχυρισμών στο πλαίσιο της ποινικής δίκης συνιστά το γεγονός ότι άρ. 333

⁵⁶ Νίκας Ν., *Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας*, εκδ. Σάκκουλα, 2012, σελ. 900 - 901

⁵⁷ Βλ. και Κεραμέυς Κ., *Ένδικα μέσα*, εκδ. Σάκκουλα, δ' έκδ., σελ. 120 όπου αναφορικά με τον αναιρετικό λόγο του άρ. 559 αριθμ 8 ΚΠολΔ αναφέρει ότι «...Και στις δύο εκδοχές πρέπει να πρόκειται για ισχυρισμούς που «έχουν ουσιώδη επίδραση στην έκβαση της δίκης...»».

⁵⁸ Χατζηιωάννου Κ., ό.π. σελ. 31

⁵⁹ Παπαδαμάκης Α., ό.π. σελ. 492

⁶⁰ Νίκας Ν., ό.π. σελ. 901

παρ. 2 προϊσχύσαντος ΚΠΔ (νυν άρ. 333 παρ. 2 νέου ΚΠΔ το οποίο δεν έχει μεταβληθεί στο περιεχόμενό του) έλκει την καταγωγή του από το αστικό δικονομικό δίκαιο δεδομένου ότι όπως αναφερόταν στο Σχέδιο Διαγράμματος της Ελληνικής Ποινικής Δικονομίας, ο εισηγητής Π. Γιωτόπουλος είχε προτείνει «όπως οι εν άρθροις 364, 365 και 368 ορισμοί της ισχυούσης δικονομίας συμπληρωθώσι διά διατάξεως αναλόγου προς την του άρθρου 300 της πολιτικής δικονομίας»⁶¹.

Ωστόσο, η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών δεν είναι συμβατή με την ποινική διαδικασία. Στην πολιτική δίκη κεφαλαιώδη σημασία έχει το άρ. 106 ΚΠολΔ⁶² το οποίο κατοχυρώνει τις αρχές της συζητήσεως και της διαθέσεως. Σύμφωνα με την αρχή της διαθέσεως το αστικό δικαστήριο δεν δύναται να επιληφθεί αυτεπαγγέλτως μιας διαφοράς αλλά μπορεί να παράσχει δικαστική προστασία μόνο κατόπιν αιτήσεως των διαδίκων και στην έκταση που αυτή η προστασία ζητείται⁶³. Περαιτέρω, σύμφωνα με την αρχή της συζητήσεως το υλικό της δίκης για το οποίο θα αποφασίσει το δικαστήριο προέρχεται από τη συζήτηση, δηλαδή από τους προτεινόμενους από τους διαδίκους ισχυρισμούς⁶⁴ τους οποίους μάλιστα οφείλουν οι ίδιοι να αποδείξουν (άρ. 338 παρ. 1 ΚΠολΔ). Οι αρχές αυτές ουδεμία σχέση έχουν με το ποινικό δίκαιο, στο οποίο ο δικαστής έχει ρόλο διερευνητικό και συνάμα διαγνωστικό αποσκοπώντας στην ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας δηλαδή στην ανεύρεση της αθωότητας ή της ενοχής του κατηγορουμένου. Γι' αυτό το λόγο ο δικαστής οφείλει να ερευνήσει ό,τι αυτός κρίνει πως είναι αναγκαίο⁶⁵. Συνεπώς, το δικαστήριο έχει υποχρέωση να ερευνά όχι μόνο τους λόγους που θεμελιώνουν το άδικο αλλά και αυτούς που οδηγούν στην άρση του⁶⁶. Άλλωστε η ποινική δίκη διαφέρει από την πολιτική διότι δεν επιδιώκεται η λύση μιας διαφοράς αλλά η ικανοποίηση της πολιτειακής ποινικής αξιώσεως, «δικαιούχος» του βασικού-επιθετικού ισχυρισμού είναι κατ' αρχήν το κράτος ενώ συνήθως ελλείπει ο «υπόχρεος» εκ του επιθετικού ή αμυντικού ισχυρισμού του κατηγορουμένου⁶⁷. Επιπρόσθετα, ο κατηγορούμενος δεν φέρει το βάρος απόδειξης της αθωότητάς του δεδομένου ότι στην ποινική δίκη ισχύει το τεκμήριο της αθωότητας.

⁶¹ Ρήγας Β., Οι πραγματικοί ισχυρισμοί στην πολιτική και την ποινική δίκη και η απάντηση του δικαστηρίου, Στιγμή ενότητας της έννομης τάξεως, ΕΠολΔ 2008, σελ. 16.

⁶² Σύμφωνα με το άρ. 106 ΚΠολΔ: «Το δικαστήριο ενεργεί μόνο ύστερα από αίτηση διαδίκου και αποφασίζει με βάση τους πραγματικούς ισχυρισμούς που προτείνουν και αποδεικνύουν οι διάδικοι και τις αιτήσεις που υποβάλλουν, εκτός αν ο νόμος ορίζει διαφορετικά».

⁶³ Νίκας Ν., ό.π. σελ. 237

⁶⁴ Ο.α.π. σελ. 240 – 241

⁶⁵ Παπαδαμάκης Α., ό.π. σελ. 11-12

⁶⁶ Χατζιωάννου Κ., ό.π. σελ. 35

⁶⁷ Ρήγας Β., ό.π. σελ. 11

Επομένως, η ταύτιση των αυτοτελών ισχυρισμών με τις ενστάσεις του αστικού δικαίου είναι λανθασμένη διότι η ποινική δίκη διαφέρει ριζικά από την αστική.

1.5. Η δικονομική αντιμετώπιση των αυτοτελών ισχυρισμών σε επίπεδο αναιρετικού ελέγχου

Όπως έχει αναφερθεί ήδη, όταν ένας αυτοτελής ισχυρισμός προβάλλεται παραδεκτά, ήτοι κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, έχει αναπτυχθεί προφορικά στο ακροατήριο και έχει καταχωρηθεί στα πρακτικά της δίκης, τότε το δικαστήριο υποχρεούται να απαντήσει ειδικά επ' αυτού και σε περίπτωση απόρριψής του θα πρέπει να διαλάβει στην απόφαση ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναλυθεί ο τρόπος με τον οποίο ο ΑΠ αντιμετωπίζει τη μη προσήκουσα απάντηση των δικαστηρίων της ουσίας επί των αυτοτελών ισχυρισμών. Με άλλα λόγια ποιος αναιρετικός λόγος ιδρύεται είτε σε περίπτωση παντελούς έλλειψης απάντησης επ' αυτών είτε σε περίπτωση έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας επί απορρίψεώς τους.

Οι αναιρετικοί λόγοι της έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας, της έλλειψης ακροάσεως και της απόλυτης ακυρότητας και η σχέση μεταξύ τους.

Στο παρελθόν η νομολογία εφάρμοζε ευρέως τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ακροάσεως, ακόμα και σε περιπτώσεις που υπό τη νεότερη νομολογία θα εντάσσονταν στον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας, θεωρώντας ότι σε περίπτωση μη (αιτιολογημένης) απάντησης επί προβληθέντος αυτοτελούς ισχυρισμού του κατηγορουμένου θεμελιωνόταν ο αναιρετικός λόγος της έλλειψης ακροάσεως (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Β' ΚΠΔ) αντί για τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας⁶⁸. Η νομολογιακή αυτή τάση πηγάζει από την αντίληψη ότι ο λόγος για τον οποίο υπήρχε ο αναιρετικός λόγος της έλλειψης ακροάσεως ήταν η εξασφάλιση της έκδοσης αιτιολογημένων δικαστικών αποφάσεων επί των αιτημάτων των διαδίκων⁶⁹. Άλλωστε, όπως έχει επισημανθεί, η υποχρέωση απαντήσεως στους αυτοτελείς ισχυρισμούς του κατηγορουμένου (αλλά και γενικά των διαδίκων) απορρέει και από το άρ. 20 παρ. 1 Συντ., το οποίο προβλέπει την υποχρέωση εκ μέρους των δικαστηρίων να λαμβάνουν υπόψη τους τις απόψεις των

⁶⁸ Χατζηιωάννου Κ., ό.π. σελ. 144

⁶⁹ Μαργαρίτης Λ., ό.π. σελ. 1499.

φορέων του δικαιώματος ακρόασης, γεγονός που αποδεικνύεται από το αιτιολογικό της αντίστοιχης απόφασης⁷⁰.

Στη νεότερη νομολογία του ΑΠ, πριν τη θέση σε ισχύ του Ν. 4620/2019 (νέος ΚΠΔ), γινόταν η ακόλουθη διάκριση: αν το δικαστήριο απέρριπτε έναν αυτοτελή ισχυρισμό, που προβλήθηκε παραδεκτά, χωρίς ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία γινόταν δεκτό ότι ιδρύεται ο υπό στοιχ. Δ' παρ. 1 άρ. 510 ΚΠΔ αναιρετικός λόγος της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας, ενώ σε περίπτωση παντελούς έλλειψης απάντησης επ' αυτού ότι ιδρύεται ο αναιρετικός λόγος της έλλειψης ακροάσεως που συνιστούσε τότε σχετική ακυρότητα (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Β' σε συνδ. με το άρ. 170 παρ. 2 προϊσχύσαντος ΚΠΔ)⁷¹.

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΑΠ, μια απόφαση ποινικού δικαστηρίου για να έχει την απαιτούμενη, από τα άρ. 93 παρ. 3 Συντ. και 139 ΚΠΔ, ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία δεν αρκεί να αναφέρονται σ' αυτήν με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις, τα προκύψαντα από την αποδεικτική διαδικασία πραγματικά περιστατικά, στα οποία στηρίχθηκε η κρίση του δικαστηρίου για τη συνδρομή των αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων του εγκλήματος για το οποίο κηρύχθηκε ένοχος ο κατηγορούμενος, οι αποδείξεις που τα θεμελιώνουν και οι νομικές σκέψεις υπαγωγής των περιστατικών αυτών στην εφαρμοσθείσα ουσιαστική ποινική διάταξη, αλλά θα πρέπει να εκτείνεται και στους αυτοτελείς ισχυρισμούς που προτείνονται από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του, εφόσον, όμως προβάλλονται κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, με όλα τα πραγματικά περιστατικά που είναι αναγκαία για τη θεμελίωσή τους⁷², διαφορετικά ιδρύεται ο αναιρετικός λόγος της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ).

Περαιτέρω, έλλειψη ακροάσεως υφίσταται στην περίπτωση όπου μολονότι υποβλήθηκε αίτημα από την πλευρά του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του για προβολή αυτοτελούς ισχυρισμού, το δικαστήριο μέσω του διευθύνοντος τη συζήτηση αρνείται να δεχθεί την κατάθεση σχετικού υπομνήματος δυνάμει του άρ. 141 παρ. 2 νέου ΚΠΔ, οπότε ο κατηγορούμενος δύναται να προσφύγει σε ολόκληρο το δικαστήριο

⁷⁰ Καρράς Α., ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΙ ΚΑ ΑΝΑΙΡΕΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ (Με αφορμή τις ΑΠ 636/1993 και 2133/1992), ΠοινΧρ 1993, σελ. 1073 και 1075.

⁷¹ Χατζιωάννου Κ., ό.π. σελ. 144 -145

⁷² Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1222/2015,

http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=H831T44C3XYABKK99DDAXA87ZZLWQH&apof=1222_2015&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%C6

βάσει του άρ. 335 παρ. 2 ΚΠΔ. Σε περίπτωση που μετά την προσφυγή του το δικαστήριο αρνηθεί να αποφανθεί επί του σχετικού αιτήματος του κατηγορουμένου ή προβεί στην παρά το νόμο απόρριψή του, γεγονότα που προκύπτουν από τα πρακτικά της συγκεκριμένης δίκης, ιδρύεται και πάλι ο αναιρετικός λόγος της έλλειψης ακροάσεως⁷³. Διευκρινίζεται πάντως ότι η χρήση εκ μέρους του κατηγορουμένου της δυνατότητας προσφυγής σε ολόκληρο το δικαστήριο δεν θεραπεύει την απόλυτη ακυρότητα που προκαλείται από τη παρεμπόδιση άσκησης του δικαιώματός του, αλλά συνιστά μια επιπλέον εξασφάλιση της άσκησης των δικαιωμάτων του⁷⁴.

Ωστόσο, η πλήρης παραδοχή αυτής της διάκρισης της νεότερης νομολογίας του ΑΠ οδηγούσε σε παράδοξα αποτελέσματα διότι η παντελής έλλειψη απάντησης επί αυτοτελών ισχυρισμών του κατηγορουμένου, που συνιστά έλλειψη ακροάσεως (το μείζον) αντιμετωπιζόταν ηπιότερα σε σχέση με την έλλειψη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (το έλασσον), δεδομένου ότι η έλλειψη ακροάσεως του κατηγορουμένου, υπό τον προϋσχύσαντα ΚΠΔ, αποτελούσε σχετική ακυρότητα (άρ. 170 παρ. 2 ΚΠΔ) και δεν ενέπιπτε στους αναιρετικούς λόγους που εξετάζονταν αυτεπαγγέλτως από τον ΑΠ (άρ. 511 ΚΠΔ)⁷⁵. Για την αντιμετώπιση αυτού του παράδοξου αποτελέσματος προτάθηκαν δύο λύσεις. Σύμφωνα με την πρώτη, σε περίπτωση παντελούς έλλειψης απάντησης επί των αυτοτελών ισχυρισμών εκτός από τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ακροάσεως (άρ. 510 παρ. 1 περ. Β' σε συνδ. με 170 παρ. 2 ΚΠΔ) ιδρύεται και ο αναιρετικός λόγος της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ)⁷⁶. Άλλωστε, έχει υποστηριχθεί ότι, ο έλεγχος μιας δικαστικής απόφασης με δύο αναιρετικούς λόγους παράλληλα δεν προκαλεί κανένα πρόβλημα, αντιθέτως μάλιστα θα πρέπει να θεωρηθεί επιθυμητός⁷⁷.

Σύμφωνα με τη δεύτερη λύση, μετά την τροποποίηση που επέφερε ο Ν. 3904/2010⁷⁸ στο άρ. 171 παρ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ, η έλλειψη ακροάσεως, σε περίπτωση

⁷³ Βλ. Μαργαρίτη Α., ό.π. 1485 -1486

⁷⁴ Ο.α.π. σελ. 1486

⁷⁵ Χατζηγιάννου Κ., ό.π. σελ. 146-147

⁷⁶ Βλ. ΑΠ 200/2010, ΠοινΧρ 2011, σελ. 43 («...είναι βάσιμες οι αιτιάσεις του αναιρεσείοντος και οι λόγοι αναιρέσεως με τους οποίους αποδίδεται στην προσβαλλόμενη απόφαση η πλημμέλεια από το άρθρο 510§1στοιχ. Β' σε συνδυασμό με το άρθρο 170§2 Κ.Ποιν.Δ. και αυτή από το άρθρο 510§1στοιχ.Δ' για έλλειψη της επιβαλλόμενης αιτιολογίας ως προς την απόρριψη του παραπάνω αυτοτελούς ισχυρισμού του αναιρεσείοντος»).

⁷⁷ Καρράς Α., ό.π. σελ. 1075

⁷⁸ άρ. 11 παρ. 2 Ν. 3904/2010 «Εξορθολογισμός και βελτίωση στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 218/23.12.2010.

μη απάντησης επί αυτοτελούς ισχυρισμού που προβλήθηκε από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του, ανάγεται στα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου και συνεπώς δημιουργείται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας οπότε ιδρύεται ο αυτεπαγγέλτως εξεταζόμενος αναιρετικός λόγος της απόλυτης ακυρότητας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Α' σε συνδ. με άρ. 511 ΚΠΔ)⁷⁹. Σημειώνεται ότι με το άρ. 11 παρ. 2 Ν. 3904/2010 διευρύνθηκαν οι περιπτώσεις απόλυτης ακυρότητας, καθώς πλέον απόλυτη ακυρότητα προκαλούν οι παραβιάσεις όχι μόνο των διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας που αφορούν την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορουμένου αλλά και των δικαιωμάτων που του παρέχονται από την ΕΣΔΑ, το ΔΣΑΠΔ και το ΧΘΕ.

Εντούτοις, αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής της απόλυτης ακυρότητας του άρ. 171 παρ. 1 περ. δ' και της σχετικής ακυρότητας του άρ. 170 παρ. 2, στο πλαίσιο του προϊσχύσαντος ΚΠΔ, στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του ή ο εισαγγελέας ζητούσαν να ασκήσουν δικαίωμα που ρητά τους παρείχε ο νόμος και το δικαστήριο τους το αρνήθηκε ή παρέλειψε να αποφανθεί για τη σχετική αίτηση, είχαν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία. Τρεις ήταν οι απόψεις που είχαν διατυπωθεί. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη απόλυτη ακυρότητα συνιστούσε η προσβολή των δικαιωμάτων που συνάπτονταν αμέσως με την εμφάνιση, εκπροσώπηση και υπεράσπιση του κατηγορουμένου, ενώ η προσβολή των λοιπών δικαιωμάτων του συνιστούσε έλλειψη ακροάσεως. Αυτή η άποψη πέραν του ότι δεν είχε νομικό έρεισμα προκαλούσε ανασφάλεια ενόψει της ρευστής έννοιας της άμεσης συνάφειας των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου προς την εμφάνιση, την εκπροσώπηση ή την υπεράσπισή του. Περαιτέρω, σύμφωνα με τη δεύτερη άποψη, που ακολούθησε και μέρος της νομολογίας, θα έπρεπε να γίνεται διάκριση ανάμεσα στα δικαιώματα για τα οποία ο δικαστής φέρει οίκοθεν υποχρέωση να ενεργοποιήσει την άσκησή τους, όπως πχ το δικαίωμα της απολογίας, και σ' εκείνα για τα οποία απαιτείται η υποβολή αιτήματος από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του, οπότε σε περίπτωση παράλειψης άσκησης των πρώτων δημιουργούνταν απόλυτη ακυρότητα ενώ σε περίπτωση μη ικανοποίησης των δεύτερων σχετική ακυρότητα. Η άποψη αυτή αν και ακολουθούσε τη βαρύτητα των προσβολών των υπερασπιστικών δικαιωμάτων δεν προέκυπτε ευθέως από το νόμο. Τέλος, σύμφωνα με την τρίτη άποψη θα έπρεπε σε κάθε περίπτωση να γίνεται δεκτή απόλυτη ακυρότητα, διότι ο υποβιβασμός άκυρων

⁷⁹ Χατζηιωάννου Κ., ό.π. σελ. 147

διαδικαστικών πράξεων του άρ. 171 παρ. 1 περ. δ' στο άρ. 170 παρ. 2 γινόταν δεκτό ότι οφειλόταν σε παραδρομή του νομοθέτη και γι' αυτό προτάθηκε η διάταξη του άρ. 170 παρ. 2 να θεωρηθεί ανενεργή⁸⁰. Σύμφωνα, με την άποψη του κ. Παπαδαμάκη η τελευταία άποψη κρίνεται ως ορθότερη γιατί «αφενός ανασυνθέτει μια συγκεκριμένη ύλη ακυροτήτων που και για το νομοθέτη η αντιμετώπισή τους αποτελούσε μια εκκρεμότητα, αφετέρου δε υπερβαίνει την εκκρεμότητα αυτή έχοντας ως μεθοδολογικό εργαλείο τη θέση του κατηγορουμένου, προς όφελος, άλλωστε, του οποίου θεσπίστηκαν κατά βάση οι εν λόγω ακυρότητες»⁸¹.

Λύση σ' αυτό το ζήτημα δόθηκε με το νέο ΚΠΔ (Ν. 4620/2019). Από 01.07.2019, οπότε και τέθηκε σε εφαρμογή ο νέος ΚΠΔ, τμήμα της έλλειψης ακροάσεως αποσπάστηκε από το άρ. 170 παρ. 2 προϊσχύσαντος ΚΠΔ και συγκεκριμένα η έλλειψη ακροάσεως του κατηγορουμένου και προστέθηκε ως αυτοτελής παράγραφος στο άρ. 171 παρ. 2 νέου ΚΠΔ οπότε αναβαθμίστηκε από σχετική σε απόλυτη ακυρότητα. Σύμφωνα, λοιπόν, με το άρ. 171 παρ. 2 νέου ΚΠΔ «Απόλυτη ακυρότητα υπάρχει ... αν ο κατηγορούμενος ζήτησε να ασκήσει δικαίωμα που του παρέχεται από τον νόμο και το δικαστήριο του το αρνήθηκε ή παρέλειψε να αποφανθεί για την σχετική αίτηση». Η απόλυτη αυτή ακυρότητα θα πρέπει να γίνει δεκτό, παρά την ατελή διατύπωση της σχετικής διάταξης, ότι αφορά τόσο την προδικασία όσο και τη διαδικασία στο ακροατήριο⁸². Πλέον ως σχετική ακυρότητα προβλέπεται η έλλειψη ακροάσεως του εισαγγελέα, του παρισταμένου προς υποστήριξη της κατηγορίας ή του συνηγόρου υπεράσπισής του⁸³.

Έτσι, υπό το νέο ΚΠΔ, αυτές οι διαφωνίες θα εξαλειφθούν αφού ορίζεται πλέον ρητά ότι η έλλειψη ακροάσεως του κατηγορουμένου συνιστά απόλυτη ακυρότητα. Επομένως, σε περίπτωση που το δικαστήριο της ουσίας αρνηθεί ή παραλείψει να αποφανθεί για έναν αυτοτελή ισχυρισμό που πρόβαλε ο κατηγορούμενος κατά παραδεκτό τρόπο ιδρύεται ο αναιρετικός λόγος της απόλυτης ακυρότητας του άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Α' νέου ΚΠΔ και όχι αυτός του στοιχ. Β'.

Πάντως, ακόμα και μετά από αυτή τη νομοθετική μεταβολή που αναβάθμισε την έλλειψη ακροάσεως του κατηγορουμένου σε απόλυτη ακυρότητα, θα μπορούσε να

⁸⁰ Βλ. Παπαδαμάκη Α., ό.π. σελ. 168-169 όπου γίνεται έκθεση και κριτική αυτών των απόψεων και παρατίθενται παραπομπές σε θεωρία και νομολογία

⁸¹ Ο.α.π. σελ. 169

⁸² Παπαδαμάκης Α., ό.π. σελ. 169

⁸³ Βλ. άρ. 172 παρ. 2 νέου ΚΠΔ

υποστηριχθεί ότι ο σχετικός προβληματισμός ανάμεσα στη σχέση του άρ. 171 παρ. 1 περ. δ' πλέον όμως με το άρ. 171 παρ. 2 νέου ΚΠΔ (και όχι με το προϊσχύσαν 170 παρ.2) διατηρεί την αξία του υπό την έννοια ότι ευμενέστερη για την υπεράσπιση του κατηγορουμένου φαίνεται να παραμένει η επίκληση εκ μέρους του της απόλυτης ακυρότητας λόγω παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων που ορίζονται στο άρ. 171 παρ. 1 περ. δ' νέου ΚΠΔ. Αυτό δε διότι για την κατάφαση απόλυτης ακυρότητας λόγω ελλείψεως ακροάσεως (άρ. 171 παρ. 2 νέου ΚΠΔ) εξακολουθούν να ισχύουν αυστηρές προϋποθέσεις για την κατάφασή της, ήτοι: α) ύπαρξη δικαιώματος το οποίο ρητά αναγνωρίζεται από το νόμο στον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του, β) αίτηση εκ μέρους τους για άσκηση του συγκεκριμένου δικαιώματος προς το διευθύνοντα τη συζήτηση, γ) άρνηση ή παράλειψη του διευθύνοντος τη συζήτηση να αποφανθεί επί της σχετικής αιτήσεως και δ) προσφυγή σε ολόκληρο το δικαστήριο και παράλειψη του τελευταίου να αποφανθεί επί της προσφυγής και παρά το νόμο απόρριψή της⁸⁴.

Τέλος, όσον αφορά τη σχέση του αναιρετικού λόγου της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' νέου ΚΠΔ) με αυτόν της απόλυτης ακυρότητας λόγω παραβίασης δικαιωμάτων του κατηγορουμένου κατ' άρ. 171 παρ. 1 περ. δ' νέου ΚΠΔ, ενδιαφέρον παρουσιάζει η τάση της νομολογίας του ΑΠ να αναγνωρίζει ότι η έλλειψη από την απόφαση της απαιτούμενης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας δύναται να θεμελιώσει τον αναιρετικό λόγο της απόλυτης ακυρότητας (αρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Α' νέου ΚΠΔ) λόγω προσβολής του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη (άρ. 6 ΕΣΔΑ)⁸⁵. Επισημαίνεται ότι δεν αποκλείεται οι αναιρετικοί λόγοι της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' νέου ΚΠΔ) και της απόλυτης ακυρότητας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Α' σε συνδ. με άρ. 171 παρ. 1 περ. δ' νέου ΚΠΔ) να συρρέουν⁸⁶.

⁸⁴ Μαργαρίτης Λ., ό.π. σελ. 1485 - 1486

⁸⁵ Χατζιωάννου Κ., ό.π. σελ. 153

⁸⁶ Μαργαρίτης Λ., ό.π. σελ. 1437

1.6. Η αιτιολογία των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων και η άρρηκτη σχέση της με τους αυτοτελείς ισχυρισμούς. Προβληματισμοί ως προς τη νομολογιακή αντιμετώπιση των αυτοτελών ισχυρισμών.

Σύμφωνα με τα άρθρ. 93 παρ. 3 Συντ. και 139 νέου ΚΠΔ κάθε απόφαση ποινικού δικαστηρίου, είτε καταδικαστική είτε αθωωτική, ιδίως δε η καταδικαστική, πρέπει να είναι ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη. Οι αυξημένες απαιτήσεις για την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων οφείλονται στο σημαντικό ρόλο που αυτή διαδραματίζει. Ειδικότερα, μέσω της αιτιολογίας μπορεί να προστατευθεί ο κατηγορούμενος από την τυχόν αυθαιρεσία της δικαστικής εξουσίας αλλά και να αντιληφθεί τον τρόπο με τον οποίο ο δικαστής κατέληξε στη λήψη της συγκεκριμένης απόφασης. Η αιτιολογία, με άλλα λόγια, είναι στοιχείο που εξασφαλίζει τη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης διότι θέτει όρια στην εξουσία του δικαστή, τονώνει το αίσθημα ευθύνης του και συμβάλλει στην απροσωπώληπτη απονομή της δικαιοσύνης⁸⁷. Επιπλέον, συνιστά ουσιώδη πτυχή του κράτους δικαίου διότι μέσω αυτής η δικαστική εξουσία αντλεί τη νομιμοποίησή της στο πλαίσιο του δημοκρατικού πολιτεύματος⁸⁸, δεδομένου του ότι οι αποφάσεις εκδίδονται για λογαριασμό του κυρίαρχου λαού (άρ. 1 παρ. 3 Συντ.)⁸⁹ και εκφράζεται το μέτρο ανεξαρτησίας του δικαστή.

Πέραν όμως των ανωτέρω, θα πρέπει να τονιστεί ότι δικαστική απόφαση δίχως ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία δεν μπορεί να νοηθεί και βάσει των αρχών που ισχύουν στο ποινικό δικονομικό δίκαιο. Βασική τέτοια αρχή είναι η αρχή της ηθικής απόδειξης (άρ. 177 παρ. 1 νέου ΚΠΔ). Με τον όρο «ηθική απόδειξη» νοείται ότι για το σχηματισμό της δικανικής πεποίθησης του δικαστή δύναται να χρησιμεύσει οτιδήποτε (πχ σε υποθέσεις ναρκωτικών μια από τις πολλές πραγματογνωμοσύνες που διενεργήθηκαν), καθώς και ότι οι αποδείξεις μπορούν να εκτιμηθούν ελεύθερα για τη διαμόρφωση της απαραίτητης ενδόμυχης πεποίθησης⁹⁰. Η αρχή αυτή προσδίδει στο δικαστή μια εσωτερική ελευθερία κινήσεων, η οποία εκφράζεται μέσω της ενδόμυχης πεποίθησής του ως προς την ενοχή ή αθωότητα του κατηγορουμένου, πεποίθηση ωστόσο που θα πρέπει να θεμελιώνεται βάσει των κανόνων της λογικής, τη φύση των

⁸⁷ Χατζηιωάννου Κ., ό.π. σελ. 39

⁸⁸ Παπαδαμάκης Α., ό.π. σελ. 193

⁸⁹ Ο.α.π. σελ. 483

⁹⁰ Παπαδαμάκης Α., Η αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων, ΠοινΔικ 2014, σελ. 521.

πραγμάτων και τα διδάγματα της κοινής πείρας⁹¹. Στο σημείο όμως αυτό είναι κρίσιμο να διευκρινιστεί ότι για να μπορεί να γίνεται αποδεκτός από την κοινωνία αυτός ο τρόπος σχηματισμού της δικανικής πεποίθησης θα πρέπει να είναι αντικειμενικά προσβάσιμος και ελέγξιμος και αυτό το ρόλο επιτελεί ακριβώς η αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων. Μόνο μέσω της αιτιολογίας μπορεί να εξωτερικευθεί η αλληλουχία των επιχειρημάτων που αξιολόγησε και έλαβε υπόψη του ο δικαστής προκειμένου να σχηματίσει την πεποίθησή του και συνακόλουθα να καταλήξει στη λήψη της απόφασης. Γι' αυτό και η αιτιολογία συνιστά το αναγκαίο σύστοιχο της ηθικής απόδειξης⁹² ενώ ό,τι συνιστά περίσσειμα στην ηθική απόδειξη αποτελεί ταυτόχρονα και σοβαρό έλλειμα στην υποχρέωση αιτιολογίας⁹³.

Επιπρόσθετα, σε αντίθεση με την πολιτική δίκη στην οποία ο πολιτικός δικαστής δεσμεύεται από τα αιτήματα των διαδίκων και αποφασίζει βάσει των αποδεικτικών μέσων που αυτοί προσκομίζουν, στην ποινική δίκη ο ρόλος του δικαστή είναι ευρύτερος, καθώς στόχος του είναι η ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας με αποτέλεσμα να οφείλει να διερευνά την υπόθεση σε όλες τις δυνατές πτυχές της. Ο ρόλος του ποινικού δικαστή είναι διαγνωστικός, οφείλει δηλαδή εντός των πλαισίων της εισαγγελικής παραγγελίας να λαμβάνει υπόψη του όλα τα προσφερόμενα αποδεικτικά στοιχεία, εφόσον φυσικά πληρούν τους όρους νομιμότητας (άρ. 177 παρ. 2 νέου ΚΠΔ και 19παρ.3Συντ.), αλλά και όλα τα τυχόν νέα που δύνανται να προκύψουν προκειμένου να φτάσει στην ουσιαστική αλήθεια της εκάστοτε υπόθεσης, την οποία διαγνωσμένη αλήθεια θα την αποτυπώσει στη συνέχεια μέσω της αιτιολογίας του⁹⁴.

Στο σημείο ακριβώς αυτό είναι που συναντάται η νομολογιακή κατασκευή των αυτοτελών ισχυρισμών με την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων. Όπως, έχει ήδη αναλυθεί, οι αυτοτελείς ισχυρισμοί είναι υπερασπιστικοί ισχυρισμοί του κατηγορουμένου, οι οποίοι οδηγούν σε άρση του αδίκου ή άρση ή μείωση του κατολογισμού ή εξάλειψη του αξιοποίνου ή μείωση της ποινής. Εφόσον, όμως, ο ποινικός δικαστής έχει διαγνωστικό ρόλο και αναζητά την ουσιαστική αλήθεια αυτό σημαίνει ότι είναι υποχρεωμένος να διερευνά την υπόθεση σε όλες τις κρίσιμες πτυχές της άρα και ως προς όλα τα ζητήματα που συνιστούν το περιεχόμενο των αυτοτελών

⁹¹ Παπαδαμάκης Α., *Ποινική Δικονομία, Θεωρία – Πράξη – Νομολογία*, εκδ. Σάκκουλα, θ' έκδ., 2019, σελ. 189

⁹² Ο.α.π. σελ. 190

⁹³ Ο.α.π. σελ. 230

⁹⁴ Ο.α.π. σελ. 188

ισχυρισμών, διότι σύμφωνα με το άρ. 14 νέου ΠΚ «Έγκλημα είναι πράξη άδίκη και καταλογιστή...», επομένως αν δεν εξεταστεί το τελικά άδικο και το τελικά καταλογιστό δεν μπορεί να διαγνωστεί η ενοχή του κατηγορουμένου και να καταδικαστεί⁹⁵. Άλλωστε, δεν θα πρέπει να συγχέεται το γεγονός της αρνητικής λειτουργίας των λόγων άρσης του αδίκου, του καταλογισμού κλπ., υπό την έννοια ότι πρέπει να μην συντρέχουν για να καταφαθεί το έγκλημα, με το θέμα της αποδεικτικής τους προσέγγισης εκ μέρους του δικαστηρίου, το οποίο διερευνά θετικά τη τυχόν συνδρομή αυτών των λόγων, όπως ακριβώς θετικά διερευνά και τη συνδρομή των στοιχείων της νομοτυπικής μορφής του εγκλήματος⁹⁶. Ήδη από αυτή την πρώτη διαπίστωση δημιουργείται ένας προβληματισμός σχετικά με τη νομολογιακή αντιμετώπιση των αυτοτελών ισχυρισμών.

Επιπλέον, στο πλαίσιο του ποινικού δικονομικού δικαίου κανείς από τους παράγοντες της ποινικής δίκης δεν φέρει κάποιο βάρος απόδειξης, σε αντίθεση με όσα ισχύουν στην πολιτική δίκη για το υποκειμενικό και αντικειμενικό βάρος αποδείξεως. Ειδικά ως προς τον κατηγορούμενο, που μας ενδιαφέρει εν προκειμένω, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι αυτός δεν φέρει ούτε το υποκειμενικό βάρος να προσκομίσει αποδείξεις, λόγω του καθήκοντος του δικαστή να αναζητά την ουσιαστική αλήθεια και να ανευρίσκει αποδείξεις προς πάσα δυνατή κατεύθυνση (ενοχή ή αθωότητα), αλλά ούτε και το αντικειμενικό βάρος διότι λόγω του τεκμηρίου της αθωότητας και της αρχής *in dubio pro reo*, οι αμφιβολίες ως προς την ενοχή ή την αθωότητά του δεν δύναται να αποβούν εις βάρος του⁹⁷. Συνεπώς, όταν ο ΑΠ ορίζει ότι, για να είναι υποχρεωμένο το δικαστήριο της ουσίας να απαντήσει με ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία σ' έναν υπερασπιστικό ισχυρισμό του κατηγορουμένου, θα πρέπει αυτός να είναι αυτοτελής και μάλιστα να έχει προβληθεί με τρόπο σαφή και ορισμένο είναι σαν να επιβάλλει στον κατηγορούμενο το βάρος απόδειξης των ισχυρισμών του κάτι που έρχεται σε παντελή αντίφαση με τις προαναφερθείσες αρχές. Γι' αυτό και έχει υποστηριχθεί⁹⁸ ότι η αυστηρότητα του ΑΠ ως προς το ορισμένο της προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών για την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων υποδηλώνει

⁹⁵ Ο.α.π. σελ. 484-485

⁹⁶ Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., ό.π. σελ. 89

⁹⁷ Ανδρουλάκης Ν., *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, δ' έκδ., 2012, σελ. 225-226.

⁹⁸ Μπάκας Χ., Ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 Π.Κ. και επιμέτρηση της ποινής, σε Πρακτικά του Α' Πανελλήνιου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, 30 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 1985, Θέμα: Η επιμέτρηση της ποινής, ΑΦΟΙ Π. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 1987, σελ. 107.

μια προσπάθεια μετακύλισης του βάρους αποδείξεως στον κατηγορούμενο, η οποία συνιστά άρνηση του τεκμηρίου αθωότητάς του. Άλλωστε, δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί και το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος απολαμβάνει του δικαιώματος σιγής (άρ. 273 παρ. 2 εδ. β' και 365 παρ. 3 νέου ΚΠΔ), το οποίο είναι ασυμβίβαστο με την υποχρέωση που επιβάλλει ο ΑΠ για σαφή και ορισμένη προβολή ισχυρισμών που απαιτεί την εκ μέρους του κοινοποίηση στοιχείων που είναι γνωστά μόνο σ' αυτόν⁹⁹.

Επιπρόσθετα, μέσω της διάκρισης των ισχυρισμών σε αυτοτελείς και μη αυτοτελείς είναι πιθανό να μην λαμβάνονται υπόψιν του δικαστηρίου ουσιώδεις ισχυρισμοί του κατηγορουμένου, οι οποίοι θα μπορούσαν να αποβούν κρίσιμοι για την εύρεση της ουσιαστικής αλήθειας, μόνο και μόνο λόγω της μη σαφούς και ορισμένης προβολής τους. Έτσι, όμως αφενός παραβλέπεται το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος δεν εκπροσωπείται πάντα από συνήγορο υπεράσπισης, εφόσον μόνο στα κακουργήματα είναι υποχρεωτικός ο διορισμός του, και ο ίδιος δεν διαθέτει τις νομικές γνώσεις να προβάλλει με ορθό δικονομικό τρόπο έναν αυτοτελή ισχυρισμό, αφετέρου δε ότι και ένας συνήγορος υπεράσπισης μπορεί να μην διαθέτει την απαραίτητη κατάρτιση για την προβολή τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι αυτοτελείς ισχυρισμοί να καταλήγουν να συνιστούν περιοριστικό παράγοντα της ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας και ο ΑΠ αντί να ελέγχει την αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων να ελέγχει την αιτιολογία των ισχυρισμών του κατηγορουμένου¹⁰⁰. Συγχρόνως δε η υιοθέτηση της θεωρίας των αυτοτελών ισχυρισμών προσβάλλει το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα ακρόασης (άρ. 20 παρ. 1 Συντ.) αφού περιορίζει το εύρος των ισχυρισμών του κατηγορουμένου που λαμβάνει υπόψη του το δικαστήριο¹⁰¹ αλλά και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη (άρ. 6 ΕΣΔΑ) υπό την έννοια ότι μια δίκη για να είναι δίκαιη θα πρέπει να εξασφαλίζει το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εξετάζονται δεόντως από το δικαστήριο οι ισχυρισμοί που ο ίδιος θεωρεί λυσιτελείς¹⁰².

Ενόψει όλων των ανωτέρω, η αντιμετώπιση των αυτοτελών ισχυρισμών και γενικά όλων των υπερασπιστικών ισχυρισμών του κατηγορουμένου εκ μέρους του ΑΠ δεν είναι ορθή. Άλλωστε και ο ίδιος ο ΑΠ μέσω της πρόσφατης νομολογίας του¹⁰³ δέχθηκε ότι το δικαστήριο της ουσίας οφείλει να απαντά σε όλα τα επιχειρήματα του

⁹⁹ Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., ό.π. σελ. 191-192

¹⁰⁰ Χατζηγιάννου Κ., ό.π. σελ. 163

¹⁰¹ Ό.α.π. σελ. 57

¹⁰² Ό.α.π. σελ. 63

¹⁰³ Βλ. ΑΠ 1821/2016, Αρμ 2017, σελ. 640 με παρατηρήσεις Ζαχαριάδη Α.

κατηγορουμένου και αναίρεσε την προσβαλλόμενη απόφαση λόγω μη απάντησης στον αρνητικό ισχυρισμό ότι την ακάλυπτη επιταγή δεν την εξέδωσε ο κατηγορούμενος αλλά ο αδερφός του.

Γι' αυτό, κατά την υιοθετούμενη, στην παρούσα εργασία, άποψη, κάθε υπερασπιστικός ισχυρισμός του κατηγορουμένου είτε είναι αυτοτελής είτε όχι, εφόσον περιέχει έστω και εν σπέρματι ουσιαστική αμφισβήτηση των στοιχείων της κατηγορίας σε βαθμό που να μπορεί να επηρεάσει την κρίση του δικαστηρίου και να μεταβάλλει τον προσανατολισμό του κατά την εκτέλεση του διαγνωστικού του έργου θα πρέπει να αιτιολογείται ειδικά και εμπεριστατωμένα¹⁰⁴. Θα πρέπει, με άλλα λόγια, να αιτιολογείται η απόρριψη όλων των υπερασπιστικών ισχυρισμών που διαθέτουν το minimum πραγματικής στήριξης που απαιτείται για να επηρεάσει το διαγνωστικό έργο του ποινικού δικαστηρίου¹⁰⁵. Προς αυτή την κατεύθυνση, άλλωστε, συνηγορεί και το άρ. 178 παρ. 2 εδ. γ' νέου ΚΠΔ, το οποίο σχετικοποιεί την έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών υπό την έννοια ότι αφενός προβλέπει την υποχρέωση των δικαστών και εισαγγελέων να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως όλα τα αποδεικτικά μέσα που οδηγούν στην ενοχή ή την αθωότητα του κατηγορουμένου αφετέρου δε ορίζει ρητά ότι *«Οι δικαστές και οι εισαγγελείς είναι υποχρεωμένοι να ερευνούν με επιμέλεια κάθε στοιχείο ή αποδεικτικό μέσο που επικαλέστηκε υπέρ αυτού ο κατηγορούμενος, αν αυτό είναι χρήσιμο για να εξακριβωθεί η αλήθεια»*, όπου στην έννοια στοιχείο υπάγεται κάθε ισχυρισμός ή επιχείρημα¹⁰⁶ που δύναται να προβάλλει ο κατηγορούμενος σχετικά με την εκάστοτε υπόθεση. Εφόσον, λοιπόν, πλέον οι δικαστές και οι εισαγγελείς οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τους κάθε υπερασπιστικό ισχυρισμό ή επιχείρημα του κατηγορουμένου, η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών, όπως διαμορφώθηκε από τη νομολογία του ΑΠ, φαίνεται να στερείται πλέον λόγου ύπαρξης.

¹⁰⁴ Βλ. Παπαδαμάκη Α., ό.π. σελ. 492

¹⁰⁵ Ανδρουλάκης Α, ό.π. σελ. 497

¹⁰⁶ Μαργαρίτης Λ., *Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4620/2019, Τόμος Πρώτος (Άρθρα 1-461)*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 974.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στο πλαίσιο της νομοθεσίας για τα ναρκωτικά

2.1.Αυτοτελής ισχυρισμός περί προμήθειας ή κατοχής ναρκωτικών για αποκλειστικά ιδία χρήση (άρ. 29 παρ. 1 Ν. 4139/2013)

Στο πλαίσιο εκδίκασης υποθέσεων που αφορούν παραβάσεις σχετικά με το νόμο περί ναρκωτικών ουσιών είθισται να προβάλλεται ο ισχυρισμός περί αποκλειστικά ιδίας χρήσης. Ο ισχυρισμός αυτός όταν προβάλλεται από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό, ο οποίος, όπως και κάθε αυτοτελής ισχυρισμός, θα πρέπει να προβάλλεται παραδεκτά, δηλαδή κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, προκειμένου το δικαστήριο να έχει υποχρέωση σε περίπτωση απόρριψής του να διαλάβει στην απόφασή του ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία. Θα πρέπει δηλαδή ο προβάλλων τον ισχυρισμό να επικαλείται και να παραθέτει συγκεκριμένα στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι όντως τα ναρκωτικά που ανευρέθηκαν προορίζονταν για να καλύψουν αποκλειστικά και μόνο τις ατομικές ανάγκες του και ότι οι ποσότητες που ανευρέθηκαν δικαιολογούν ατομική χρήση εκ μέρους του. Κρίσιμο επομένως στοιχείο για το ορισμένο του συγκεκριμένου αυτοτελούς ισχυρισμού είναι να προβάλλεται και να αποδεικνύεται ο υπερχειλής σκοπός του κατηγορουμένου για ιδία χρήση. Διαφορετικά οι πράξεις του τελούνται με «σκοπό διακίνησης», με δόλο κυκλοφορίας των ναρκωτικών ουσιών και θα αντιμετωπιστούν υπό τους όρους του άρθ. 20 Ν. 4139/2013, ήτοι ως κακούργημα¹⁰⁷. Άλλωστε η συνδρομή του πρόσθετου σκοπού αποκλειστικά ιδίας χρήσης είναι που διαφοροποιεί τα άρθ. 29 και 20 Ν. 4139/2013 διότι για να τιμωρηθεί ένας δράστης για το έγκλημα της διακίνησης του άρθ. 20 θα πρέπει να συντρέχει ο πρόσθετος σκοπός της περαιτέρω διακίνησης των ναρκωτικών ουσιών αποκλεισμένου ταυτοχρόνως του σκοπού προσωπικής μελλοντικής χρήσης. Γι' αυτό και αυτά τα δύο άρθρα (20 και 29 Ν. 4139/2013) τελούν μεταξύ τους σε σχέση αμοιβαίου αποκλεισμού¹⁰⁸. Αξιοσημείωτο είναι ότι αν προβληθεί παραδεκτά ο εν λόγω ισχυρισμός και παρόλα αυτά υπάρχουν αμφιβολίες αναφορικά με το σκοπό του δράστη, τότε κατ' εφαρμογή της αρχής *in dubio*

¹⁰⁷ Κοτσαλής Λ. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., *Ναρκωτικά, Κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν 4139/2013, Ερμηνευτικά σχόλια – Νομολογία – Υποδείγματα*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, δ' έκδ., 2018, σελ. 173.

¹⁰⁸ Παύλου Σ. / Σάμιος Θ., *Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Ναρκωτικά ΙΙΙ, άρθρα 26 – 35 Ν. 4139/2013*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, δ' έκδ., 2014, σελ. 41.

pro reo (εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου), θα πρέπει να υπαχθεί η κρίσιμη συμπεριφορά στο άρ. 29 και όχι στο άρ. 20 Ν. 4139/2013¹⁰⁹.

Προκειμένου, λοιπόν, να διαπιστωθεί ότι η ποσότητα που ανευρέθηκε εξυπηρετεί αποκλειστικά την ανάγκη του εκάστοτε δράστη για τη συγκεκριμένη ουσία λαμβάνονται υπόψη το είδος, η καθαρότητα και η ποσότητα του συγκεκριμένου ναρκωτικού, σε συνδυασμό με τη συχνότητα χρήσης, το χρόνο χρήσης, την ημερήσια δόση¹¹⁰ και τις ιδιαίτερες ανάγκες χρήσης του συγκεκριμένου χρήστη (άρ. 29 παρ. 1 εδ. β' Ν. 4139/2013), καθώς και τα διαγνωστικά στοιχεία του άρ. 30 Ν. 4139/2013, δηλαδή μεταξύ των άλλων και η ψυχιατροδικαστική πραγματογνωμοσύνη¹¹¹. Ακόμα, για την κατάφαση και απόδειξη του συγκεκριμένου αυτοτελούς ισχυρισμού θα συνεκτιμηθεί και η τυχόν εμπλοκή του δράστη με τα ναρκωτικά στο παρελθόν¹¹², ο βαθμός εξαρτήσεως του in concreto χρήστη, η οικονομική του επιφάνεια, ακόμα και η συγκυρία της «αγοράς των ναρκωτικών», χωρίς να μπορεί να αποκλειστεί εκ των προτέρων καμία ποσότητα ναρκωτικών ως ικανοποιούσα τις ατομικές ανάγκες χρήσης του συγκεκριμένου δράστη¹¹³. Βέβαια, όσο μεγαλύτερη είναι η ανευρεθείσα ποσότητα ναρκωτικών ουσιών τόσο πιο δύσκολα θα γίνει δεκτός ο ισχυρισμός για ίδια αποκλειστικά χρήση.

Ωστόσο, θα πρέπει στο σημείο αυτό να τονιστεί ότι για να γίνει δεκτός ο αυτοτελής ισχυρισμός δεν αρκεί η μικρή ποσότητα της ουσίας ώστε αυτή να θεωρηθεί ότι προορίζεται για αποκλειστική χρήση του δράστη. Με άλλα λόγια δεν είναι κρίσιμο μέγεθος από μόνη της η ποσότητα των ανευρεθέντων ναρκωτικών ουσιών. Αυτό διότι αφενός μεν στον ισχύοντα νόμο για τα ναρκωτικά (Ν. 4139/2013) δεν υιοθετήθηκε η μέθοδος της δοσομέτρησης των ποσοτήτων¹¹⁴ βάσει της οποίας υπό τον προϊσχύσαντα ΚΝΝ (Ν. 3459/2006)¹¹⁵ κρινόταν ποιες ποσότητες ναρκωτικών εξυπηρετούν την

¹⁰⁹ Ό.α.π. σελ. 42

¹¹⁰ Βλ. ΑΠ 1146/2012, ΠοινΔικ 2013, σελ. 837 («...ο αναιρεσείων υπέβαλε δια της συνηγόρου του τον αυτοτελή ισχυρισμό ότι έπρεπε 'να κριθεί ατιμώρητος ως τοξικομανής για προμήθεια προς ίδια χρήση'... ο ισχυρισμός αυτός ήταν εντελώς αόριστος ... ο κατηγορούμενος ...αλλά και η συνηγόρος του... δεν προέβαλαν κατά τρόπο ορισμένο ότι η ποσότητα των 29 γραμμαρίων ηρωίνης, που βρέθηκε να κατέχει, ήταν πρόσφορη για τη κάλυψη των προσωπικών του αναγκών, δεν προσδιόρισαν επακριβώς την ποσότητα της ημερησίας δόσεως η οποία του ήταν απολύτως αναγκαία...»)

¹¹¹ Κοτσαλής Λ. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., ό.π. σελ. 173

¹¹² Παύλου Σ. / Σάμιος Θ., ό.π. σελ. 42

¹¹³ Ό.α.π. σελ. 38

¹¹⁴ Κοτσαλής Λ. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., ό.π. σελ. 173.

¹¹⁵ Βλ. άρ. 30 Ν. 3459/2006, ΦΕΚ Α103/25.05.2006 όπως τροποποιήθηκε με το άρ. 15 Ν. 3727/2008, ΦΕΚ Α 257/18.12.2008 σύμφωνα με το οποίο «Ειδικά για τις ναρκωτικές ουσίες της ηρωίνης, κοκαΐνης και κατεργασμένης και ακατέργαστης κάνναβης, θεωρείται, εκτός εάν το δικαστήριο κρίνει άλλως, ότι

αποκλειστική χρήση του υπαιτίου, αφετέρου δε διότι στο ισχύον άρ. 29 παρ. 1 εδ. β' Ν. 4139/2013, όπως ήδη αναλύθηκε, τίθενται συγκεκριμένα κριτήρια για τη διαπίστωση του σκοπού ιδίας χρήσης. Το σίγουρο πάντως είναι πως μια μεγάλη ποσότητα ναρκωτικών ουσιών σε συνδυασμό με την ύπαρξη αντικειμενικών ενδείξεων στον τόπο του εγκλήματος, όπως η ύπαρξη ζυγαριάς ακριβείας, μεγάλων χρηματικών ποσών που δεν δικαιολογούνται από την εργασία του δράστη, ατζέντας διευθύνσεων και ονομάτων καθώς και οικονομικών βιβλίων ως αρχείων των δοσοληψιών, θα οδηγήσει στην απόρριψη του αυτοτελούς ισχυρισμού περί ιδίας χρήσης και στην καταδίκη του δράστη για το αδίκημα της διακίνησης (άρ. 20 Ν. 4139/2013).

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

- **ΑΠ 340/2020¹¹⁶**: Ο κατηγορούμενος – αναιρεσείων πρόβαλε ενώπιον του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών, που δίκασε σε δεύτερο βαθμό την υπόθεση, τον αυτοτελή ισχυρισμό περί προμήθειας και κατοχής ναρκωτικών ουσιών προς ιδία αποκλειστικά χρήση. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο απέρριψε ως αβάσιμο το συγκεκριμένο αυτοτελή ισχυρισμό διότι έκρινε ότι από τον τρόπο που ενήργησε ο κατηγορούμενος, όπως περιγράφηκε από το μάρτυρα αστυνομικό, και την ποικιλία και ποσότητα των ουσιών που βρέθηκαν στην κατοχή του (5,5 γρ. ηρωίνης, 20 δισκία Vulbegal και 20 δισκία Hipnostedon, τα οποία δισκία περιέχουν τη ναρκωτική ουσία ``φθορονιτραζεπάμη``), δεν αποδείχθηκε ο σκοπός πλημμελήματος αλλά αντίθετα σκοπός εμπορικής συναλλαγής, έστω και με μικρό κέρδος. Έτσι, με τη προσβαλλόμενη υπ' αριθ. 1466/2018 απόφαση ο αναιρεσείων κηρύχθηκε ένοχος για διακίνηση ναρκωτικών (αγορά, κατοχή, πώληση) από μη εξαρτημένο άτομο. Ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμο τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ) διότι έκρινε ότι η απόρριψη του ισχυρισμού του αναιρεσειόντος εκ μέρους του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου ήταν πλήρης.

καλύπτει τις ανάγκες ενός χρήστη, έστω και εξαρτημένου, όταν το όριο της κατασχεθείσης ποσότητας κάθε επί μέρους ναρκωτικής ουσίας, ανεξαρτήτως καθαρότητας, δεν υπερβαίνει το μικτό με την άμεση συσκευασία βάρος του ενός και ημίσεως (1½) γραμμαρίου ηρωίνης ή κοκαΐνης, των είκοσι (20) γραμμαρίων ακατέργαστης κάνναβης και των δύο και ημίσεως (2½) γραμμαρίων κατεργασμένης κάνναβης. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Δικαιοσύνης μπορεί να καθορίζεται και για τις υπόλοιπες ναρκωτικές ουσίες, που αναφέρονται στο άρθρο 1 του παρόντος Κώδικα, το όριο της ως άνω ελάχιστης ποσότητας που καλύπτει τις ανάγκες ενός χρήστη, έστω και εξαρτημένου, για ορισμένο χρόνο».

¹¹⁶ ΑΠ 340/2020, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

- **ΑΠ 30/2020**¹¹⁷: Εν προκειμένω οι κατηγορούμενοι – αναιρεσειόντες πρόβαλαν ενώπιον του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων Αιγαίου τον αυτοτελή ισχυρισμό ότι τα ναρκωτικά που βρέθηκαν στην κατοχή τους προορίζονταν για αποκλειστικά δική τους χρήση. Το δικαστήριο της ουσίας απέρριψε το συγκεκριμένο ισχυρισμό και τους κήρυξε, με την υπ’ αριθ. 19/2019 προσβαλλόμενη απόφαση, ένοχους για διακίνηση ναρκωτικών (κατοχή από κοινού) με σκοπό την περαιτέρω διάθεση βασιζόμενο στις παραδοχές ότι δεν ήταν τοξικομανείς, κατείχαν ηλεκτρονική ζυγαριά ακριβείας, οι ναρκωτικές ουσίες ήταν διαμοιρασμένες σε συσκευασίες και στον ίδιο χώρο ανευρέθηκαν 247 νάιλον μικρές σακούλες, οι οποίες προορίζονταν για την τοποθέτηση εντός αυτών των ναρκωτικών ουσιών για την περαιτέρω διάθεσή τους σε τρίτους. Με την αίτηση αναίρεσής τους οι αναιρεσειόντες ισχυρίζονται ότι το δικαστήριο της ουσίας απέρριψε σιγή τον προαναφερθέντα αυτοτελή ισχυρισμό τους. Ο ΑΠ έκρινε αβάσιμο τον ισχυρισμό των αναιρεσειόντων διότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο διέλαβε στην απορριπτική του απόφαση ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία, ταυτόχρονα με την απόφασή του επί της ενοχής, αν και δεν είχε υποχρέωση να απαντήσει επ’ αυτού διότι ο αυτοτελής ισχυρισμός δεν προβλήθηκε παραδεκτά, ήτοι εγγράφως και με προφορική ανάπτυξη, κατά τα ουσιώδη στοιχεία της θεμελίωσής του (πραγματικής και νομικής). Επίσης, ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμη και την αιτίαση των αναιρεσειόντων για έλλειψη από την προσβαλλόμενη απόφαση της απαιτούμενης αιτιολογίας, με το επιχείρημα ότι όφειλε το δικαστήριο να συνεκτιμήσει το είδος, την καθαρότητα του ναρκωτικού σε συνδυασμό με τη συχνότητα, το χρόνο χρήσης, την ημερήσια δόση και τις ιδιαίτερες ανάγκες των συγκεκριμένων χρηστών, διότι η συνεκτίμηση αυτών των στοιχείων ασκούν επιρροή κατά την εξέταση του αυτοτελούς ισχυρισμού περί αποκλειστικής ιδίας χρήσης. Ο ΑΠ έκρινε ότι ο ισχυρισμός τους απορρίφθηκε αιτιολογημένα, οπότε η αιτίαση τους βασίζεται σε εσφαλμένη προϋπόθεση. Έτσι, ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμους τους αναιρετικούς λόγους της έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας, εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής των ουσιαστικών ποινικών διατάξεων των άρ. 20 και 29 Ν. 4139/2013 (άρ. 510 παρ.

¹¹⁷ ΑΠ 30/2020, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

1 στοιχ. Δ' και Ε' αντίστοιχα) και απόλυτης ακυρότητας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Α' ΚΠΔ).

- **ΤρΕφΚακΚαλαμ 21/2020¹¹⁸**: Το Τριμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων Καλαμάτας δικάζοντας σε δεύτερο βαθμό την υπόθεση έκανε δεκτό κατά πλειοψηφία τον αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου περί προορισμού των ναρκωτικών για αποκλειστικά ιδία χρήση και τον κήρυξε ένοχο κατά πλειοψηφία και κατ' επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας για καλλιέργεια, συγκομιδή και κατοχή ινδικής κάνναβης για αποκλειστικά ιδία χρήση αντί για την πράξη της διακίνησης ναρκωτικών για την οποία είχε καταδικαστεί πρωτοδίκως με την υπ' αριθ. 173/4-9-2018 απόφαση του Μονομελούς Εφετείου Κακ/των Καλαμάτας. Κατά τη γνώμη της πλειοψηφίας, η ποσότητα ινδικής κάνναβης που βρέθηκε στην κατοχή του κατηγορουμένου (ακατέργαστη κάνναβη συνολικού βάρους πέντε κιλών, πεντακοσίων εβδομήντα έξι γραμμαρίων και τεσσάρων δέκατων του γραμμαρίου (5.576,4 γρ.) και 113 σπόροι κάνναβης) προοριζόταν για δική του αποκλειστικά χρήση γιατί το δικαστήριο έκρινε ότι αυτός, όπως κατέθεσαν και οι μάρτυρες που εξετάστηκαν στο ακροατήριο, είναι χρήστης ναρκωτικών ουσιών από δεκαπενταετίας ενώ δεν αποδείχθηκαν συγκεκριμένες πράξεις διακίνησης ναρκωτικών ουσιών. Ωστόσο, κατά τη γνώμη του μέλους που μειοψήφησε (Εφέτης Ευτυχία Κονταράτου) ο αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορουμένου θα έπρεπε να απορριφθεί ως ουσιαστικά αβάσιμος και να κηρυχθεί ένοχος για την πράξη της διακίνησης ναρκωτικών ουσιών, όπως πρωτοδίκως, διότι κατά την κρίση του «...*Το γεγονός ότι η ως άνω συνολική ποσότητα των 5.576,4 γραμμαρίων ήταν διαμοιρασμένη σε ανισοβαρείς συσκευασίες καθώς και της ανεύρεσης στην οικία του ζυγαριάς ακριβείας και του χρηματικού ποσού των 600 ευρώ σε χαρτονομίσματα των 50 ευρώ, συνηγορεί στο συμπέρασμα ότι ο κατηγορούμενος διακινούσε ναρκωτικές ουσίες και δεν τις προόριζε για αποκλειστικά δική του χρήση. Άλλωστε, η ανωτέρω παραδοχή ενισχύεται και από το ότι η ευρεθείσα και κατασχεθείσα ποσότητα είναι μεγάλη και δεν εξυπηρετεί τις ημερήσιες ανάγκες ενός χρήστη*».

¹¹⁸ ΤρΕφΚακΚαλαμ 21/2020, Qualex

- **ΑΠ 906/2018¹¹⁹**: Ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμους τους αναιρετικούς λόγους που πρόβαλε ο αναιρεσείων κατά της υπ' αριθ. 226/2015 απόφασης του Τριμελούς Εφετείου Κακ/των Ιωαννίνων, με την οποία κηρύχθηκε ένοχος για την αξιόποινη πράξη της διακίνησης ναρκωτικών ουσιών (αγορά και κατοχή) από μη τοξικομανή, για έλλειψη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας και εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' και Ε' ΚΠΔ αντίστοιχα) ως προς την απόρριψη του αυτοτελούς ισχυρισμού του ότι τα ναρκωτικά που βρέθηκαν στην κατοχή του τα προόριζε για δική του αποκλειστική χρήση. Ο κατηγορούμενος – αναιρεσείων για να δικαιολογήσει το μέγεθος της ανευρεθείσας ποσότητας αποξηραμένης κάνναβης, ισχυρίστηκε ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου ότι είχε παραγγείλει στον ομοεθνή του μικρή ποσότητα, 5-6 «τσιγάρα», αλλά εκείνος του έφερε την ανευρεθείσα λέγοντάς του *«κράτα το, δώσε 300 ευρώ και τα υπόλοιπα θα τα βρούμε»*. Το Εφετείο απέρριψε τον ισχυρισμό αυτό κρίνοντας ότι αντίκειται στη λογική, διότι δεν εξηγείται γιατί ο προμηθευτής, ενώ του ζητήθηκε ποσότητα ελαχίστων γραμμαρίων (10-20γρ.), να διακινδυνεύσει να του παραδώσει ποσότητα 2.125 γρ. αν δεν είχε την προσδοκία ότι θα εισέπραττε ανάλογη αμοιβή και για ποιο λόγο να του ζητήσει το ποσό των 300 ευρώ έναντι της συνολικής αξίας. Ο ΑΠ έκρινε ότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο απέρριψε αιτιολογημένα τον αυτοτελή ισχυρισμό του αναιρεσείοντος αφού δέχθηκε ότι λόγω της σημαντικής ποσότητας των ναρκωτικών (2.125 γρ. αποξηραμένης ινδικής κάνναβης) αυτός τα προόριζε για περαιτέρω διάθεση, δηλαδή για εμπορία.
- **ΑΠ 48/2018¹²⁰**: Ο ΑΠ έκρινε ότι το Τριμελές Εφετείο Κακ/των Θεσσαλονίκης απέρριψε, με την υπ' αριθ. 203/2017 απόφασή του, με την προσήκουσα αιτιολογία τον αυτοτελή ισχυρισμό του αναιρεσείοντα περί μετατροπής της κατηγορίας της κακουργηματικής κατοχής των ναρκωτικών με σκοπό την εμπορία στην πλημμεληματική μορφή της κατοχής για ιδία αποκλειστική χρήση και απέρριψε ως αβάσιμο τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ). Το δικαστήριο της ουσίας απέρριψε τον αυτοτελή ισχυρισμό περί κατοχής ναρκωτικών για ιδία

¹¹⁹ ΑΠ 906/2018, ΠοινΔικ 2020, σελ. 1334

¹²⁰ ΑΠ 48/2018, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

χρήση διότι, λόγω του βάρους της ανευρεθείσας ποσότητας και του γεγονότος ότι οι δύο κατηγορούμενοι δεν ήταν τοξικομανείς, δεν πείστηκε ότι η ποσότητα των ναρκωτικών που ανευρέθηκε και κατασχέθηκε προοριζόταν για αποκλειστική χρήση εκ μέρους τους.

2.2. Αυτοτελής ισχυρισμός περί συμπτωματικής¹²¹/περιστασιακής χρήσης (άρ. 29 παρ. 2 Ν. 4139/2013)

Στην παρ. 2 του άρθρου 29 του Ν. 4139/2013 προβλέπεται ότι ο δράστης της παραγράφου 1 του ιδίου άρθρου, ήτοι αυτός που κατέχει τα ναρκωτικά με σκοπό αποκλειστικά ιδίας χρήσης και όχι με σκοπό κυκλοφορίας τους, δύναται να κριθεί ατιμώρητος, εφόσον το δικαστήριο, εκτιμώντας τις περιστάσεις τέλεσης της πράξης και την προσωπικότητά του, κρίνει ότι η αξιόποινη πράξη ήταν εντελώς περιστασιακή και ότι δεν είναι δυνατό να επαναληφθεί στο μέλλον.

Επομένως, καθιερώνεται κατ' αυτόν τον τρόπο ένας ειδικός λόγος δυνητικής άφεσης της ποινής¹²² υπό την προϋπόθεση ότι το δικαστήριο θα κρίνει, βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων, αφενός μεν ότι η χρήση ήταν περιστασιακή αφετέρου δε ότι δεν πρόκειται ο συγκεκριμένος δράστης να εμπλακεί στο μέλλον σε αξιόποινες πράξεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών. Απαιτείται, δηλαδή, μια διαγνωστική και μια προγνωστική κρίση εκ μέρους του δικαστηρίου¹²³. Έτσι, έχει κριθεί ότι συμπτωματική είναι μια πράξη όταν ο δράστης ενήργησε επιπόλαια, τυχαία, χωρίς να έχει επίγνωση της πράξεώς του και χωρίς να έχει πρόθεση να την επαναλάβει στο μέλλον¹²⁴. Στο σημείο αυτό διευκρινίζεται ότι ο όρος «ατιμώρητος» που χρησιμοποιείται στη διατύπωση του άρθ. 29 παρ. 2 Ν. 4139/2013 σημαίνει ότι σε περίπτωση που γίνει δεκτό ότι χρήση των ναρκωτικών ουσιών ήταν όντως περιστασιακή, η σχετική απόφαση θα είναι αθωωτική, δεδομένου ότι ο ΚΠΔ προβλέπει μόνο δύο είδη αποφάσεων, τις αθωωτικές και τις καταδικαστικές¹²⁵. Ομοίως, σε περίπτωση σχετικής κρίσης εκ

¹²¹ Ο όρος «συμπτωματική» χρησιμοποιούνταν από το προΐσχύσαν άρθ. 29 παρ. 3 του Ν. 3459/2006 σύμφωνα με το οποίο: «...μπορεί...ο δράστης της παραγράφου 1 του παρόντος να κριθεί ατιμώρητος...όταν το δικαστικό συμβούλιο ή το δικαστήριο, εκτιμώντας τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες τελέστηκε η πράξη και την προσωπικότητα του δράστη, κρίνει ότι η αξιόποινη πράξη ήταν **τελείως συμπτωματική** και δεν είναι πιθανό να επαναληφθεί αυτή ή κάποια άλλη του Κεφαλαίου αυτού».

¹²² Παύλου Σ. / Σάμιος Θ., ό.π. σελ. 44

¹²³ Βλ. ΣτρατΛαφ 81/2001 σε Ναζίρη Γ. / Χατζηκώστα Κ., *Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Ναρκωτικά*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, β' έκδ., 2017, σελ. 108.

¹²⁴ Παύλου Σ. / Σάμιος Θ., ό.π. σελ. 44-45

¹²⁵ Βλ. άρθ. 368 νέου ΚΠΔ «*Η ποινική δίκη τελειώνει: α) με την καταδίκη ή την αθώωση του κατηγορουμένου...*».

μέρους δικαστικού συμβουλίου αυτό θα αποφανθεί ότι δεν πρέπει να απαγγελθεί κατηγορία¹²⁶. Σε κάθε περίπτωση, όμως, τόσο η απόφαση όσο και το βούλευμα δύνανται να προσβληθούν με έφεση και αναίρεση¹²⁷.

Κεντρικής σημασίας έννοια για την εφαρμογή της συγκεκριμένης διάταξης είναι αυτή της συμπτωματικής χρήσης. Σύμφωνα με τη νομολογία, λοιπόν, «συμπτωματική» είναι η χρήση όταν δικαιολογείται με βάση τις ειδικές συνθήκες και την προσωπικότητα του υπαίτιου, όπως διαμορφώνεται από την ηλικία του, τις διανοητικές λειτουργίες του και τη δυνατότητα κρίσης του¹²⁸. Επιπλέον, βασικό στοιχείο που αξιολογείται από το δικαστήριο είναι η προηγούμενη εμπλοκή του υπό κρίση δράστη σε αξιόποινες πράξεις σχετικές με τα ναρκωτικά. Θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η εφαρμογή της διάταξης της παρ. 2 του άρ. 29 κρίνεται επιβεβλημένη σε περιπτώσεις που δεν υπήρχε καμία εμπλοκή του δράστη στο παρελθόν με τα ναρκωτικά. Πάντως, ακόμα και σε περιπτώσεις που η πράξη είχε επαναληφθεί και στο παρελθόν το δικαστήριο για την εφαρμογή ή μη της εν λόγω διάταξης θα πρέπει να αξιολογεί το αν η σχέση του δράστη με τις ουσίες αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της προσωπικότητάς του, στοιχείο που θα το κρίνει βάσει εμπειρικών στοιχείων, όπως είναι η ηλικία, η διανοητική του κατάσταση, το κοινωνικό και οικογενειακό του περιβάλλον, το μορφωτικό του επίπεδο, η επαγγελματική του αποκατάσταση, καθώς και τα νέα δεδομένα που επακολούθησαν της πράξης¹²⁹.

Κρίσιμο είναι να τονιστεί το γεγονός πως η προβολή, εκ μέρους του κατηγορούμενου ή του συνηγόρου υπεράσπισής του, του ισχυρισμού περί συμπτωματικής χρήσης συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό. Ο ισχυρισμός αυτός δεν λαμβάνεται αυτεπαγγέλτως υπόψη από το δικαστήριο¹³⁰, συνεπώς απαιτείται να

¹²⁶ Βλ. άρ. 311 νέου ΚΠΔ

¹²⁷ Κοτσαλής Λ. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., ό.π. σελ. 176

¹²⁸ Βλ. ΑΠ 559/2005, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («...κατά το άρθρο 12 παρ. 3 Ν. 1729/1987, ως συμπτωματική προμήθεια επί σκοπό χρήσεως θεωρείται η περιστασιακή, η οποία δικαιολογείται με βάση τις ειδικές συνθήκες και την προσωπικότητα του υπαίτιου, όπως διαμορφώνεται από την ηλικία του, τις διανοητικές αυτού λειτουργίες και την δυνατότητα κρίσης του...») και ΑΠ 1989/2003, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («...ως συμπτωματική προμήθεια για σκοπό χρήσεως και χρήση θεωρείται η περιστασιακή ... Το δικαστήριο ... δικαιούται να κρίνει το δράστη ατιμώρητο, ... εφόσον... συντρέχουν ... ειδικά μνημονευόμενες συνθήκες σε συνδυασμό με την προσωπικότητα, η οποία διαμορφώνεται από την ηλικία, τις διανοητικές λειτουργίες, τη δυνατότητα κρίσης και την εκτίμηση των επί μέρους περιστάσεων»).

¹²⁹ Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ., *Ναρκωτικά, Κατ' άρθρο ερμηνεία των ποινικών και δικονομικών διατάξεων του «Νόμου περί εξαρτησιογόνων ουσιών» (ν. 4139/2013)*, εκδ. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, γ' έκδ., 2013, σελ. 217-218.

¹³⁰ Βλ. ΑΠ 2402/2004, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («... δεν προκύπτει ότι υποβλήθηκε ... ο επικαλούμενος αυτοτελής ισχυρισμός της συμπτωματικής κατοχής ... επομένως δεν απαιτείτο ειδική απάντηση και αιτιολόγηση...») και ΑΠ 2202/2004, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («...η αναίρεσείονσα δεν προέβαλε τον αυτοτελή ισχυρισμό, που δεν

προβληθεί παραδεκτά, ήτοι κατά τρόπο σαφή και ορισμένο. Διαφορετικά δεν θα έχει υποχρέωση το δικαστήριο της ουσίας να απαντήσει ρητά επ' αυτού και σε περίπτωση απόρριψής του να αιτιολογήσει την απόρριψή του με ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία.

Για να προβληθεί παραδεκτά ο συγκεκριμένος ισχυρισμός έχει κριθεί ότι δεν αρκεί η απλή επανάληψη του γράμματος του νόμου¹³¹. Αντιθέτως, ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του οφείλει να επικαλεστεί συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά τα οποία να αποδεικνύουν ότι η ποσότητα που ανευρέθηκε στην κατοχή του προοριζόταν για ίδια χρήση και ότι υπήρχαν συγκεκριμένες συνθήκες που δικαιολογούσαν την περιστασιακή χρήση εκ μέρους του¹³² ενώ ταυτόχρονα κρίσιμο είναι τα γεγονότα αυτά να πείσουν το δικαστήριο ότι η συγκεκριμένη πράξη δεν πρόκειται να επαναληφθεί στο μέλλον.

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

- **ΑΠ 1760/2019¹³³**: Με την υπ' αριθ. 327/2017 προσβαλλόμενη απόφαση το Τριμελές Εφετείο Κακ/των Θράκης, δικάζοντας σε πρώτο βαθμό, απέρριψε τον αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορούμενου - αναιρεσείοντος περί εντελώς συμπτωματικής χρήσης ναρκωτικών και τον κήρυξε ένοχο για προμήθεια και κατοχή ναρκωτικών για ίδια αποκλειστικά χρήση (άρ. 29 παρ. 1 Ν. 4139/2013). Ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμο τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας διότι έκρινε ότι η αιτιολογία που διέλαβε το δικαστήριο της ουσίας στην απόφασή του ήταν ειδική και εμπεριστατωμένη, καθώς προσδιορίζονται επακριβώς *«αφενός μεν το είδος και η ποσότητα των ναρκωτικών, τα οποία ο αναιρεσείων από κοινού με τους συγκατηγορούμενούς του προμηθεύτηκε και κατείχε ... αφετέρου δε ότι η προμήθεια και η κατοχή των ναρκωτικών αυτών από τον ίδιο, αναλογούσε για δική του αποκλειστικά χρήση και ήταν ποσότητα που δικαιολογείτο μόνο για την ατομική του χρήση και όχι για συμπτωματική του χρήση...»*.

ήταν αυτεπάγγελτα εξεταστέος, και συνεπώς, το Δικαστήριο αυτό δεν είχε υποχρέωση να αιτιολογήσει ειδικά και εμπεριστατωμένα την κρίση του για μη εφαρμογή της διάταξης αυτής»).

¹³¹ Βλ. ΑΠ 1152/2003 ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ και ΑΠ 1633/2009, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

¹³² Βλ. ΑΠ 1168/2004, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ και ΑΠ 2138/2004, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

¹³³ ΑΠ 1760/2019, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

- **ΤρΑερΘεσ 10/2015¹³⁴**: Το δικαστήριο της ουσίας δέχθηκε τον αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου για εντελώς περιστασιακή χρήση ναρκωτικών ουσιών, ο οποίος απολογούμενος στο ακροατήριο ισχυρίστηκε *«ότι τα ναρκωτικά τα προμηθεύτηκε από ένα φίλο του, για να «ξεχαστεί», καθώςον τις ημέρες εκείνες ήταν σε άσχημη κατάσταση λόγω των προβλημάτων που αντιμετώπιζε η σύζυγός του με την εγκυμοσύνη της»*, ενώ υποστήριξε ότι δεν είχε απασχολήσει ποτέ τις αρχές. Προς επίρρωση του ισχυρισμού του κατέθεσε βιοχημικές εξετάσεις της συζύγου του, καθώς και δικές του εξετάσεις ούρων, οι οποίες ήταν αρνητικές σε ανεύρεση κάνναβης, κοκαΐνης και ηρωίνης στον οργανισμό του. Λαμβάνοντας αυτά υπόψη του, καθώς και το είδος και την ποσότητα της ναρκωτικής ουσίας που ανευρέθηκε στην κατοχή του (κάνναβη συνολικού μικτού βάρους 1,9 γραμμαρίων μέσα σε μία νάιλον αυτοσχέδια συσκευασία) το δικαστήριο κήρυξε παμψηφεί ένοχο το κατηγορούμενο για κατοχή ναρκωτικών ουσιών για δική του αποκλειστικά χρήση. Εν συνεχεία όμως, αφενός συνεκτιμώντας τα προβλήματα που αντιμετώπιζε εκείνο το διάστημα ο κατηγορούμενος, την έλλειψη προηγούμενης καταδίκης για αξιόποινη πράξη σχετική με τα ναρκωτικά και τις αρνητικές για χρήση ουσιών εξετάσεις του, αφετέρου πιθανολογώντας ότι δεν πρόκειται να έχει ξανά στο μέλλον εμπλοκή με εγκλήματα του νόμου περί ναρκωτικών κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο συγκεκριμένος δράστης *«ενήργησε από καθαρή και μόνο επιπολαιότητα στην επαφή του με τον «κόσμο των ναρκωτικών»*, παρακινούμενος στην πράξη του αυτή από την πεποίθησή του ότι με αυτόν τον τρόπο θα αντιμετώπιζε τα προβλήματά του», οπότε τον έκρινε παμψηφεί ατιμώρητο, γενομένου δεκτού του αυτοτελούς ισχυρισμού του άρ. 29 παρ. 2 Ν. 4139/2013.
- **ΤρΣτρατΘεσ 705/2015¹³⁵**: Εν προκειμένω έγινε δεκτό από το δικαστήριο ότι η επίδικη ποσότητα ηρωίνης καθαρού βάρους 0,40 γρ., η οποία βρέθηκε στην κατοχή του κατηγορουμένου μέσα σε ένα νάιλον μικροδέμα κρυμμένο μέσα στο εσώρουχό του, ήταν εντελώς περιστασιακή πράξη. Το δικαστήριο κατέληξε σ' αυτή την κρίση βάσει των αποδεικτικών στοιχείων αλλά κυρίως της προανακριτικής απολογίας του κατηγορουμένου, από τα οποία προέκυψε ότι

¹³⁴ ΤρΑερΘεσ 10/2015, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

¹³⁵ ΤρΣτρατΘεσ 705/2015, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

αυτός για πρώτη φορά ήρθε σε επαφή με την επίδικη ποσότητα ναρκωτικής ουσίας, πριν τη σύλληψή του, αλλά εντελώς ευκαιριακά και λόγω της πρωτοβουλίας ενός άλλου προσώπου (του φίλου του που ήταν και μάρτυρας υπεράσπισης στη συγκεκριμένη περίπτωση), το οποίο θα πήγαινε ούτως ή άλλως να προμηθευτεί ηρωίνη, λόγω της εξάρτησής του από αυτήν, ενώ δεν υπήρξε και οποιοδήποτε στοιχείο στη δικογραφία που να αντικρούσει τον ισχυρισμό του κατηγορουμένου για την περιστασιακή του επαφή με την επίδικη ναρκωτική ουσία. Το δικαστήριο έκρινε ότι ο κατηγορούμενος δεν πρόκειται να ασχοληθεί ποτέ ξανά με τα ναρκωτικά λόγω της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας ως μονίμου στελέχους των ενόπλων δυνάμεων, η οποία ενδεχομένως να επηρεαστεί σε περίπτωση τέτοιας εμπλοκής. Έτσι, το δικαστήριο της ουσίας έκρινε τον κατηγορούμενο παμψηφεί ένοχο για κατοχή ναρκωτικών για δική του αποκλειστική χρήση, εν συνεχεία όμως παμψηφεί ατιμώρητο κατ' εφαρμογή του άρ. 29 παρ. 2 Ν. 4139/2013.

- **ΑΠ 1700/2011**¹³⁶: Ο ΑΠ απέρριψε την αίτηση αναίρεσης κατά της υπ' αριθ. 800/2010 αποφάσεως του Τριμελούς Πλημ/κειου Ορεστιάδας με την οποία απορρίφθηκε ο αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορουμένου - αναιρεσειόντος περί συμπτωματικής χρήσης. Ο ΑΠ έκρινε ότι η απορριπτική κρίση ήταν επαρκώς αιτιολογημένη, μολονότι ο ισχυρισμός όπως διατυπώθηκε ήταν αόριστος και συνεπώς το δικαστήριο της ουσίας δεν ήταν υποχρεωμένο να απαντήσει επ' αυτού, διότι το δικαστήριο της ουσίας διέλαβε περιέλαβε στην απόφασή του τα πραγματικά περιστατικά στα οποία στήριξε την κρίση του, τις αποδείξεις που τα θεμελιώνουν και τις σκέψεις βάσει των οποίων απέρριψε τον αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου. Ειδικότερα η αιτιολογία του ήταν η εξής: *«...εάν πράγματι ο κατηγορούμενος ήθελε να προμηθευτεί τη ναρκωτική ουσία από λόγους επιθυμίας και περιέργειας να δοκιμάσει για πρώτη φορά τέτοιες ουσίες, ασφαλώς θα αρκείτο σε αγορά μικρότερης ποσότητας, που θα αρκούσε για μία δόση, έναντι προφανώς μικρότερου τιμήματος. Στην προκειμένη, όμως, περίπτωση, αφενός μεν το μέγεθος της ποσότητας της ναρκωτικής ουσίας (4,80 γραμμάρια με τη συσκευασία και 2,78 γραμμάρια καθαρό βάρος) και αφετέρου το είδος της ναρκωτικής ουσίας (ηρωίνη), η οποία συγκαταλέγεται στα σκληρά*

¹³⁶ ΑΠ 1700/2011, ΠοινΔικ 2012, σελ. 834

ναρκωτικά, δεν δικαιολογούν τον ανωτέρω ισχυρισμό του περί τελείως συμπτωματικού χαρακτήρα της πράξεως».

2.3. Αυτοτελής ισχυρισμός περί συνδρομής της εξάρτησης από τη χρήση ναρκωτικών ουσιών (άρ. 30 Ν. 4139/2013)

Ως εξαρτημένοι χρήστες ναρκωτικών ουσιών θεωρούνται όσοι απέκτησαν την έξη της χρήσης ναρκωτικών και δεν μπορούν να την αποβάλουν με τις δικές τους δυνάμεις (άρ. 30 παρ. 1 Ν. 4139/2013).

Σύμφωνα με τη νομολογία εξάρτηση είναι «η έντονη επιθυμία ορισμένων προσώπων για χρήση τοξικών ή ναρκωτικών ουσιών, τις οποίες γνώρισαν τυχαία ή αναζήτησαν εκουσίως για καταπραϋντικούς ή ευφοριακούς σκοπούς, η επιθυμία δε αυτή εξελίσσεται σε συνήθεια τυραννική και οδηγεί αναπόφευκτα στην προοδευτική αύξηση των δόσεων. Αυτή την αδυναμία αξιολογεί ο νομοθέτης και απειλεί μειωμένη ποινή, που είναι συνάρτηση της προσωπικότητας, η οποία εμφανίζει μειωμένη αντίσταση»¹³⁷ ενώ σύμφωνα με τον ορισμό της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας «η εξάρτηση είναι μία κατάσταση ψυχική και μερικές φορές επίσης σωματική, που προκύπτει ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ ενός ζώντος οργανισμού και ενός ναρκωτικού, η οποία χαρακτηρίζεται από επιδράσεις στην συμπεριφορά ή άλλες που περιλαμβάνουν πάντοτε μία εσωτερική ώθηση για λήψη ναρκωτικού σε διαρκή ή περιοδική βάση με σκοπό τη βίωση ψυχικών εμπειριών και σε ορισμένες περιπτώσεις την αποφυγή των ενοχλήσεων που προκαλούνται από την έλλειψή της»¹³⁸.

Η εξάρτηση μπορεί να είναι σωματική, ψυχολογική ή και τα δύο συγχρόνως. Η σωματική εξάρτηση υποδηλώνεται από την ανάπτυξη διαφόρων δυσμενών σωματικών συμπτωμάτων όπως ιδρώτας, δάκρυα, ρίγη, διαταραχές ύπνου, εμετός, γαστρικές διαταραχές, νευρικότητα, αναπνευστικές ή νευρολογικές διαταραχές κλπ, τα οποία εμφανίζονται όταν η χρήση ναρκωτικών παύει ή μειώνεται σημαντικά (σύνδρομο στέρησης). Τα σωματικά αυτά σύνδρομα ποικίλουν ανάλογα με το είδος του ναρκωτικού¹³⁹. Ψυχολογική εξάρτηση είναι η συνεχής και ακατανίκητη επιθυμία επανάληψης της χρήσης που διαχέει βαθύτατα όλη την προσωπικότητα του εξαρτημένου από τα ναρκωτικά ατόμου¹⁴⁰. Η τελευταία μορφή εξάρτησης είναι πιο

¹³⁷ Βλ. ΑΠ 739/1999, ΠοινΧρ 2000, σελ. 274

¹³⁸ Παύλου Σ. / Σάμιος Θ., ό.π. σελ. 56

¹³⁹ Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ., ό.π. σελ. 231

¹⁴⁰ Κοτσαλής Λ. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., ό.π. σελ. 183

επίμονη και διαρκής ενώ η διάγνωσή της από τον πραγματογνώμονα (εφόσον έχει διαταχθεί η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης) είναι δυσχερέστερη εφόσον δεν συνοδεύεται και από σύνδρομα σωματικής εξάρτησης. Καθοριστικός παράγοντας, άλλωστε, για την ψυχολογική εξάρτηση είναι η προσωπικότητα του εξαρτημένου ατόμου¹⁴¹. Αυτό πάντως που θα πρέπει να τονιστεί είναι πως η εξάρτηση έχει επιπτώσεις σε τριπλό επίπεδο, κοινωνικό, ψυχολογικό και σωματικό, γι' αυτό και δεν ταυτίζεται απλώς με ασθένεια.¹⁴² Αυτό άλλωστε το σύνθετο χαρακτήρα της εξάρτησης έχει λάβει υπόψη του ο νομοθέτης, όπως φαίνεται από την παρ. 3 του άρ. 30 Ν. 4139/2013, στην οποία καθορίζεται ο τρόπος διάγνωσης της εξάρτησης.

Σύμφωνα, λοιπόν, με το άρ. 30 παρ. 3 Ν. 4139/2013 για τη διάγνωση της εξάρτησης ακολουθείται πλέον μια μικτή μέθοδος, σύμφωνα με την οποία το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του πολλά διαφορετικά στοιχεία μεταξύ των οποίων κοινωνικά και ψυχολογικά δεδομένα και δεν περιορίζεται πλέον αποκλειστικά και μόνο στο πόρισμα της πραγματογνωμοσύνης, η οποία υπό το προϋσχύσαντα ΚΝΝ¹⁴³ αποτελούσε «πανάκεια» για τη διάγνωση της εξάρτησης. Τα κριτήρια αυτά που λαμβάνονται πλέον υπόψη από το δικαστήριο και απαριθμούνται στο νόμο ενδεικτικά είναι: α) πιστοποιήσεις αναγνωρισμένων υπηρεσιών απεξάρτησης, χορήγησης υποκαταστάτων ή ανταγωνιστικών στα οπιοειδή ουσιών¹⁴⁴, οι οποίες αναφέρονται είτε σε συμμετοχή και παρακολούθηση από τον κατηγορούμενο συμβουλευτικών και θεραπευτικών προγραμμάτων, χορήγησης υποκαταστάτων ή ανταγωνιστικών στα οπιοειδή ουσιών είτε σε περίθαλψη για παθήσεις συνδεδεμένες με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών όπως πχ. ηπατίτιδα, AIDS, πνευμονικό οίδημα είτε σε πιστοποιήσεις υγειονομικών επιτροπών, β) ψυχολογικά και κοινωνικά δεδομένα που αφορούν τον κατηγορούμενο, όπως πιστοποιήσεις από κοινωνικές υπηρεσίες και οργανισμούς, μαρτυρίες οικείων, συναδέλφων, εκπαιδευτικών, με δεδομένα τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του εξαρτημένου, καθώς και γ) ευρήματα εργαστηριακών εξετάσεων που αποκαλύπτουν χρήση ναρκωτικών για μακροχρόνιες περιόδους, οι οποίες

¹⁴¹ Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ. ό.α.π.

¹⁴² Ό.α.π. σελ. 232

¹⁴³ Άρ. 30 Ν. 3459/2006 «Κώδικας Νόμων για τα Ναρκωτικά (Κ.Ν.Ν.)», ΦΕΚ Α' 103/25.05.2006.

¹⁴⁴ Βλ. άρ. 51 Ν. 4139/2013 «Νόμος περί εξαρτησιογόνων ουσιών και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 74/20.03.2013 : «**Εγκεκριμένοι οργανισμοί θεραπείας στο πλαίσιο του ποινικού συστήματος.** Εγκεκριμένοι οργανισμοί ή φορείς για την υλοποίηση των δράσεων που μνημονεύονται στα άρθρα 30-35 είναι οι εξής: 1) Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών (ΟΚΑΝΑ), 2) Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕΘΕΑ), 3) Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αθηνών (ΨΝΑ), 4) Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης (ΨΝΘ), 5) Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων Ελεώνα Θηβών, 6) Γενικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων Γ. Χατζηκόστα (ΓΝΙ), 7) Γενικό Νοσοκομείο Κέρκυρας «Αγία Ειρήνη»».

διενεργούνται από αρμόδια δημόσια εργαστήρια της χώρας, όπως τα πανεπιστημιακά εργαστήρια, τα εργαστήρια των Ιατροδικαστικών Υπηρεσιών και τα εργαστήρια της Ελληνικής Αστυνομίας. Επίσης, ως αποδεικτικό μέσο για την κατάφαση της εξάρτησης μπορεί να χρησιμοποιηθεί έγγραφη πιστοποίηση αναφορικά με την εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων σωματική αποτοξίνωση και παρακολούθηση ειδικού συμβουλευτικού προγράμματος ψυχολογικής απεξάρτησης που προβλέπεται στα άρ. 31 και 34 του ισχύοντος νόμου¹⁴⁵. Επιπλέον, στη διάγνωση της εξάρτησης συμβάλλει και το τεκμήριο του άρ. 33 παρ. 2 Ν. 4139/2013 σύμφωνα με το οποίο *«Όποιος έχει βεβαίωση ολοκλήρωσης προγράμματος απεξάρτησης εγκεκριμένου κατά το άρθρο 51 οργανισμού θεωρείται ότι κατά την εισαγωγή του για θεραπεία και τουλάχιστον πέντε έτη από αυτήν είχε αποκτήσει την έξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών»*. Παράλληλα, είναι δυνατό να διαταχθεί και η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης προκειμένου να διαπιστωθεί η συνδρομή ή μη της εξάρτησης.

Ειδικά ως προς την πραγματογνωμοσύνη θα πρέπει να τονιστούν τα ακόλουθα. Η ψυχιατροδικαστική πραγματογνωμοσύνη για τη διαπίστωση ή μη της εξάρτησης δύναται πλέον να διαταχθεί σε κάθε φάση της ποινικής διαδικασίας είτε αυτεπάγγελτα είτε μετά από αίτημα του κατηγορουμένου προκειμένου να καθοριστεί αν πράγματι υπάρχει εξάρτηση, όπως επίσης το είδος και η βαρύτητα αυτής. Η αποδοχή ή η απόρριψη του αιτήματος για πραγματογνωμοσύνη πρέπει να αιτιολογείται ειδικά. Η χρήση του όρου «δύναται» στη διατύπωση του νόμου καταδεικνύει ότι η διενέργειά της είναι πλέον προαιρετική, σε αντίθεση με ότι ίσχυσε υπό την προϊσχύσασα νομοθεσία για τα ναρκωτικά με βάση την οποία η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης ήταν υποχρεωτική. Αυτή η αλλαγή ως προς το μη υποχρεωτικό της χαρακτήρα οφείλεται στις δυσχέρειες που παρατηρήθηκαν στην πράξη ως προς την τήρηση των όρων που έθετε το προϊσχύσαν άρ. 30 για την αμιγώς ιατρική διάγνωση της εξάρτησης όπως πχ η αδυναμία κλινικού ελέγχου επί πενθημέρου με την εισαγωγή του κατηγορουμένου σε νοσηλευτικό ίδρυμα.

Πλέον η πραγματογνωμοσύνη συνεκτιμάται με τα λοιπά διαγνωστικά κριτήρια που προαναφέρθηκαν. Αυτό σημαίνει ότι ακόμα και ένα διαγνωστικό κριτήριο, από τα αναφερόμενα στην παρ. 3 του άρ. 30, να συντρέχει είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι υφίσταται εξάρτηση από ναρκωτικές ουσίες. Ως προς τον τρόπο διενέργειας της

¹⁴⁵ Βλ. Αιτιολογική έκθεση του Ν. 4139/2013

πραγματογνωμοσύνης ισχύουν όσα ορίζονται στα άρ. 183 επομ. νέου ΚΠΔ ενώ σύμφωνα με το αρ. 30 παρ. 3 εδ. ε' Ν. 4139/2013 πίνακας με τις υπηρεσίες που πληρούν τις προϋποθέσεις για τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης διαβιβάζεται ανά έτος στον αρμόδιο εισαγγελέα με ευθύνη των Υπουργείων που τις εποπτεύουν.

Στο σημείο αυτό είναι κρίσιμο να τονιστεί ότι η πραγματογνωμοσύνη συνιστά βάσει των άρ. 178 παρ. 1 στοιχ. γ' και 183 νέου ΚΠΔ ένα ιδιαίτερο αποδεικτικό μέσο. Αυτό, βέβαια, σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι το δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να συνταχθεί με το πόρισμα της πραγματογνωμοσύνης είτε αυτό είναι θετικό ως προς τη συνδρομή της εξάρτησης είτε είναι αρνητικό. Διότι, όπως ρητά αναφέρεται στην παρ. 2 του άρ. 30 Ν. 4139/2013, η συνδρομή ή μη της εξάρτησης διαπιστώνεται σύμφωνα με την αρχή της ηθικής απόδειξης που ορίζεται στο άρ. 177 παρ. 1 νέου ΚΠΔ¹⁴⁶, η οποία επιτρέπει στο δικαστή να εκτιμά ελεύθερα τα αποδεικτικά μέσα. Ωστόσο, λόγω της ιδιαίτερης φύσης της ο δικαστής οφείλει αφενός να κάνει ρητή αναφορά στο ότι λήφθηκε υπόψη μεταξύ των λοιπών αποδεικτικών μέσων αφετέρου σε περίπτωση που αποφασίσει να αποκλίνει από το πόρισμά της να αιτιολογήσει ειδικά και εμπεριστατωμένα την αρνητική του κρίση. Το ίδιο ισχύει και σε περίπτωση που υπάρχουν δύο ή περισσότερες πραγματογνωμοσύνες αντίθετου περιεχομένου, οπότε το δικαστήριο οφείλει να αιτιολογήσει την κρίση του αναφορικά με την επιλογή μιας από αυτές, παραθέτοντας τα πραγματικά περιστατικά που αποδείχθηκαν που αποκλείουν τις λοιπές¹⁴⁷. Διευκρινίζεται όμως ότι η νομολογία δεν δέχεται τα ίδια και ως προς τις γνωμοδοτήσεις ειδικών επιστημόνων που προσκομίζει ο ίδιος ο κατηγορούμενος, οι οποίες δεν ταυτίζονται με την πραγματογνωμοσύνη, αλλά συνεκτιμώνται ως απλά έγγραφα, οπότε το δικαστήριο δεν υποχρεούται να αιτιολογεί το αντίθετο προς αυτές πόρισμά του^{148, 149}.

¹⁴⁶ Σύμφωνα με το συγκεκριμένο άρθρο «Οι δικαστές δεν ακολουθούν νομικούς κανόνες αποδείξεων, πρέπει όμως να αποφασίζουν κατά την πεποίθησή τους, ακολουθώντας τη φωνή της συνείδησής τους και οδηγούμενοι από την απροσωπώληπτη κρίση που προκύπτει από τις συζητήσεις και που αφορά την αλήθεια των πραγματικών περιστατικών, την αξιοπιστία των μαρτύρων και την αξία των άλλων αποδείξεων, αιτιολογώντας πάντοτε ειδικά και εμπεριστατωμένα με ποια αποδεικτικά μέσα και με ποιους συλλογισμούς σχημάτισαν τη δικανική τους κρίση».

¹⁴⁷ Κοτσαλής Λ. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., ό.π. σελ. 191

¹⁴⁸ Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ., ό.π. σελ. 242

¹⁴⁹ Βλ. ΑΠ 1146/2015, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («...Η απλή, όμως, γνωμάτευση ή γνωμοδότηση, η ιδιωτική πραγματογνωμοσύνη η οποία προκαλείται από τους διαδίκους και συντάσσεται από πρόσωπα που έχουν ειδικές γνώσεις επιστήμης και τέχνης, τα οποία καλούνται να εκφέρουν κρίση για γεγονότα που τίθενται υπόψη τους, όπως και από τεχνικούς συμβούλους, δεν ταυτίζεται με το προβλεπόμενο στο άρθρο 178 του ΚΠΔ αποδεικτικό μέσο της πραγματογνωμοσύνης..., αλλά λαμβάνεται υπόψη από το δικαστικό συμβούλιο

Κρίσιμος χρόνος για τη συνδρομή της εξάρτησης είναι ο χρόνος τέλεσης της πράξης, όπως ρητά αναφέρεται στην παρ. 4 του άρ. 30 Ν. 4139/2013. Συνεπώς, αν ο κατηγορούμενος ήταν εξαρτημένος κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης θα μπορούσε να τύχει της ειδικής μεταχείρισης ακόμα και αν κατά τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης δεν είναι πλέον εξαρτημένος. Σύμφωνα με την παρ. 4 του άρ. 30 Ν. 4139/2013, αν ο, εξαρτημένος κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης, κατηγορούμενος κριθεί υπαίτιος α) των πράξεων του άρ. 29 παρ. 1 και 2 τότε παραμένει ατιμώρητος, β) των πράξεων του άρ. 20 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον (1) έτους, άρα με ποινή φυλάκισης από ένα έως πέντε έτη¹⁵⁰, γ) των πράξεων του αρ. 21 παρ. 1 β' και παρ. 2 με φυλάκιση μέχρι (1) έτους, άρα με φυλάκιση από δέκα μέρες έως ένα έτος¹⁵¹ και δ) των πράξεων του άρ. 22 με πρόσκαιρη κάθειρξη μέχρι (10) ετών, οπότε με βάση το νέο ΠΚ το πλαίσιο ποινής κυμαίνεται από ένα έως έξι έτη¹⁵². Από την ευνοϊκή μεταχείριση του άρ. 30 παρ. 4 Ν. 4139/2013 εξαιρείται ο δράστης των πράξεων του άρ. 23, διότι κρίνεται κατά τεκμήριο ότι η τέλεση αυτών των πράξεων δεν πηγάζει από ψυχικές καταστάσεις των δραστών που οφείλονται στην εξάρτηση από τα ναρκωτικά¹⁵³.

Περαιτέρω, αναφορικά με τον χρόνο συνδρομής της εξάρτησης διευκρινίζεται ότι αν ο κατηγορούμενος δεν ήταν εξαρτημένος κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης αλλά ήταν κατά τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης τότε θα του επιβληθεί πλήρης ποινή με δυνατότητα να διαταχθούν γι' αυτόν τα μέτρα που προβλέπονται στα άρ. 34 και 35 Ν. 4139/2013. Αν τέλος, ο κατηγορούμενος δεν ήταν εξαρτημένος, ούτε κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης ούτε κατά τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης, αλλά ήταν εξαρτημένος σε κάποιο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα τότε δεν θα τύχει καμιάς ευνοϊκής μεταχείρισης, αλλά θα του επιβληθεί πλήρης ποινή¹⁵⁴.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου ότι ήταν εξαρτημένος κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης, ήτοι ότι είχε αποκτήσει την έξη της

ή από το δικαστήριο και συνεκτιμάται μαζί με τις άλλες αποδείξεις για τη διαμόρφωση της κρίσεώς του ως απλό έγγραφο, οπότε δεν είναι αναγκαίο να μνημονεύεται ως ιδιαίτερο αποδεικτικό μέσο»).

¹⁵⁰ Σύμφωνα με το άρ. 463 παρ. 2 στις μεταβατικές διατάξεις του νέου ΠΚ «Όπου σε ειδικούς νόμους απειλείται ποινή φυλάκισης, προστίθεται διαζευκτικά και η χρηματική ποινή, όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 57 του παρόντος Κώδικα».

¹⁵¹ Ισχύουν ακριβώς τα ίδια με την προηγούμενη παραπομπή.

¹⁵² Βλ. άρ. 463 παρ. 3 στις μεταβατικές διατάξεις του νέου ΠΚ «Όπου σε ειδικούς νόμους απειλείται κάθειρξη έως δέκα έτη, επιβάλλεται ποινή μειωμένη κατά το άρθρο 83 περ. γ'. Η πράξη διατηρεί τον κακουργηματικό χαρακτήρα της» σε συνδ. με άρ. 83 περ. γ' νέου ΠΚ «...γ)αντί για την ποινή της κάθειρξης έως δέκα έτη επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους ή κάθειρξη έως έξι έτη».

¹⁵³ Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ., ό.π. σελ. 236

¹⁵⁴ Ό.α.π. σελ. 237

χρήσης ναρκωτικών και δεν μπορούσε να την αποβάλλει αυτοδύναμα, είναι αυτοτελής¹⁵⁵. Συνεπώς, προκειμένου να υπάρχει υποχρέωση ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας εκ μέρους του δικαστηρίου της ουσίας ως προς τον αυτοτελή ισχυρισμό περί συνδρομής της εξάρτησης θα πρέπει αυτός να έχει προβληθεί κατά τρόπο σαφή και ορισμένο. Δηλαδή, αν μετά από την προφορική ανάπτυξη του ισχυρισμού στο ακροατήριο κατατεθεί γραπτό σημείωμα επί της έδρας αυτό θα πρέπει να περιέχει ένα σύντομο ιστορικό για την εξάρτηση του κατηγορουμένου με ταυτόχρονη παράθεση διαγνωστικών κριτηρίων από τα ενδεικτικά αναφερόμενα στην παρ. 3 του άρ. 30 Ν. 4139/2013, το οποίο θα πρέπει να καταχωρηθεί, κατόπιν σχετικού αιτήματος του κατηγορουμένου, στα πρακτικά της δίκης βάσει του άρ. 141 παρ. 2 νέου ΚΠΔ. Έτσι, έχει κριθεί ως απαράδεκτος ο αυτοτελής ισχυρισμός περί συνδρομής της εξάρτησης όταν περιορίζεται στην απλή επίκληση του γράμματος του νόμου¹⁵⁶ ή όταν προβάλλεται αορίστως¹⁵⁷.

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

- **ΑΠ 220/2020¹⁵⁸**: Ο ΑΠ έκρινε ότι η απόρριψη εκ μέρους του δικαστηρίου της ουσίας (κατά πλειοψηφία) του αυτοτελούς ισχυρισμού του αναιρεσείοντος περί τοξικομανίας του ήταν αναιτιολόγητη, συνεπώς έκανε δεκτό ως βάσιμο τον αναιρετικό λόγο του άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ και αναίρεσε εν μέρει την προσβαλλόμενη υπ' αριθ. 2232/2018 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Κακ/των Θεσσαλονίκης κατά το μέρος αυτό, καθώς και κατά το μέρος της

¹⁵⁵ Ο.α.π. σελ. 237

¹⁵⁶ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 2336/2008, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («...ο συνήγορος του κατηγορουμένου και ήδη αναιρεσείοντος...πριν την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας, αφού έλαβε το λόγο από τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου, υπέβαλε κατά λέξη "τους αυτοτελείς ισχυρισμούς περί τοξικομανίας αυτού και επίσης ζήτησε την εφαρμογή του άρθρου 12 ν. 1729/1987" χωρίς περαιτέρω οιαδήποτε ανάπτυξη και διασαφήνιση αυτών καθ'όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Επομένως,...οι ανωτέρω ισχυρισμοί του κατηγορουμένου προβλήθηκαν απαραδέκτως και συνακόλουθα δεν είχε υποχρέωση το δικαστήριο να απαντήσει σ' αυτούς και να αιτιολογήσει την απόρριψη αυτών...Γι' αυτό ο μοναδικός λόγος αναίρεσης για έλλειψη ειδικής αιτιολογίας...είναι αβάσιμος και απορριπτέος»). Στην ίδια απόφαση καταγράφεται το ανεπίτρεπτο της συμπλήρωσης των απαραδέκτως προβληθέντων στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο αυτοτελών ισχυρισμών με τους πρόσθετους λόγους αναιρέσεως («...και οι πρόσθετοι λόγοι της αναίρεσης αναφέρονται κύρια στους ίδιους ως άνω αυτοτελείς ισχυρισμούς του κατηγορουμένου που προτάθηκαν στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο απαραδέκτως, όπως ήδη ελέγχθη και απορρίφθηκαν. Γι' αυτό η επιχειρούμενη βελτίωση-συμπλήρωση των ισχυρισμών αυτών είναι ανεπίτρεπτη και συνεπώς ως προς το μέρος αυτό οι πρόσθετοι λόγοι είναι απορριπτέοι»).

¹⁵⁷ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1542/2006, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ (όπου κρίθηκε αόριστος ο αυτοτελής ισχυρισμός που προέβαλε η συνήγορος του κατηγορουμένου, η οποία «...επικαλούμενη την τοξικομανία του κατηγορουμένου ζήτησε την επιείκεια του Δικαστηρίου για τις πράξεις της αγοράς και κατοχής ναρκωτικών κατ' εξακολούθηση». Σύμφωνα με τον ΑΠ ο ισχυρισμός περί τοξικομανίας ήταν αόριστος «αφού δεν έγινε επίκληση των θεμελιούντων αυτήν πραγματικών περιστατικών»).

¹⁵⁸ ΑΠ 220/2020, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

επιμέτρησης της ποινής ενόψει του άρ. 85 νέου ΠΚ. Ο ΑΠ έκρινε ανεπαρκή την αιτιολογία του δικαστηρίου της ουσίας διότι α) απέρριψε ως μη επαρκώς αιτιολογημένο το πόρισμα της διενεργηθείσας ιατροδικαστικής πραγματογνωμοσύνης, με το σκεπτικό ότι η θετική διάγνωση βασίστηκε σε όσα δήλωσε ο ίδιος ο κατηγορούμενος και σε κανένα άλλο στοιχείο, δηλαδή στα αποτελέσματα των εργαστηριακών εξετάσεων που θα έπρεπε να είχαν διενεργηθεί και προβλέπονται στο άρ. 30 παρ. 3 Ν. 4139/2013, χωρίς να παραθέτει αντίθετη ιατρική πραγματογνωμοσύνη ή αποδεδειγμένα πραγματικά περιστατικά, που να αποκλείουν εκείνα στα οποία θεμελίωσε η πραγματογνώμονας το πόρισμά της, β) έκρινε ότι η εκούσια συμμετοχή του αναιρεσείοντος στο πρόγραμμα προαγωγής αυτοβοήθειας του OKANA δεν ήταν επαρκής προς απόδειξη της εξάρτησής του από τις ναρκωτικές ουσίες με το επιχείρημα ότι δεν αποδείχθηκε το είδος των ναρκωτικών, σε ποια συχνότητα και ποσότητα και για πόσο χρονικό διάστημα έκανε χρήση και γ) δεν εκτίμησε την προσκομισθείσα υπ' αριθ. 216/14-11-2018 βεβαίωση του Προγράμματος Αυτοβοήθειας του OKANA.

- **ΑΠ 56/2020¹⁵⁹**: Ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμο τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ) ως προς την απόρριψη του αυτοτελούς ισχυρισμού του δεύτερου αναιρεσείοντος ότι κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης (συμμορία και διακίνηση ναρκωτικών, με τη μορφή της κατοχής και πώλησης, από κοινού και κατ' εξακολούθηση) ήταν τοξικομανής. Κατά την κρίση του η προσβαλλόμενη υπ' αριθ. 2414, 3030/2018 απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών διέλαβε την απαιτούμενη ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία διότι α) το δικαστήριο της ουσίας στήριξε την απορριπτική του κρίση σε όλα τα αποδεικτικά μέσα, β) στο σκεπτικό της προσβαλλόμενης απόφασης, έγινε ειδική μνεία στην από 21-4-2016 έκθεση ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης, που συντάχθηκε για την ένδικη υπόθεση, κατά το ανακριτικό στάδιο, το πόρισμα της οποίας είναι μεν αντίθετο, αλλά αξιολογούμενο από το δικαστήριο της ουσίας, κατά την ανέλεγκτη περί τούτου κρίση του, δεν αποδυναμώνει το σύνολο του αποδεικτικού υλικού, με βάση το οποίο απορρίφθηκε ο ισχυρισμός περί τοξικομανίας, και στην απόφαση εκτίθενται τα ειδικά αρνητικά περιστατικά

¹⁵⁹ ΑΠ 56/2020, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

που οδήγησαν στην επαρκώς αιτιολογημένη απορριπτική κρίση του δικαστηρίου. Επίσης, γ) προκύπτει ότι οι, αναγνωσθείσες στο ακροατήριο και επικαλούμενες από τον αναιρεσείοντα, δικαστικές αποφάσεις άλλων ποινικών δικαστηρίων, καθώς και οι τρεις εκθέσεις ιατροδικαστικής πραγματογνωμοσύνης, οι οποίες συντάχθηκαν στα πλαίσια άλλων ποινικών υποθέσεων, με αποτέλεσμα για την εξεταζόμενη υπόθεση να συνιστούν απλά έγγραφα, λήφθηκαν υπόψη από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο και αξιολογήθηκαν ελεύθερα, αφού μνημονεύονται κατά το είδος τους στο προοίμιο του σκεπτικού της προσβαλλόμενης απόφασης. Τέλος, δ) από το σύνολο των παραδοχών της προσβαλλόμενης απόφασης προκύπτει ότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έλαβε υπόψη του όλα τα αναγνωσθέντα έγγραφα, χωρίς να προβεί σε επιλεκτική αξιολόγηση ορισμένων μόνο από αυτά.

- **ΑΠ 45/2019¹⁶⁰**: Ο ΑΠ αναίρεσε εν μέρει την υπ' αριθ. 1613/2018 απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών ως προς τη διάταξη με την οποία απορρίφθηκε ο αυτοτελής ισχυρισμός του αναιρεσείοντος περί συνδρομής στο πρόσωπό του της ιδιότητας του εξαρτημένου χρήστη από ναρκωτικές ουσίες (άρ. 30 Ν. 4139/2013) και συνακόλουθα και ως προς τη διάταξη περί επιβολής σ' αυτόν ποινής, κρίνοντας βάσιμο τον αναιρετικό λόγο του άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ. Ο αναιρεσείων, ο οποίος καταδικάστηκε για διακίνηση ναρκωτικών ουσιών (αγορά, κατοχή, πώληση) κατ' εξακολούθηση, πρόβαλε, δια του συνηγόρου του, ενώπιον του Εφετείου τον αυτοτελή ισχυρισμό ότι ήταν εξαρτημένος κατά τον χρόνο τέλεσης της αποδιδόμενης σ' αυτόν πράξης. Προς απόδειξη δε του ισχυρισμού του επικαλέστηκε την από 23-5-2011 ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη του ψυχιάτρου-νευρολόγου Έ.Μ., καθώς και την από 17-8-2010 γνωμάτευση υγειονομικής επιτροπής ενώ στους έγγραφους αυτοτελείς ισχυρισμούς του ανέφερε ότι *«είμαι τοξικομανής, κάνω χρήση ηρωίνης, λίγο κοκαΐνη, από τότε που άρχισε να έχει προβλήματα η γυναίκα μου..., την ζυγαριά την είχα για να μην πίνω πολύ επειδή πάω τη γυναίκα μου για αιμοκάθαρση στο νοσοκομείο, στα ναρκωτικά έπεσα γιατί η γυναίκα μου έχει κάνει εγχείρηση ανοικτής καρδιάς και νεφρού, έχω πάρει αναβολή από τον στρατό επειδή είμαι εξαρτημένος»*. Το δικαστήριο της ουσίας απέρριψε κατά πλειοψηφία τον ανωτέρω παραδεκτά προβληθέντα ισχυρισμό με αναφορά στο σκεπτικό της

¹⁶⁰ ΑΠ 45/2019, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

προσβαλλόμενης απόφασης ότι «ο κατηγορούμενος τέλεσε την αξιόποινη πράξη της διακίνησης ναρκωτικών ουσιών από μη τοξικομανή». Ο ΑΠ έκρινε ότι το δικαστήριο της ουσίας απέρριψε το συγκεκριμένο αυτοτελή ισχυρισμό χωρίς καμιά απολύτως αιτιολογία, χωρίς να παραθέσει συγκεκριμένα αρνητικά πραγματικά περιστατικά που να συνηγορούν στην απόρριψή του και χωρίς να αντικρούσει τα εισφερθέντα από τον κατηγορούμενο – αναιρεσείοντα αποδεικτικά μέσα και συγκεκριμένα τα προσκομισθέντα έγγραφα που αναγνώστηκαν. Έτσι, κατά τον ΑΠ, προκύπτει ασάφεια τόσο σχετικά με το αν το δικαστήριο της ουσίας έλαβε ή όχι υπόψη του τα προσκομισθέντα έγγραφα για το σχηματισμό της απορριπτικής του κρίσης, όσο και ως προς το αν ερεύνησε και συνεκτίμησε ή όχι τη συνδρομή ή μη, στη συγκεκριμένη περίπτωση, των ενδεικτικά αναφερόμενων στο άρθρο 30 Ν. 4139/2013 στοιχείων.

- **ΑΠ 370/2018¹⁶¹**: Εν προκειμένω ο Εισαγγελέας του ΑΠ άσκησε αναίρεση κατά της υπ' αριθ. 2243/2016 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών για έλλειψη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ) όσον αφορά την αποδοχή του αυτοτελούς ισχυρισμού ενός εκ των κατηγορουμένων (L.A. του B.) περί τοξικομανίας του. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δέχθηκε κατά πλειοψηφία τριών μελών του τον αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου - αναιρεσείοντος περί εξάρτησης από ναρκωτικές ουσίες και τον κήρυξε ένοχο ως τοξικομανή της αγοράς, κατοχής και πώλησης ναρκωτικών ουσιών. Ο ΑΠ έκρινε βάσιμο τον αναιρετικό λόγο, καθώς δέχθηκε ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν έχει ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία ως προς την αποδοχή του αυτοτελούς ισχυρισμού διότι α) υιοθετεί το συμπέρασμα των από 15.11.2010 και 18.9.2009 εκθέσεων πραγματογνωμοσύνης του νευρολόγου ψυχιάτρου Μ.Ε., σύμφωνα με το οποίο ο κατηγορούμενος είναι τοξικομανής, πλην όμως δεν γίνεται ειδικότερη αναφορά στο περιεχόμενό των εκθέσεων, αφού ως προς την πρώτη, που αναφέρει ότι αυτός πληροί οκτώ κριτήρια για τη διαπίστωση της εξάρτησης, δεν προσδιορίζει ποια είναι αυτά, ενώ ως προς τη δεύτερη δεν γίνεται καμιά αναφορά στο περιεχόμενό της, β) δεν προκύπτει με βεβαιότητα ότι η προσβαλλόμενη έλαβε υπόψη και συνεκτίμησε στο σύνολό τους τις εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης και ειδικότερα το ιδιαίτερα κρίσιμο γεγονός ότι ο

¹⁶¹ ΑΠ 370/2018, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

πραγματογνώμονας στηρίχθηκε βασικά στις διηγήσεις και αναφορές του κατηγορουμένου και όχι σε άλλα αντικειμενικά ευρήματα που αποδεικνύουν χρήση ναρκωτικών ουσιών, υπό την έννοια ότι ο κατηγορούμενος απέκτησε έξη που αδυνατεί να αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις, χωρίς μάλιστα να λάβει χώρα εργαστηριακός έλεγχος για τη διαπίστωση της κατάστασης της υγείας του σε σχέση με την επικαλούμενη από αυτόν χρήση ναρκωτικών ουσιών και γ) δεν καθίσταται βέβαιο σε σχέση με την από 18.9.2009 έκθεση πραγματογνωμοσύνης ότι το δικαστήριο της ουσίας έλαβε υπόψη του και συνεκτίμησε την «ανάλογη υπόθεση» στο πλαίσιο της οποίας αυτή διενεργήθηκε. Κατόπιν τούτων ο ΑΠ αναίρεσε εν μέρει την προσβαλλόμενη απόφαση κατά το μέρος και τη διάταξη της που έγινε δεκτός ο εν λόγω αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορουμένου και κατ' ακολουθίαν κατά τη διάταξη περί επιβολής σ' αυτόν ποινής.

2.4. Αυτοτελής ισχυρισμός για άρση (άρ. 34 νέου ΠΚ) ή μείωση (άρ. 36 νέου ΠΚ) της ικανότητας για καταλογισμό λόγω της χρήσης ναρκωτικών ουσιών

Από τη διατύπωση του άρθρου 34 προκύπτει ότι για τη διαπίστωση της ανικανότητας για καταλογισμό ακολουθείται μια μικτή μέθοδος (βιολογική-ψυχολογική)¹⁶², ήτοι απαιτείται η συνδρομή δύο όρων, ενός βιολογικού και ενός ψυχολογικού/αξιολογικού.

Το βιολογικό στοιχείο συνίσταται στην ψυχική ή διανοητική διαταραχή ή στη διατάραξη της συνείδησης του δράστη, καταστάσεις που προκαλούνται εξαιτίας διαφόρων παραγόντων μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η χρήση των ναρκωτικών ουσιών, λόγω την επίδρασης αυτών των ουσιών στο κεντρικό νευρικό σύστημα του χρήστη¹⁶³. Στο νέο ΠΚ, με τον όρο «ψυχική ή διανοητική διαταραχή», που αντικατέστησε τον όρο «νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών» του προϋσχύσαντος ΠΚ, νοούνται όλες οι μορφές παραφροσύνης ή φρενοβλάβειας ή

¹⁶² Κωνσταντινίδης Α., Ζητήματα της διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή της συνείδησης και νομική αξιολόγησή τους, ΠοινΧρ 2008, σελ. 193 και 197.

¹⁶³ Βλ. άρθρο 1 παρ. Ν. 4139/2013 «Με τον όρο «ναρκωτικά», κατά την έννοια του νόμου αυτού, νοούνται ουσίες με διαφορετική χημική δομή και διαφορετική δράση στο κεντρικό νευρικό σύστημα και με κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τη μεταβολή της θυμικής κατάστασης του χρήστη και την πρόκληση εξάρτησης διαφορετικής φύσης, ψυχικής ή και σωματικής και ποικίλου βαθμού, καθώς και την ανακούφιση των χρονίως πασχόντων από τα συμπτώματα συγκεκριμένης νόσου, για την οποία αυτές κρίνονται ιατρικά επιβεβλημένες».

ολιγοφρένειας, ήτοι ψυχώσεις, ψυχοπάθειες και νευρώσεις¹⁶⁴. Ως ψύχωση ορίζεται η διάσπαση της νοηματικής αλληλουχίας του ψυχικού βίου, η οποία οφείλεται σε μια νοσηρή σωματική αλλοίωση¹⁶⁵. Οι ψυχώσεις διακρίνονται μεταξύ άλλων και σε τοξικές όπως είναι η ψύχωση λόγω της χρήσης ναρκωτικών ουσιών¹⁶⁶. Επιπλέον, η διατάραξη της συνείδησης περιλαμβάνει και καλύπτει όλες τις περιπτώσεις διατάραξης που δεν οφείλονται σε παθολογικά αίτια, εμφανίζεται σε ψυχικά υγιή άτομα και έχει παροδικό χαρακτήρα. Συνήθεις αιτίες που προκαλούν αυτή τη διατάραξη είναι η μέθη, η χρήση ναρκωτικών, η υπνοβασία, ο υψηλός πυρετός, το παραλήρημα του πυρετού κλπ¹⁶⁷. Επομένως, ειδικά οι δράστες αξιόποινων πράξεων του νόμου περί ναρκωτικών ουσιών προκειμένου να επιτύχουν την εφαρμογή του άρ. 34 ή 36 νέου ΠΚ θα πρέπει να επικαλεστούν πραγματικά περιστατικά που να αποδεικνύουν ότι λόγω της χρήσης των ναρκωτικών ουσιών αντιμετώπιζαν κάποια ψυχική ή διανοητική διαταραχή ή διατάραξη της συνείδησής τους.

Όσον αφορά το ψυχολογικό/αξιολογικό στοιχείο θα πρέπει ο δράστης, λόγω της συνδρομής του βιολογικού στοιχείου εξαιτίας της χρήσης εκ μέρους του ναρκωτικών ουσιών, να μην είχε ικανότητα ή να είχε ουσιωδώς μειωμένη ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψή του για το άδικο αυτό. Μόνο εφόσον συντρέχουν και τα δύο στοιχεία, βιολογικό και ψυχολογικό/αξιολογικό, μπορεί να γίνει δεκτό ότι ο δράστης όντως δεν είχε καθόλου ή είχε ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό. Επισημαίνεται δε ότι η ανικανότητα ενός δράστη κρίνεται στην εκάστοτε κρινόμενη περίπτωση και όχι αφηρημένα, ενώ κρίσιμος χρόνος κατά τον οποίο πρέπει να υφίσταται η ανικανότητα είναι ο χρόνος τέλεσης της πράξης¹⁶⁸.

Διευκρινίζεται ότι στην περίπτωση του άρ. 36 παρ. 1 νέου ΠΚ η ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό δεν έχει την έννοια ότι ο δράστης είχε εν μέρει ικανότητα αντίληψης του άδικου χαρακτήρα της πράξης του ή ότι μπορούσε να συμμορφωθεί προς την αντίληψή του αυτή μόνο ως ένα βαθμό. Αντιθέτως, σημαίνει ότι είναι ικανός για καταλογισμό αφού θα μπορούσε να είχε διακρίνει το άδικο και να είχε

¹⁶⁴ Φράγκος Κ., *Ποινικός Κώδικας (Ν. 4619/2019 και Ν. 4637/2019), Κατ' άρθρο Ερμηνεία & Νομολογία Αρείου Πάγου*, εκδ. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 2020, σελ. 295

¹⁶⁵ Ό.α.π. σελ. 295

¹⁶⁶ Βλ. Κωνσταντινίδη Α., ό.π. σελ. 194

¹⁶⁷ Φράγκος Κ., σελ. 296.

¹⁶⁸ Κωνσταντινίδης Α., ό.π. σελ. 199

συμμορφωθεί προς την αντίληψή του αυτή ελέγχοντας τη συμπεριφορά του, πλην όμως θα έπρεπε για να το πετύχει αυτό να καταβάλλει σημαντικά μεγαλύτερη προσπάθεια πνεύματος και βούλησης από αυτή που χρειάζεται να καταβάλλει ο πλήρως ικανός για καταλογισμό¹⁶⁹.

Το δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να ερευνά αυτεπαγγέλτως την ικανότητα προς καταλογισμό του κατηγορουμένου εφόσον υπάρχουν αμφιβολίες ως προς την ύπαρξή της ή υπάρχει βάσιμη αμφισβήτηση της ικανότητας ενοχής εκ μέρους του κατηγορουμένου¹⁷⁰. Δεν οφείλει όμως να αιτιολογεί ειδικά τη μη συνδρομή των περιπτώσεων άρσης ή μείωσης του καταλογισμού παρά μόνο αν ο κατηγορούμενος προβάλλει σχετικό αίτημα, δηλαδή αν προβληθεί, κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, αυτοτελής ισχυρισμός εκ μέρους του¹⁷¹. Όσον αφορά το ορισμένο του αυτοτελούς ισχυρισμού περί άρσης ή μείωσης της ικανότητας για καταλογισμό θα πρέπει να εκτίθενται συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά. Δεν αρκεί δηλαδή η απλή επίκληση των διατάξεων των άρ. 34 και 36 νέου ΠΚ¹⁷². Σε περίπτωση δε που προβληθεί αυτοτελής ισχυρισμός για έλλειψη ικανότητας καταλογισμού είναι δυνατό το δικαστήριο να κάνει δεκτό το έλασσον, δηλαδή ότι συντρέχει περίπτωση ουσιώδους μείωσης του καταλογισμού σύμφωνα με το άρ. 36 νέου ΠΚ¹⁷³.

Η διαφορά αυτών των αυτοτελών ισχυρισμών (άρ. 34 και 36 νέου ΠΚ) έναντι του αυτοτελούς ισχυρισμού περί συνδρομής της εξάρτησης (άρ. 30 Ν. 4139/2013) έγκειται ακριβώς ότι στον τελευταίο δεν απαιτείται η διαπίστωση του ψυχολογικού/αξιολογικού στοιχείου, δηλαδή της αδυναμίας διάκρισης του αδίκου ή της αδυναμίας συμμόρφωσης προς την αντίληψη σχετικά με το άδικο, αλλά αρκεί μόνο η συνδρομή του βιολογικού στοιχείου, ήτοι η ύπαρξη εξάρτησης κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης, προκειμένου να τύχει ο δράστης ευνοϊκότερης ποινικής μεταχείρισης. Πάντως, είναι πολύ συχνό φαινόμενο στην πράξη οι δύο αυτοί αυτοτελείς ισχυρισμοί να προβάλλονται ταυτοχρόνως από τους συνηγόρους υπεράσπισης των κατηγορουμένων κατά την εκδίκαση υποθέσεων σχετικών με τα ναρκωτικά. Ωστόσο, η εξάρτηση από τα ναρκωτικά δεν οδηγεί από μόνη της σε

¹⁶⁹ Φράγκος Κ., ό.π. σελ. 293

¹⁷⁰ Κωνσταντινίδης Α., ό.π. σελ. 199

¹⁷¹ Ό.α.π. σελ. 200

¹⁷² Ό.α.π.

¹⁷³ Φράγκος Κ., ό.π. σελ. 297

έλλειψη ή μείωση της ικανότητας προς καταλογισμό αν δεν συντρέχουν παράλληλα και οι προϋποθέσεις που θέτουν τα άρ. 34 και 36 νέου ΠΚ αντίστοιχα¹⁷⁴.

Επιπλέον, διευκρινίζεται ότι ο αυτοτελής ισχυρισμός για έλλειψη ή μείωση της ικανότητας για καταλογισμό συνιστά τη μοναδική δυνατότητα επιδίωξης μειωμένης ποινής για εξαρτημένους από τα ναρκωτικά δράστες των αδικημάτων των άρ. 23, 24 και 25 του Ν. 4139/2013, καθότι αυτές οι πράξεις δεν περιλαμβάνονται σε εκείνες που περιέχει το άρ. 30 παρ. 4 Ν. 4139/2013. Επομένως, αν ο κατηγορούμενος έχει τελέσει κάποια από αυτές τις πράξεις και θέλει να τύχει ευνοϊκότερης μεταχείρισης θα πρέπει να επικαλεστεί ότι είχε έλλειψη ή μείωση της ικανότητας για καταλογισμό προβάλλοντας συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά που να αποδεικνύουν ότι στην περίπτωση του συνέτρεχαν τόσο τα βιολογικά όσο και τα ψυχολογικά/αξιολογικά στοιχεία που απαιτούνται για την εφαρμογή των άρ. 34 και 36 νέου ΠΚ. Τον ίδιο αυτοτελή ισχυρισμό μπορεί να προτείνει ο κατηγορούμενος και στην περίπτωση πράξεων που τέλεσε με σκοπό την εξασφάλιση ναρκωτικών ουσιών όπως πχ. σε περίπτωση κλοπής, ληστείας κλπ., δεδομένου ότι και γι' αυτά τα αδικήματα δεν υπάρχει πρόβλεψη στο πλαίσιο του άρ. 30 παρ. 4 Ν. 4139/2013.

Επισημαίνεται, τέλος, ότι τα δικαστήρια είναι επιφυλακτικά ως προς το να κάνουν δεκτό το συγκεκριμένο αυτοτελή ισχυρισμό αφενός διότι είναι δύσκολο να αποδειχθεί η συνδρομή του ψυχολογικού/αξιολογικού στοιχείου και αφετέρου λόγω της απαίτησης εκ μέρους της νομολογίας για πλήρη και λεπτομερή προβολή των κατά περίπτωση πραγματικών περιστατικών. Σε κάθε περίπτωση την κρίση του δικαστηρίου περί ικανότητας ή μη προς καταλογισμό του δράστη μπορεί να βοηθήσει η διενέργεια ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης κατ' άρ. 183 νέου ΠΚ.

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

- **ΑΠ 1279/2011**¹⁷⁵: Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο δεύτερος αναιρεσείων (Σ.Λ. του Σ.) πρόβαλε ενώπιον του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών τους αυτοτελείς ισχυρισμούς για ανικανότητα (άρ. 34 ΠΚ) άλλως περιορισμένη ικανότητα προς καταλογισμό (άρ. 36 ΠΚ). Ωστόσο, το Εφετείο με την υπ' αριθ. 2939/2009 προσβαλλόμενη απόφαση, με την οποία ο αναιρεσείων κηρύχθηκε ένοχος για τις αξιόποινες πράξεις της αγοράς, κατοχής και πώλησης ναρκωτικών ουσιών

¹⁷⁴ Βλ. ΑΠ 2220/2009, ΠοινΔικ 2010, σελ. 180, ΑΠ 1650/2008, ΠοινΔικ 2008, σελ. 916.

¹⁷⁵ ΑΠ 1279/2011, ΠοινΔικ 2012, σελ. 455

κατ' εξακολούθηση, απέρριψε τους προαναφερθέντες αυτοτελείς ισχυρισμούς με την εξής αιτιολογία: «...ο ισχυρισμός του πρώτου κατηγορουμένου ότι λόγω της χρήσεως ναρκωτικών ουσιών και της καταθλίψεως από την οποίαν πάσχει είχε μειωμένο καταλογισμό, δηλ. δεν μπορούσε να αντιληφθεί πλήρως το άδικο της πράξεως ή να συμμορφωθεί με την περί τούτου αντίληψη, είναι απορριπτέος ως αβάσιμος, δεδομένου ότι δεν αποδείχθηκε ότι τα παραπάνω του μείωσαν την ικανότητα ν' αντιληφθεί το άδικο των παραπάνω πράξεών του, αφού ενεργούσε με πλήρη διαύγεια πνεύματος, διατηρούσε μάλιστα κατάλογο πελατών προς τους οποίους πωλούσε ναρκωτικές ουσίες, καθώς ανέγραφε το τίμημα το οποίο εισέπραττε από αυτούς, διαχειριζόταν μεγάλα χρηματικά ποσά και γενικά η όλη συμπεριφορά του δεν δείχνει άτομο που δεν έχει πλήρη αντίληψη των τελούμενων από αυτόν αδίκων πράξεων, περιστατικά τα οποία μαρτυρούν άνθρωπο, ο οποίος γνωρίζει τι πράττει. Τέλος ο ισχυρισμός του περί εφαρμογής του άρθρου 34 Π.Κ. ότι δηλ. συνεπεία της επικαλουμένης απ' αυτόν καταθλίψεως και της χρήσεως των ναρκωτικών ουσιών δεν είχε την ικανότητα ν' αντιληφθεί το άδικο της πράξεώς του πρέπει ν' απορριφθεί ως αβάσιμος με βάση τις παραπάνω αιτιολογίες και δη εκείνης της συμπεριφοράς του, η οποία από πλευράς διανοητικής ήταν εκείνη ενός φυσιολογικού ανθρώπου». Ο ΑΠ, έκρινε ότι η αυτή η αιτιολογία ήταν πλήρης, ειδική και εμπειριστατωμένη και απέρριψε ως αβάσιμο τον όγδοο αναιρετικό λόγο του δεύτερου αναιρεσείοντος με τον οποίο αιτούνταν την αναίρεση της προσβαλλόμενης απόφασης για έλλειψη ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας ως προς την απόρριψη των ανωτέρω αυτοτελών ισχυρισμών του.

- **ΑΠ 468/2011¹⁷⁶**: Ο κατηγορούμενος – αναιρεσείων πρόβαλε παραδεκτά και ορισμένα, δια του συνηγόρου του, ενώπιον του Πενταμελούς Εφετείου Δωδεκανήσου τρεις αυτοτελείς ισχυρισμούς σχετικούς με τη νομοθεσία για τα ναρκωτικά, μεταξύ των οποίων και τον αυτοτελή ισχυρισμό περί μειωμένου καταλογισμού κατ' άρ. 36 ΠΚ. Ως προς τη συνδρομή του άρ. 36 ΠΚ, ισχυρίστηκε τα εξής: «...λόγω της μακράς χρήσεως από εμένα της ως άνω ναρκωτικής ουσίας, δηλαδή της Ινδικής κάνναβης και του πάθους μου γι' αυτήν αλλά σε συνδυασμό με το γεγονός της ταραγμένης οικογενειακής μου ζωής δεδομένου του ατυχήματος του παιδιού μου αλλά και της εγκατάλειψής μου από

¹⁷⁶ ΑΠ 468/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

την σύζυγό μου που είχαν λάβει χώρα κατά το κρίσιμο διάστημα και τα οποία και είχαν καταρρακώσει την προσωπικότητά μου (λόγω της καταστάσεως αυτής είναι προφανές ότι εστερούμην της πλήρους ικανότητας του κρίνειν και αποφασίζειν υπό το φως του λογικού ώστε να καταστεί εφικτή με ίδιες δυνάμεις η αποσκοράκιση της έξεως 'Ν. Χωραφάς'), επήλθε δε σημαντική διατάραξη της συνείδησης μου κατά τον χρόνο τέλεσης των πράξεων για τις οποίες κατηγορούμαι και συνεπώς μειώθηκε σημαντικά η ικανότητά μου για καταλογισμό. Επομένως, θα πρέπει να τύχει εφαρμογής το άρθρο 36 Π.Κ. Σύμφωνα δηλαδή με το άρθρο 36 Π.Κ. και λόγω του γεγονότος ότι είμαι τοξικομανής, υφίσταται μειωμένος καταλογισμός για τις αποδιδόμενες σε εμένα κατηγορίες και θα πρέπει να επιβληθεί ποινή ελαττωμένη». Το Εφετείο απέρριψε τους αυτοτελείς ισχυρισμούς του κατηγορούμενου – αναιρεσιόντος με τη γενική αναφορά ότι «ο κατηγορούμενος αγόρασε, κατείχε και πώλησε ναρκωτικά ..., χωρίς να είναι τοξικομανής ..., και θα πρέπει να απορριφθούν οι ισχυρισμοί του ως αβάσιμοι». Ο ΑΠ έκρινε ότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεν αιτιολόγησε καθόλου την απόρριψη των αυτοτελών ισχυρισμών, διότι δεν αντέκρουσε τα επικαλεσθέντα και αναγνωσθέντα έγγραφα στοιχεία και ιδίως την από 22-4-2003 έκθεση ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης και τα δύο ιατρικά πιστοποιητικά του Νευρολόγου – Ψυχιάτρου Κω Δ.Γ. και του Γ.Ν. Παίδων Πεντέλης, και αναίρεσε εν μέρει την υπ' αριθ. 7/2010 προσβαλλόμενη απόφαση λόγω έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ).

- **ΑΠ 342/2010¹⁷⁷**: Ο κατηγορούμενος - αναιρεσιών πρόβαλε παραδεκτά, δια του συνηγόρου του, ενώπιον του Πενταμελούς Εφετείου Θεσσαλονίκης, τον αυτοτελή ισχυρισμό περί συνδρομής στο πρόσωπό του, κατά τον κρίσιμο χρόνο τέλεσης των πράξεων (αγορά και κατοχή ναρκωτικών ουσιών κατ' επάγγελμα και κατά συνήθεια, παράνομη είσοδος στη χώρα, κατοχή και χρήση γνήσιου διαβατηρίου άλλου προσώπου), ελαττωμένης ικανότητας προς καταλογισμό (άρ. 36 ΠΚ) με παράθεση της ψυχωτικής διαταραχής ως αιτίας του μειωμένου καταλογισμού του και με επίκληση προς απόδειξη αυτής της κατάστασης της από 29-11-2004 ιατρικής βεβαιώσεως του ψυχιάτρου – εντεταλμένου ιατρού της Δικαστικής Φυλακής Θεσσαλονίκης. Το δικαστήριο της ουσίας απέρριψε

¹⁷⁷ ΑΠ 342/2010, ΠοινΔικ 2010, σελ. 1220

τον αυτοτελή ισχυρισμό του με την εξής αιτιολογία: «Τέλος ο υποβληθείς αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορουμένου περί εφαρμογής του άρθρου 36 του ΠΚ πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος καθότι το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του παραπάνω άρθρου». Ο ΑΠ έκρινε ότι η αιτιολογία αυτή είναι ελλιπής, δεν είναι η απαιτούμενη ειδική και εμπειριστατωμένη, διότι δεν διαλαμβάνει ποια πραγματικά περιστατικά αποδείχθηκαν που να αποκλείουν τη συνδρομή των όρων συγκροτήσεως του ισχυρισμού. Επίσης, δεν αντιμετωπίζονται αν συνέτρεχαν, κατά τον κρίσιμο χρόνο, τα όσα αναφέρονται στην προσκομισθείσα και αναγνωσθείσα, ενώπιον του Εφετείου, ιατρική βεβαίωση, ήτοι ότι ο κατηγορούμενος πάσχει από ψυχωτική διαταραχή με έντονα αρνητικά συμπτώματα σε έδαφος μεταχιμακής διαταραχής προσωπικότητας σε συνδυασμό με αυτοκαταστροφικές τάσεις, ούτε αιτιολογείται αν αυτές οι καταστάσεις ανήκουν σ' εκείνες που επηρεάζουν την ικανότητα του δράστη να επιτύχει την αναμενόμενη από το δίκαιο αντίληψη του αδίκου στον απαιτούμενο ή μικρότερο βαθμό και την αναλόγως προς αυτή διαμόρφωση της συμπεριφοράς του σε συνάρτηση με τις τελεσθείσες αξιόποινες πράξεις, δεδομένου ότι η ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμό κρίνεται πάντα σε σχέση με την εκάστοτε αξιόποινη πράξη και πρέπει να υπάρχει κατά τον χρόνο τέλεσής της. Κατόπιν τούτων, ο ΑΠ έκρινε βάσιμο τον αναιρετικό λόγο του άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ και αναίρεσε εν μέρει την υπ' αριθ. 1651-1652/2008 προσβαλλόμενη απόφαση ως προς την απόρριψη του αυτοτελούς ισχυρισμού του άρ. 36 ΠΚ και ως προς τις διατάξεις περί ποινών.

2.5. Αυτοτελείς ισχυρισμοί για την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων

Α) Από το Ν. 4139/2013

ι) Αυτοτελής ισχυρισμός του άρ. 27 Ν. 4139/2013

Ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου για εφαρμογή του άρ. 27 προκειμένου να τύχει ευμενέστερης μεταχείρισης, με την αναγνώριση στο πρόσωπό του ελαφρυντικής περίστασης και τη δυνητική αναστολή εκτέλεσης της ποινής, είναι αυτοτελής.

Όσον αφορά το ορισμένο του συγκεκριμένου αυτοτελούς ισχυρισμού του κατηγορουμένου, που συνίσταται στο ότι με δική του πρωτοβουλία συντέλεσε με παροχή πληροφοριών στην ανακάλυψη ή εξάρθρωση εγκληματικής οργάνωσης

διακίνησης ναρκωτικών ή στην ανακάλυψη και σύλληψη διακινητή ναρκωτικών, θα πρέπει να αναφέρονται συγκεκριμένες περιπτώσεις με εξατομικευμένα στοιχεία, όπως χρόνος, τόπος, πρόσωπα, οργανώσεις, ποσότητες και είδη ναρκωτικών που οι συγκεκριμένες οργανώσεις διακινούσαν, ποιες ήταν οι πληροφορίες του, τότε και ποιοι συνελήφθησαν¹⁷⁸.

Για τη θεμελίωση του αυτοτελούς ισχυρισμού άρ. 27 Ν. 4139/2013 θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά τρεις προϋποθέσεις: α) Ο υπαίτιος που συνδράμει τις αρχές να είναι δράστης κάποιας από τις αξιόποινες πράξεις διακίνησης ναρκωτικών των άρ. 20 έως 22 Ν. 4139/2013. Συνεπώς, η μόνη περίπτωση που δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής η συγκεκριμένη διάταξη είναι για τον υπαίτιο διακίνησης του άρ. 23 (ιδιαίτερα διακεκριμένες περιπτώσεις). Υποστηρίζεται πάντως βασιζόμενη στο επιχείρημα a majori ad minus ότι η διάταξη του άρ. 27 θα πρέπει να εφαρμόζεται και για το δράστη των εγκλημάτων του άρ. 29¹⁷⁹. β) Ο υπαίτιος θα πρέπει με δική του πρωτοβουλία να συνετέλεσε στην ανακάλυψη ή εξάρθρωση εγκληματικής οργάνωσης διακίνησης ναρκωτικών ή στην ανακάλυψη και σύλληψη διακινητή ναρκωτικών. Για την πλήρωση αυτής της προϋπόθεσης θα πρέπει να αποδεικνύεται από πραγματικά περιστατικά η ενεργητική και ουσιαστική συμβολή και η ατομική πρωτοβουλία του κατηγορουμένου στη συνδρομή των αρχών. Δεν αρκεί δηλαδή η απλή συνδρομή και συνεργασία του κατηγορουμένου αλλά απαιτείται η έμπρακτη πρωτοβουλία εκ μέρους του. Πάντως η έννοια της πρωτοβουλίας δεν ταυτίζεται με το περιεχόμενο της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρ. 84 παρ. 2 περ. δ' νέου ΠΚ (έμπρακτη μετάνοια) διότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η πρωτοβουλία του δράστη λαμβάνει χώρα μετά τη σύλληψή του για κάποια από τις παραβάσεις ναρκωτικών που προαναφέρθηκαν, συνεπώς, η «πρωτοβουλία» του δράστη γίνεται χωρίς να υπάρχει πλήρης έλλειψη καταναγκασμού¹⁸⁰. Όσον αφορά την έννοια της εγκληματικής οργάνωσης στην ανακάλυψη ή εξάρθρωση της οποίας βοηθάει ο κατηγορούμενος είναι αυτή του άρ. 187 παρ. 1 νέου ΠΚ¹⁸¹, δηλαδή η ένωση τριών ή περισσότερων προσώπων, η οποία είναι επιχειρησιακά δομημένη, με διαρκή εγκληματική δράση και επιδιώκει την τέλεση περισσότερων κακουργημάτων του νόμου των ναρκωτικών. Η εγκληματική οργάνωση

¹⁷⁸ Βλ. ΑΠ 1642/2005, ΠοινΔικ 2006, σελ. 375

¹⁷⁹ Βλ. Παύλου Σ. / Σάμιος Θ., ό.π. σελ. 8 και Παρασκευόπουλο Ν. / Κοσμάτο Κ., ό.π. σελ. 195

¹⁸⁰ Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ. ό.π. σελ. 195-196

¹⁸¹ Άρ. 187 παρ. 1 νέου ΠΚ «Όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε επιχειρησιακά δομημένη και με διαρκή εγκληματική δράση οργάνωση τριών ή περισσότερων προσώπων, που επιδιώκει την τέλεση περισσότερων κακουργημάτων τιμωρείται με κάθειρξη έως δέκα έτη και χρηματική ποινή».

δεν θα πρέπει να συγγέεται με την έννοια της συμμορίας (άρ. 187 παρ. 3 νέου ΠΚ¹⁸²), η οποία έχει προσωποπαγή χαρακτήρα, σε αντίθεση με την εγκληματική οργάνωση που έχει πραγματοπαγή χαρακτήρα. Για τη συμμορία δεν μπορεί να εφαρμοστεί το άρ. 27 Ν. 4139/2013. Περαιτέρω, ως «εξάρθρωση» της εγκληματικής οργάνωσης νοείται η σύλληψη μελών της, ώστε να θεωρείται ότι αυτή πλέον δεν υπάρχει ως ομάδα¹⁸³. Τέλος, ως διακινητής ναρκωτικών στην ανακάλυψη και στη σύλληψη του οποίου συνδράμει ο κατηγορούμενος θεωρείται αυτός που διακινεί ναρκωτικά σύμφωνα με τα άρ. 20 έως 23 Ν. 4139/2013¹⁸⁴. Στην προϋσχύσασα ρύθμιση αναφερόταν η έννοια του «μεγαλεμπόρου» ναρκωτικών, ιδιότητα που κρινόταν με βάση την επανειλημμένη τέλεση κακουργημάτων του νόμου περί ναρκωτικών, το είδος και την ποσότητα των ναρκωτικών¹⁸⁵. γ) Η ευθύνη του υπαιτίου και η βαρύτητα της πράξης του να είναι καταδήλως μικρότερες από την ευθύνη των προσώπων στην ανακάλυψη και σύλληψη των οποίων συντέλεσε και τη βαρύτητα των πράξεων που τέλεσαν. Εν προκειμένω, απαιτείται η εκ μέρους του δικαστηρίου συγκριτική στάθμιση της ευθύνης και της βαρύτητας των πράξεων του υπαιτίου με αυτή των προσώπων στη σύλληψη των οποίων συντέλεσε, ώστε η πρώτη να είναι καταδήλως ελαφρότερη είτε στο επίπεδο της απειλούμενης ποινής λόγω πχ της συνδρομής κάποιου λόγου μείωσης της ποινής είτε στο συγκεκριμένο επίπεδο βάσει λχ του είδους και της ποσότητας των ναρκωτικών ουσιών¹⁸⁶. Η κρίση αυτή του δικαστηρίου δεν υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο, θα πρέπει όμως η απόφαση να έχει ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία¹⁸⁷. Για την κρίση του το δικαστήριο θα λάβει υπόψη του όλα τα εμπειρικά στοιχεία που βοηθούν στη διάγνωση, όπως η αντικειμενική βαρύτητα, ο αριθμός των πράξεων, οι περιστάσεις τέλεσης, αλλά και ατομικά χαρακτηριστικά, καθώς και την εν γένει συμπεριφορά τόσο του αιτούμενου την υπαγωγή στο άρ. 27 όσο και του ανακαλυπτόμενου ή συλλαμβανόμενου κατόπιν συνδρομής του πρώτου¹⁸⁸. Επίσης, ενδείκτες της καταδήλως μικρότερης βαρύτητας της πράξης του υπαιτίου αποτελούν το είδος και η

¹⁸² Άρ. 187 παρ. 3 νέου ΠΚ «Όποιος, εκτός από την περίπτωση της πρώτης παραγράφου, οργανώνεται με άλλον ή άλλους για να διαπράξουν κακούργημα τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών. Με φυλάκιση έως τρία έτη τιμωρείται ο υπαίτιος αν η κατά το προηγούμενο εδάφιο ένωση έγινε για τη διάπραξη πλημμελήματος με το οποίο επιδιώκεται οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος ή η προσβολή της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας ή της ανηλικότητας».

¹⁸³ Κοτσαλής Λ. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., ό.π. σελ. 161

¹⁸⁴ Ό.α.π. σελ. 161

¹⁸⁵ Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ., ό.π. σελ. 197

¹⁸⁶ Ό.α.π. σελ. 196-197

¹⁸⁷ Κοτσαλής Λ. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., ό.π. σελ. 161

¹⁸⁸ Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ., ό.π. σελ. 197

ποσότητα του ναρκωτικού, το ποινικό του προφίλ, υπό την έννοια της τυχόν προγενέστερης υποτροπής του, καθώς και η ποινική βαρύτητα της πράξης¹⁸⁹. Τέλος, ως αξιολογήσιμα μεγέθη μπορούν να αξιοποιηθούν τα κριτήρια επιμέτρησης της ποινής που περιέχει η διάταξη της παρ. 3 του άρ. 20 Ν. 4139/2013, ήτοι το σύνολο των επιμέρους πράξεων διακίνησης, το είδος, η συνολική ποσότητα και η καθαρότητα του ναρκωτικού, καθώς και η βαρύτητα των σχετικών επιπτώσεων στην υγεία¹⁹⁰.

Πάντως, η διάταξη του άρ. 27 είναι οριακού χαρακτήρα από άποψη νομιμότητας και αμφίβολης γενικο-ειδιοπροληπτικής σκοπιμότητας στο μέτρο που η συγκεκριμένη νομοθετική επιλογή εξυπηρετεί κατά κύριο λόγο την ανάγκη καταστολής των εγκλημάτων σχετικά με τα ναρκωτικά δεδομένου ότι υποκρύπτει μια στάθμιση από πλευράς του νομοθέτη ανάμεσα από τη μια μεριά στην αρχή της νομιμότητας που διέπει την ποινική δίωξη και από την άλλη στο δημόσιο συμφέρον για την πάταξη μορφών του οργανωμένου εγκλήματος¹⁹¹ για χάρη του οποίου υποχωρεί η πρώτη¹⁹². Γι' αυτό το λόγο άλλωστε, ως μια προσπάθεια εξορθολογισμού της διάταξης προβλέπεται στην παρ. 4 του άρ. 27 Ν. 4139/ 2013 συγκεκριμένη διαδικασία για την παροχή των πληροφοριών εκ μέρους του κατηγορουμένου με τη σύνταξη έκθεσης ένορκης εξέτασης μάρτυρα, η οποία αποστέλλεται στον εποπτεύοντα τις υποθέσεις ναρκωτικών Εισαγγελέα Εφετών και τηρείται σε ειδικό αρχείο της εισαγγελίας.

Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω παρατηρείται και εκ μέρους των ελληνικών ποινικών δικαστηρίων μια ιδιαίτερος επιφυλακτική στάση απέναντι στο συγκεκριμένο αυτοτελή ισχυρισμό. Συχνά προβαίνουν σε μια συσταλτική ερμηνεία του όρου «συντέλεσε» παρά την ευρεία διατύπωση του νόμου και απαιτούν την παράθεση λεπτομερών πραγματικών περιστατικών από τα οποία να προκύπτει η ουσιώδης συμβολή του υπαιτίου στην ανακάλυψη ή εξάρθρωση εγκληματικής οργάνωσης διακίνησης ναρκωτικών ή στην ανακάλυψη και σύλληψη διακινητή ναρκωτικών, σε σημείο που ο βαθμός δικανικής πεποίθησης σχετικά με τη συμβολή του να μην αρκεί να είναι ελάχιστων της πλήρους απόδειξης¹⁹³. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα στις

¹⁸⁹ Παύλου Σ./Σάμιος Θ., ό.π. σελ. 9-10

¹⁹⁰ Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ., ό.π. σελ. 197

¹⁹¹ Βλ. αιτιολογική έκθεση άρ. 27 Ν. 4139/2013 *«Η νέα πρόβλεψη σκοπεί στην άντληση σημαντικών πληροφοριών για τη σύλληψη ατόμων υψηλότερου επιπέδου εγκληματικής δράσης»*.

¹⁹² Παύλου Σ. / Σάμιος Θ., ό.π. σελ. 6

¹⁹³ Κοτσαλής Λ. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., ό.π. σελ. 163

περισσότερες περιπτώσεις τα ποινικά δικαστήρια να απορρίπτουν τον προβαλλόμενο αυτοτελή ισχυρισμό.

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

- **ΑΠ 1169/2019**¹⁹⁴: Ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμους τους αναιρετικούς λόγους του αναιρεσείοντος για έλλειψη ακροάσεως και έλλειψη ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας λόγω μη αναγνώρισης σ' αυτόν της ελαφρυντικής περιστάσης του άρ. 27 παρ. 1 Ν. 4139/2013 και απέρριψε την αίτηση αναίρεσης κατά της προσβαλλόμενης υπ' αριθ. 427/2018 απόφασης του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων Θεσσαλονίκης. Από την επισκόπηση των πρακτικών της προσβαλλόμενης απόφασης προέκυψε ότι δεν προβλήθηκε καθόλου ο αυτοτελής ισχυρισμός του άρ. 27 Ν. 4139/2013, οπότε σύμφωνα με τις παραδοχές του ΑΠ *«ότι δεν καταχωρήθηκε στα πρακτικά, τα οποία δεν διορθώθηκαν κατά τούτο ούτε προσβάλλονται ως πλαστά, θεωρούνται ότι δεν έγιναν»*. Επί λέξει ο ΑΠ δέχθηκε τα ακόλουθα: *«Στην προκειμένη περίπτωση με την προσβαλλόμενη απόφαση, ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε για διακίνηση [αγορά και κατοχή] ναρκωτικών ουσιών ως τοξικομανής με τις ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 παρ. 2 δ' και ε' ΠΚ, σε ποινή φυλάκισης δύο [2] ετών, μετατραπείσα σε χρηματική. Όπως προκύπτει από την παραδεκτή επισκόπηση των πρακτικών της προσβαλλομένης αποφάσεως, τα οποία δεν προσβλήθηκαν ως πλαστά, ούτε διορθώθηκαν, πέραν του αιτήματος για την αναγνώριση των ως άνω ελαφρυντικών περιστάσεων του άρθρου 84 παρ.2δ και ε ΠΚ, δεν προβλήθηκε από τον αναιρεσείοντα ή το συνήγορό του και ο επικαλούμενος από αυτόν αυτοτελής ισχυρισμός περί εφαρμογής του άρθρου 27 του Ν.4139/2013, ότι δηλαδή αυτός συνετέλεσε με πληροφορίες του στην ανακάλυψη και σύλληψη μεγαλεμπόρου ναρκωτικών ουσιών, όπως αβασίμως διατείνεται»*.
- **ΑΠ 399/2019**¹⁹⁵: Ο ΑΠ απέρριψε τους αναιρετικούς λόγους της έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας και της εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής ουσιαστικής ποινικής διάταξης (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' και Ε' ΚΠΔ) κατά της υπ' αριθ. 1000/2015 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Θεσσαλονίκης ως προς την απόρριψη του αυτοτελούς ισχυρισμού του αναιρεσείοντος περί συνδρομής στο πρόσωπό του της ειδικής ελαφρυντικής

¹⁹⁴ ΑΠ 1169/2019, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

¹⁹⁵ ΑΠ 399/2019, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

περίστασης του άρ. 27 παρ.1 Ν. 4139/2013. Ο αναιρεσείων ζήτησε την εφαρμογή του άρ. 27, διότι, όπως ισχυρίστηκε, αυτός έδωσε πληροφορίες στις Αστυνομικές Αρχές ώστε να συλληφθούν δύο έτεροι κατηγορούμενοι, οι οποίοι καταδικάστηκαν για βαρύτερα αδικήματα από αυτά που διέπραξε ο ίδιος, αλλά το δευτεροβάθμιο δικαστήριο απέρριψε τον αυτοτελή ισχυρισμό του με την ακόλουθη αιτιολογία: «...ο αυτοτελής αυτός ισχυρισμός του πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος, καθόσον, όπως αποδείχθηκε, οι άνω καταγγελθέντες ήταν οι προμηθευτές (πωλητές) του, σύμφωνα με την παρούσα απόφαση και την υπ' αριθ. 2302/2008 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Θεσσαλονίκης (Α' Βαθμού), ενώ δεν αποδείχθηκε ότι υπήρξε ουσιαστική συμβολή και πρωτοβουλία του πρώτου κατηγ/νου για την ανακάλυψη και σύλληψη των παραπάνω κατηγορουμένων. Μόνη η συνδρομή και η συνεργασία του κατηγ/νου με τις διωκτικές Αρχές δεν αρκεί, ώστε να του αναγνωρισθεί η εκ του άνω άρθρου ελαφρυντική περίπτωση (ΑΠ 1049/2000 ΠΧρ ΝΑ' (2001). 308). Άλλωστε ο εν λόγω ισχυρισμός εντάσσεται στην ελαφρυντική περίπτωση του άρθρου 84 παρ. 2ε του ΠΚ, την οποία το Δικαστήριο του αναγνώρισε».

- **ΑΠ 1814/2017¹⁹⁶:** Ο ΑΠ έκρινε ότι ο προβαλλόμενος λόγος αναιρέσεως για έλλειψη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ) λόγω απόρριψης των αυτοτελών ισχυρισμών του αναιρεσείοντος ήταν αβάσιμος και απέρριψε την αναίρεση κατά της υπ' αριθ. 82/2016 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Δυτικής Στερεάς Ελλάδας. Εν προκειμένω, αν και ο αυτοτελής ισχυρισμός του άρ. 27 Ν. 4139/2013, είχε γίνει δεκτός από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο και είχε επιβληθεί στον αναιρεσείοντα μειωμένη ποινή, ο αναιρεσείων στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο πρόβαλε εκ νέου, δια του συνηγόρου του, τον ίδιο αυτοτελή ισχυρισμό αιτούμενος τη χορήγηση της αναστολής της επιβληθείσας στον πρώτο βαθμό ποινής με βάση το άρ. 27, αίτημα που ωστόσο δεν έγινε δεκτό. Ο ΑΠ στο σκεπτικό του αρχικά αναφέρει ότι «...από την απλή ανάγνωση και ερμηνευτική αξιολόγηση της υπό κρίση διατάξεως προκύπτει ότι εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου της ουσίας να αναστείλει την εκτέλεση της επιβληθείσας ποινής, γεγονός που καθιστά τον έλεγχο της ως άνω διακριτικής ευχέρειας του δικαστηρίου της ουσίας αναιρετικά ανέλεγκτο» και εν συνεχεία έκρινε ότι το Δικαστήριο της ουσίας

¹⁹⁶ ΑΠ 1814/2017, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

διέλαβε στην απόφαση την απαιτούμενη ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία για τους λόγους για τους οποίους δεν χορήγησε την αναστολή της επιβληθείσας ποινής με βάση το άρ. 27. Η αιτιολογία του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου ήταν η εξής: «...Εν προκειμένω δεν συντρέχει περίπτωση αναστολής εκτελέσεως της ποινής του δεύτερου κατηγορουμένου (Γ.Δ.) για διάστημα 2 έως 20 ετών, συμφώνως προς το άρθρο 27 παρ. 1 του Νόμου 4139/2013, αφού, η βαρύτητα του αδικήματος για το οποίο καταδικάστηκε (απλή συνέργεια σε μεταφορά προς διακίνηση ποσότητας ινδικής κάνναβης μικτού βάρους 96.179 γραμμαρίων) και η επικινδυνότητα αυτού σε σχέση με τη διακίνηση της σημαντικής και γι' αυτόν ως άνω ποσότητα ινδικής κάνναβης, δεν συνηγορούν για την χορήγηση της ως άνω αναστολής (Α.Π. 337/2003)».

- **ΑΠ 1235/2011¹⁹⁷**: Ο αναιρεσείων επιδίωξε την αναίρεση της υπ' αριθ. 1032/2010 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, τους αναιρετικούς λόγους της έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας και της εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής ουσιαστικής ποινικής διατάξεως (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' και Ε' ΚΠΔ αντίστοιχα), λόγω απόρριψης του αυτοτελούς ισχυρισμού του άρ. 27 παρ. 1 Ν. 3459/2006. Ο κατηγορούμενος – αναιρεσείων, ενώπιον του Εφετείου, υπέβαλε προφορικά και ανέπτυξε αίτημα αναστολής της κατ' αυτού ποινικής διώξεως επικαλούμενος ότι συνέτρεχαν στο πρόσωπό του οι προϋποθέσεις του άρ. 27 παρ.1 Ν. 3459/2006, διότι είχε παράσχει μετά τη σύλληψή του πληροφορίες στην Υποδ/ση Δίωξης Ναρκωτικών αναφορικά με άτομα που διακινούσαν ναρκωτικές ουσίες, κατόπιν αξιοποίησης των οποίων συνελήφθη ομοεθνής του στην κατοχή του οποίου βρέθηκαν και κατασχέθηκαν ποσότητες κοκαΐνης 299,6 γρ., ηρωΐνης 75 γρ., καθώς και το χρηματικό ποσό των 2750 ευρώ και δύο υπήκοοι Βουλγαρίας στην κατοχή των οποίων βρέθηκε και κατασχέθηκε ηρωΐνη 1150 γρ. Το Εφετείο απέρριψε τον ανωτέρω αυτοτελή ισχυρισμό με την εξής αιτιολογία: «Περαιτέρω, δεν συντρέχει περίπτωση αναγνώρισης της ελαφρυντικής περίστασης του άρθρου 27 παρ. 1 του Ν. 3459/2006 και της αναστολής εκτέλεσης της ποινής κατ' άρθρο 27 παρ. 4 ίδιου νόμου, ... , διότι τόσο η βαρύτητα των προπεριγραφεισών αξιόποινων αυτού πράξεων, όσο και η επικινδυνότητα αυτού, αφού πέραν του κυκλώματος των ναρκωτικών, έχει

¹⁹⁷ ΑΠ 1235/2011, ΠοινΔικ 2012, σελ. 449

γνώσεις και από άλλους τομείς εγκληματικότητας, όπως υποδηλώνεται από την κατοχή εντός της οικίας του, των προπεριγραφέντων όπλων και ναρκωτικών, δεν αποδείχτηκε ότι είναι καταδήλως μικρότερες από την επικινδυνότητα των προσώπων στην αποκάλυψη και σύλληψη των οποίων συντέλεσε ο κατηγορούμενος, ούτε άλλωστε οι συλληφθέντες ήταν μεγαλέμποροι ναρκωτικών». Ο ΑΠ έκρινε ότι η αιτιολογία αυτή ήταν η απαιτούμενη από τα άρ. 93 παρ. 3 Συντ. και 139 ΚΠΔ και απέρριψε ως αβάσιμους τους προβαλλόμενους αναιρετικούς λόγους.

- **ΑΠ 1526/2010¹⁹⁸**: Ο ΑΠ κλήθηκε, μεταξύ και άλλων αναιρετικών λόγων που πρόβαλε ο αναιρεσείων, να εξετάσει τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας λόγω απόρριψης του αυτοτελούς ισχυρισμού για εφαρμογή του άρ. 27 Ν. 3459/2006. Κατά την κρίση του ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου ότι συνετέλεσε με δική του πρωτοβουλία στην ανακάλυψη ή εξάρθρωση συμμορίας διακίνησης ναρκωτικών ή στην ανακάλυψη και σύλληψη μεγαλεμπόρου ναρκωτικών είναι αυτοτελής, οπότε για να έχει υποχρέωση το Δικαστήριο της ουσίας να απαντήσει και μάλιστα αιτιολογημένα επ' αυτού θα πρέπει υποβληθεί κατά τρόπο ορισμένο. Πιο συγκεκριμένα, στο σκεπτικό του ανέφερε ότι θα πρέπει να εκτίθενται *«συγκεκριμένες περιπτώσεις με εξατομικευμένα στοιχεία όπως, χρόνος, τόπος, πρόσωπα, συμμορίες, ποσότητες και είδη ναρκωτικών που οι συγκεκριμένες συμμορίες διακινούσαν, ποιες ήταν οι πληροφορίες του και πότε και ποίοι συνελήφθησαν»* διαφορετικά ο ισχυρισμός προβάλλεται αορίστως και δεν υπάρχει υποχρέωση ειδικής αιτιολογίας. Έτσι, έκρινε ότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, διαλαμβάνοντας στο σκεπτικό του την απορριπτική αιτιολογία ότι *«δεν συντρέχει η περίπτωση εφαρμογής της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 27 του Κ.Ν.Ν (ν 3459/2006), καθ' όσον δεν αποδείχθηκε από τη συμπεριφορά του συγκεκριμένου αυτού ατόμου ότι συντρέχουν τα περιστατικά που θεμελιώνουν την ελαφρυντική αυτή περίπτωση»*, ορθώς απέρριψε ως αβάσιμο το συγκεκριμένο αυτοτελή ισχυρισμό και μάλιστα αιτιολογημένα, παρά το ότι δεν είχε υποχρέωση ειδικής αιτιολογίας λόγω του γεγονότος ότι ο ισχυρισμός αυτός δεν υποβλήθηκε κατά τρόπο σαφή και ορισμένο. Επομένως, ο

¹⁹⁸ ΑΠ 1526/2010, ΠοινΔικ 2011, σελ. 755

αναιρετικός λόγος του άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ απορρίφθηκε ως αβάσιμος.

ii) Αυτοτελής ισχυρισμός για την αναγνώριση ελαφρυντικής περίπτωσης λόγω ολοκλήρωσης θεραπευτικού προγράμματος σωματικής και ψυχικής απεξάρτησης (άρ. 33 παρ. 1 περ. γ' Ν. 4139/2013)

Η διάταξη του άρ. 33 παρ. 1 περ. γ' Ν. 4139/2013 προβλέπει ότι το δικαστήριο οφείλει να αναγνωρίζει υποχρεωτικά ελαφρυντική περίπτωση κατά την επιμέτρηση της ποινής σε δράστη που έχει τελέσει εγκλήματα από αυτά που αναφέρονται στα άρ. 31 και 32 του ίδιου νόμου και δυνητικά στις λοιπές περιπτώσεις εγκλημάτων, εφόσον αυτός έχει ολοκληρώσει με επιτυχία θεραπευτικό πρόγραμμα σωματικής και ψυχικής απεξάρτησης εγκεκριμένου κατ' άρ. 51 οργανισμού, γεγονός που πιστοποιείται εγγράφως από τον επιστημονικό διευθυντή του οικείου προγράμματος. Η αναγνώριση αυτής της ελαφρυντικής περίπτωσης εκ μέρους του δικαστηρίου παρέχεται ως αντιστάθμισμα στη σοβαρή και επιτυχή προσπάθεια που οδήγησε στην απεξάρτηση¹⁹⁹. Εξυπακούεται ότι η συγκεκριμένη διάταξη βρίσκει πεδίο εφαρμογής μόνο σε περίπτωση που δεν έχει εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση. Επίσης, σύμφωνα με τον τίτλο του άρ. 33 ο κατηγορούμενος θα πρέπει να έχει παρακολουθήσει και ολοκληρώσει θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης εκτός των σωφρονιστικών καταστημάτων. Για την απόρριψη του συγκεκριμένου αυτοτελούς ισχυρισμού απαιτείται το δικαστήριο της ουσίας να διαλάβει στην απόφαση ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία, εφόσον τηρήθηκαν όλες οι απαιτούμενες διατυπώσεις για την ορθή δικονομική προβολή του.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι ως προς τα αδικήματα για τα οποία υποχρεωτικά αναγνωρίζεται η ελαφρυντική περίπτωση του άρ. 33 δεν επικρατεί ομοφωνία εκ μέρους της θεωρίας, λόγω της διατύπωσής του. Πιο συγκεκριμένα, στο άρ. 33 αναφέρεται ότι η ελαφρυντική περίπτωση αναγνωρίζεται υποχρεωτικά στα αδικήματα των άρ. 31 και 32 του Ν. 4139/2013. Όσον αφορά το άρ. 31 αυτό εφαρμόζεται σε περίπτωση τέλεσης εκ μέρους εξαρτημένου δράστη των αδικημάτων των άρ. 20 έως 25, 29, 30 παρ. 4 Ν. 4139/2013, καθώς και σε περίπτωση εγκλήματος που φέρεται ότι τελέστηκε για να διευκολυνθεί η χρήση ναρκωτικών ουσιών. Το άρ. 32 εφαρμόζεται στα αδικήματα που ορίζει το άρ. 31 πλην του άρ. 23 και εννέα ακόμα αδικημάτων που ορίζονται στον ΠΚ (αδικήματα των άρ. 187Α, 299, 310 παρ. 1 εδ. β', 311, 322, πρώην 323 (το οποίο

¹⁹⁹ Βλ. Κοτσαλή Λ. / Μαργαρίτη Μ. / Φαρσεδάκη Ι., ό.π. σελ. 214

καταργήθηκε με το νέο ΠΚ), 324, 336 και 380 παρ. 2)²⁰⁰. Επομένως, ανάλογα κανείς πως θα ερμηνεύσει το άρ. 33 προκύπτουν οι ακόλουθες ερμηνευτικές εκδοχές. Η πρώτη εκδοχή είναι η ελαφρυντική περίπτωση του άρ. 33 να αναγνωρίζεται υποχρεωτικά στα αδικήματα του άρ. 31 εκτός του άρ. 23 και των οκτώ (πλέον) αδικημάτων του ΠΚ που εξαιρεί το άρ. 32²⁰¹. Σ' αυτή την περίπτωση η ελαφρυντική περίπτωση αναγνωρίζεται δυνητικά για τα αδικήματα του άρ. 32, καθώς και στις περιπτώσεις των λοιπών εγκλημάτων, δηλαδή ακόμα και σε εγκλήματα του ΠΚ που δεν σχετίζονται με τη διευκόλυνση της χρήσης ναρκωτικών. Η δεύτερη εκδοχή είναι η ελαφρυντική περίπτωση να εφαρμόζεται υποχρεωτικά και στα αδικήματα που εξαιρεί το άρ. 32, ήτοι στο αδίκημα του άρ. 23, καθώς και στα οκτώ αδικήματα του ΠΚ εφόσον τελέστηκαν για τη διευκόλυνση της χρήσης ναρκωτικών και δυνητικά στις περιπτώσεις των λοιπών αδικημάτων²⁰². Ουσιαστικά υπό τη δεύτερη εκδοχή δίνεται βάση στην αναφορά του άρ. 31 στο άρ. 33, η οποία θεωρείται ότι έγινε σκοπίμως εκ μέρους του νομοθέτη προκειμένου να διευρυνθεί το πεδίο εφαρμογής της διάταξης.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία υιοθετείται η πρώτη ερμηνευτική εκδοχή διότι λόγω της βαρύτητας των εξαιρούμενων στο άρ. 32 αδικημάτων θα πρέπει το δικαστήριο να έχει τη δυνατότητα και όχι την υποχρέωση να αναγνωρίσει το συγκεκριμένο ελαφρυντικό. Επομένως, η ελαφρυντική περίπτωση θα πρέπει να αναγνωρίζεται υποχρεωτικά μόνο για τα αδικήματα των άρ. 20 έως 25, 30 παρ. 4 Ν. 4139/2013, καθώς και σε αδικήματα που τελέστηκαν για τη διευκόλυνση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών πλην του άρ. 23 και των οκτώ αδικημάτων του ΠΚ που εξαιρεί το άρ. 32, για τα οποία μόνο δυνητικά μπορεί να αναγνωρισθεί ελαφρυντική περίπτωση.

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

- **ΑΠ 374/2015**²⁰³: Το Πενταμελές Εφετείο Αθηνών με την προσβαλλόμενη υπ' αριθ. 4322/2013 απόφασή του έκρινε ότι ο κατηγορούμενος - αναιρεσειών ολοκλήρωσε με επιτυχία εγκεκριμένο θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης του ΚΕΘΕΑ, καθώς και ότι, κατά την τέλεση των αποδιδόμενων σ' αυτόν πράξεων, είχε αποκτήσει την έξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Κατόπιν τον

²⁰⁰ Τα αδικήματα του ΠΚ που εξαιρεί το άρ. 32 Ν. 4139/2013 παρατίθενται κατόπιν αντιστοίχισης με τα αντίστοιχα άρθρα του ΠΚ όπως αυτά ισχύουν μετά την έναρξη ισχύος του νέου ΠΚ, ήτοι από την 01.07.2019 και εφεξής.

²⁰¹ Βλ. Παύλου Σ. / Σάμιος Θ., ό.π. σελ. 34

²⁰² Βλ. Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ., ό.π. σελ. 277

²⁰³ ΑΠ 374/2015, ΠοινΔικ 2016, σελ. 277

κήρυξε ένοχο για τις πράξεις της αγοράς, κατοχής και χρήσης ναρκωτικών ουσιών από κοινού κατ' εξακολούθηση, δηλαδή για παράβαση του άρ. 20 Ν. 4139/2013 ως τοξικομανή μαζί με τρία ελαφρυντικά (πρότερος έντιμος βίος, ειλικρινής μετάνοια και μετεφηβική ηλικία) και τον καταδίκασε σε ποινή φυλάκισης πέντε (5) ετών ανασταλείσα υπό όρο. Ο ΑΠ αναίρεσε εν μέρει την εν λόγω απόφαση ως προς τη διάταξη περί επιβολής ποινής στον αναιρεσεύοντα κρίνοντας ως βάσιμους τους αναιρετικούς λόγους του άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Η' και Ε' ΚΠΔ, διότι κατά την κρίση του το Πενταμελές Εφετείο με το να επιβάλλει το ανώτερο όριο της προβλεπόμενης ποινής για τους τοξικομανείς δράστες του άρ. 20 Ν. 4139/2013, παρά την αναγνώριση, πέραν της τοξικομανίας, και τριών ακόμα ελαφρυντικών, υπερέβη αρνητικά την εξουσία του και παράλληλα ερμήνευσε εσφαλμένα την ουσιαστική ποινική διάταξη του άρ. 83 ΠΚ.

- **ΑΠ 796/2014²⁰⁴**: Ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμους τους αναιρετικούς λόγους του άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' , Ε' και Η' με τους οποίους ο αναιρεσείων αιτούνταν (μαζί και με άλλους αναιρετικούς λόγους) την αναίρεση της υπ' αριθ. 3362,3363/2013 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Θεσσαλονίκης λόγω απόρριψης του αυτοτελούς ισχυρισμού του για αναστολή της επιβληθείσας σ' αυτόν ποινής και αναγνώρισης της ελαφρυντικής περιστάσης ολοκλήρωσης προγράμματος απεξάρτησης. Το Πενταμελές Εφετείο Θεσσαλονίκης απέρριψε τον αυτοτελή ισχυρισμό με την ακόλουθη αιτιολογία *«Από τις βεβαιώσεις αυτές (ΚΕΘΕΑ) αποδεικνύεται ότι ο κατηγορούμενος συμμετείχε από 3-9-2007 στο πρόγραμμα της μονάδας υποδοχής και επανένταξης αποφυλακιζομένων του ΚΕΘΕΑ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ, το οποίο ολοκλήρωσε την 12-12-2010. Από τις βεβαιώσεις αυτές δεν αποδεικνύεται όμως ότι ο κατηγορούμενος ήταν εξαρτημένος κατά το χρόνο που τέλεσε τις ανωτέρω πράξεις δηλαδή τον Οκτώβριο του 2005, αφού εντάχθηκε στο πρόγραμμα δύο χρόνια μετά τις πράξεις αυτές. Ο ίδιος δεν ισχυρίστηκε κατά τη σύλληψή του ότι είναι εξαρτημένος γι' αυτό και δεν οδηγήθηκε στον ιατροδικαστή προς διαπίστωση τέτοιας ιδιότητας. ... Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω πρέπει, αφού απορριφθούν ως αβάσιμοι οι ισχυρισμοί του κατηγορουμένου, περί εξαρτήσεως του από τα ναρκωτικά κατά το χρόνο τελέσεως της πράξης του ...»*. Ο ΑΠ έκρινε ότι η αιτιολογία αυτή ήταν

²⁰⁴ ΑΠ 796/2014, ΠοινΔικ 2015, σελ. 647

επαρκής διότι κατά τις παραδοχές του οι βεβαιώσεις του ΚΕΘΕΑ που προσκόμισε ο κατηγορούμενος δεν καλύπτουν και τον προ διετίας από την ένταξή του στο συγκεκριμένο πρόγραμμα απεξάρτησης χρόνο, όταν τέλεσε την πράξη διακίνησης (αποθήκευση και κατοχή) μεγάλης ποσότητας κάνναβης βάρους 85 χιλιογράμμων, τον Οκτώβριο του 2005, που δεν έχει σχέση με το πάθος της τοξικομανίας, αλλά καλύπτει τον “κατά την εισαγωγή του για θεραπεία χρόνο” από τον οποίο αφετηριάζει η απόκτηση της έξης της χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Επομένως, ο ΑΠ έκρινε ότι ο κατηγορούμενος δεν μπορούσε να τύχει της ευεργετικής διάταξης του άρθρου 31 παρ. 6, 8 του Ν. 3457/2006 και ήδη 31 και 33 του Ν. 4139/2013, διότι οι παραβάσεις έγιναν τον Οκτώβριο του 2005, χρόνο κατά τον οποίο δεν έφερε την ιδιότητα του τοξικομανούς το δε τεκμήριο εξάρτησης καλύπτει μόνο κατά το χρόνο εισαγωγής του στο πρόγραμμα απεξάρτησης του ΚΕΘΕΑ (3-9-2007) και όχι και τον προγενέστερο χρόνο τέλεσης της αξιόποινης πράξης διακίνησης (28-10-2005).

- **ΑΠ 1556/2013**²⁰⁵: Ο ΑΠ αναίρεσε εν μέρει την υπ’ αριθ. 57/2013 απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Αιγαίου ως προς τον πρώτο αναιρεσείοντα κάνοντας δεκτό τον αναιρετικό λόγο του άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Η’ ΚΠΔ για αρνητική υπέρβαση εξουσίας εκ μέρους του δικαστηρίου. Πιο συγκεκριμένα, ο ΑΠ έκρινε ότι το δικαστήριο της ουσίας αρνήθηκε να ασκήσει δικαιοδοσία που έχει από το νόμο, παρότι συνέτρεχαν οι όροι άσκησής της, διότι δεν χορήγησε και μάλιστα οίκοθεν το ελαφρυντικό του άρ. 33 παρ. 1 του Ν. 4139/2013 μολονότι δέχθηκε ως αποδειχθέν ότι ο αναιρεσείων *«απευθύνθηκε στις 14-11-2006 στο τμήμα οικογενειακής θεραπείας της μονάδας απεξαρτήσεως τοξικομανών – αλκοολικών (18 Άνω) του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής όπου παρακολούθησε και ολοκλήρωσε το θεραπευτικό πρόγραμμα...»*. Σύμφωνα δε με το σκεπτικό του ΑΠ σε περίπτωση συνδρομής των προϋποθέσεων του άρ. 33 παρ. 1 Ν. 4139/2013 υποχρεωτικά χορηγείται το συγκεκριμένο ελαφρυντικό στις περιπτώσεις κατοχής ναρκωτικών ουσιών του άρ. 20 παρ. 2 Ν. 4139/2013, πράξη για την οποία είχε καταδικαστεί ο αναιρεσείων, λόγω της παραπομπής στο άρθρο 32 του νόμου αυτού, το οποίο παραπέμπει στα εγκλήματα του άρθρου 31 μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και αυτά του άρθρου 20.

²⁰⁵ ΑΠ 1556/2013, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

B) Από το νέο ΠΚ²⁰⁶

Σύμφωνα με το άρ. 12 νέου ΠΚ οι διατάξεις του γενικού μέρους του Ποινικού Κώδικα δύνανται να εφαρμοστούν και σε ειδικούς ποινικούς νόμους, μεταξύ των οποίων είναι και ο Ν. 4139/2013 για τα ναρκωτικά, εφόσον οι νόμοι αυτοί δεν ορίζουν διαφορετικά με ρητή διάταξή τους. Επομένως, ο κατηγορούμενος για αδίκημα ναρκωτικών δύναται, για την αποτελεσματικότερη υπεράσπισή του, να προβάλλει αυτοτελή ισχυρισμό για αναγνώριση κάποιας από τις ελαφρυντικές περιστάσεις του άρ. 84 νέου ΠΚ. Στην ειδική δε περίπτωση που αυτός είναι νεαρός ενήλικας έχει τη περαιτέρω δυνατότητα να προβάλλει και τον αυτοτελή ισχυρισμό του άρ. 133 νέου ΠΚ.

Ειδικότερα:

ι) Αυτοτελής ισχυρισμός για την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων κατ' άρ. 84 νέου ΠΚ

Στο άρ. 84 νέου ΠΚ προβλέπονται ενδεικτικά ορισμένες περιστάσεις, οι οποίες εφόσον γίνουν δεκτές, οδηγούν σε επιβολή ελαττωμένης ποινής κατ' άρ. 83 νέου ΠΚ. Οι ισχυρισμοί με τους οποίους προβάλλονται αυτές οι ελαφρυντικές περιστάσεις είναι αυτοτελείς. Επομένως, θα πρέπει να προβάλλονται με τρόπο σαφή και ορισμένο, δηλαδή με αναφορά και θεμελίωση σε όλα τα πραγματικά περιστατικά που είναι κρίσιμα για την αναγνώριση της εκάστοτε ελαφρυντικής περίπτωσης. Σε διαφορετική περίπτωση, αν δηλαδή γίνεται επίκληση μόνο της νομικής διάταξης που προβλέπει την ελαφρυντική περίπτωση ή ο χαρακτηρισμός με τον οποίο αυτή είναι γνωστή στη νομική ορολογία, ο σχετικός ισχυρισμός θα κριθεί ως αόριστος και επομένως το δικαστήριο της ουσίας δεν θα έχει υποχρέωση επί απορρίψεώς του να διαλάβει στην απόφασή του ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία²⁰⁷.

Ο νέος ΠΚ επέφερε αλλαγές στις ελαφρυντικές περιστάσεις υπό στοιχεία α' και ε' της παρ. 2 του άρ. 84 νέου ΠΚ. Εν συντομία, οι ελαφρυντικές περιστάσεις που ενδεικτικώς απαριθμούνται στο άρ. 84 νέου ΠΚ είναι οι ακόλουθες.

- Ο υπαίτιος έζησε σύννομα ως τον χρόνο που έγινε το έγκλημα (άρ. 84 παρ. 2 περ. α'). Με το νέο ΠΚ η ελαφρυντική αυτή περίπτωση άλλαξε ουσιωδώς, καθώς πλέον απαιτείται να αναγνωριστεί ότι ο δράστης έζησε σύννομο βίο πριν

²⁰⁶ Ν. 4619/2019 «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα», ΦΕΚ Α' 95/11.06.2019

²⁰⁷ Χαραλαμπίκης Α., *Ο Νέος Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4619/2019, Τόμος Πρώτος (Άρθρα 1-234)*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 674.

την τέλεση του εγκλήματος και όχι «πρότερο έντιμο βίο», όπως προβλεπόταν στον προϊσχύσαντα ΠΚ. Η έννοια του σύννομου βίου είναι στενότερη του έντιμου βίου και συνεπώς η νέα πρόβλεψη είναι ευμενέστερη για τον κατηγορούμενο. Πιο συγκεκριμένα, με το σύννομο βίο αξιολογείται η σχέση του κατηγορούμενου με την έννομη τάξη ενώ για τη διάγνωσή του λαμβάνονται υπόψη εμπειρικά και αντικειμενικά μετρήσιμα στοιχεία για τη σχέση του υπό κρίση δράστη με το νόμο. Έτσι, ως σύννομος βίος δύναται να θεωρηθεί ο βίος ενός ατόμου όταν το έγκλημα που έχει τελέσει εμφανίζεται ως κάτι απρόσμενο εκ μέρους του και ως μοναδική παραφωνία στον μέχρι τώρα συμμορφούμενο προς τις επιταγές του νόμου βίο του. Αντιθέτως, για την κρίση του «πρότερου έντιμου βίου» λαμβάνονταν υπόψη αξιολογικά στοιχεία ηθικού τύπου τα οποία οδηγούσαν σε υποκειμενικές κρίσεις βασιζόμενες στις ηθικές αντιλήψεις και τα στερεότυπα του εκάστοτε κρίνοντος²⁰⁸. Από τη νομολογία γινόταν δεκτό ότι για την αναγνώριση του πρότερου έντιμου βίου δεν αρκούσε η συνηθισμένη ανθρώπινη συμπεριφορά με τη δημιουργία οικογένειας και την άσκηση επαγγέλματος προς βιοπορισμό, αλλά απαιτούνταν θετική και επωφελής δράση για την κοινωνία²⁰⁹. Συνεπώς, το λευκό ποινικό μητρώο δεν αρκούσε για την αναγνώριση της συγκεκριμένης ελαφρυντικής περίπτωσης. Πάντως και υπό τη νέα μορφή της διάταξης το λευκό ποινικό μητρώο και πάλι δεν εξασφαλίζει την αναγνώριση του συγκεκριμένου ελαφρυντικού στον κατηγορούμενο, καθώς ο δικαστής δύναται να κρίνει διαφορετικά εντός των πλαισίων του άρ. 178 νέου ΚΠΔ²¹⁰. Ουσιαστικά υπό τη νέα διάταξη το λευκό ποινικό μητρώο λειτουργεί πλέον ως μαχητό τεκμήριο σύννομου βίου του κατηγορούμενου οπότε «το βάρος απόδειξης» του μη σύννομου βίου του δράστη το φέρει πλέον το δικαστήριο²¹¹. Άλλωστε ως σύννομος νοείται ο βίος που είναι σύμφωνος με τους νόμους στο σύνολό τους και όχι μόνο σε επίπεδο ποινικού δικαίου²¹², ο βίος που δεν παραβιάζει επιτακτικούς ή απαγορευτικούς κανόνες²¹³ της έννομης τάξης σε όλες της τις εκφάνσεις. Τέλος, υπό τη νέα διάταξη, ορίζεται

²⁰⁸ Χαραλαμπίκης Α., ό.π. σελ. 660

²⁰⁹ Βλ. Φράγκο Κ., ό.π. 488

²¹⁰ Βλ. Φράγκο Κ., ό.π. σελ. 487 και Χαραλαμπίκη Α., ό.π. σελ. 661

²¹¹ Χαραλαμπίκης Α., *Ο Νέος Ποινικός Κώδικας, Συνοπτική ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4619/2019*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, β' έκδ, 2020, σελ. 89 και Χαραλαμπίκης Α., *Ο Νέος Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4619/2019, Τόμος Πρώτος (Άρθρα 1-234)*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 661

²¹² Χαραλαμπίκης Α., *Ο Νέος Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4619/2019, Τόμος Πρώτος (Άρθρα 1-234)*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 661

²¹³ Φράγκος Κ., ό.π. σελ. 487

ρητά ότι η αναγνώριση της συγκεκριμένης περίπτωσης δεν αποκλείεται από μόνη την προηγούμενη καταδίκη του υπαιτίου για ελαφρύ πλημμέλημα, όπως είναι τα πλημμελήματα από αμέλεια και τα τελούμενη από δόλο με χαμηλή απαξία. Η κρίση για το ελαφρύ ή μη χαρακτήρα του πλημμελήματος θα πρέπει να γίνεται σε επίπεδο αφηρημένης αξιολόγησης του τελεσθέντος αδικήματος και όχι με βάση την επιβληθείσα ποινή, διότι διαφορετικά η ελαφρυντική περίπτωση θα συναρτάται με την επιμέτρηση του εγκλήματος αντί με την απαξία του²¹⁴.

- Ο υπαίτιος ωθήθηκε στην πράξη από μη ταπεινά αίτια ή από μεγάλη ένδεια ή υπό την επίδραση σοβαρής απειλής ή υπό την επιβολή προσώπου στο οποίο αυτός οφείλει υπακοή ή με το οποίο βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης (άρ. 84 παρ. 2 περ. β'). α) Γίνεται δεκτό από τη νομολογία ότι ως μη ταπεινά είναι τα αίτια που δεν είναι αντίθετα προς την κοινή συνείδηση για την ηθική ή την κοινωνική τάξη και τα οποία δεν μαρτυρούν διαστροφή χαρακτήρα και κακοβουλία του δράστη²¹⁵. Η δε κρίση περί της ταπεινότητας ή μη των αιτίων θα γίνει όχι υποκειμενικά, δηλαδή κατά την αντίληψη του δράστη, αλλά αντικειμενικά κατά την αντίληψη της κοινωνίας²¹⁶. β) Περαιτέρω, ως μεγάλη ένδεια θεωρείται η μεγάλη φτώχεια ή η μεγάλη οικονομική ανάγκη, η οποία υπάρχει όταν ο υπαίτιος βρέθηκε σε τόσο πολύ άσχημη οικονομική κατάσταση, ώστε κάτω από την επίδρασή της τέλεσε την αξιόποινη πράξη για να αποφύγει κίνδυνο που πίστευε ότι απειλούσε σοβαρά τον ίδιο ή συγγενή του ή την περιουσία του.²¹⁷ Η έννοια αυτή συναρτάται από τη νομολογία με τη βαρύτητα του τελεσθέντος εγκλήματος, έτσι ώστε όσο βαρύτερη ήταν η πράξη τόσο απελπιστικότερη απαιτείται να ήταν η οικονομική κατάσταση του υπαιτίου για να του αναγνωριστεί αυτή η ελαφρυντική περίπτωση^{218, 219}. γ) Ως προς την έννοια της

²¹⁴ Χαραλαμπίκης Α., ό.π. σελ. 661

²¹⁵ Βλ. ΑΠ 1156/2019, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

²¹⁶ Βλ. ΑΠ 295/2015, ΠοινΔικ 2016, σελ. 188

²¹⁷ Φράγκος Κ., ό.π. σελ. 493

²¹⁸ Βλ. Χαραλαμπίκης Α., ό.π. σελ. 664-665

²¹⁹ Βλ. ΑΠ 286/2009, ΠοινΔικ 2009, σελ. 1062 («...η επίκληση οικονομικών του δυσκολιών, λόγω υποχρεώσεων του από συμβάσεις δανείου προς Τράπεζες ύψους 3.719 ευρώ και από ληξιπρόθεσμη οφειλή του από πιστωτική κάρτα ύψους 1515 ευρώ, καθώς και οι μη προσδιοριζόμενες (ως προς το ύψος και το χρόνο που έπρεπε να πραγματοποιηθούν) δαπάνες για τη νοσηλεία της συζύγου του, καθώς και η "ηθική του υποχρέωση" να ανταποκριθεί στις ανάγκες των ανηλίκων τέκνων του, δεν συνιστούν περιστατικά τα οποία και αληθινά υποτιθέμενα, είναι ικανά να θεμελιώσουν "μεγάλη ένδεια" που να δικαιολογεί τη ώθηση για τη διάπραξη του ιδιαίτερα βαρύτατου κακούργηματος της κατοχής και μεταφοράς ναρκωτικών ουσιών...»)

σοβαρής απειλής θα πρέπει αυτή να μην είναι τόσο έντονη που να οδηγεί σε κατάσταση ανάγκης που αίρει τον καταλογισμό διότι τότε θα εφαρμοστεί το άρ. 32 νέου ΠΚ²²⁰. δ) Ως προς τη σχέση επιβολής ή εξάρτησης από πρόσωπο θα πρέπει αυτή να μην φτάνει σε σημείο άρσης του αδίκου λόγω προσταγής (άρ. 21 ΠΚ). Η σχέση υπακοής ή εξάρτησης θα πρέπει να πηγάζει από το νόμο και η εντολή που δίνεται στο δράστη θα πρέπει να είναι παράνομη²²¹.

- Ο υπαίτιος ωθήθηκε στην πράξη από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή παρασύρθηκε από οργή ή βίαιη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη (άρ. 84 παρ. 2 περ. γ'). Το κοινό στοιχείο που συνδέει τις τρεις υποπεριπτώσεις της συγκεκριμένης διάταξης είναι ότι και οι τρεις αφορούν προκλητική συμπεριφορά του παθόντος έναντι του δράστη. Ανάρμοστη συμπεριφορά είναι η απρεπής, προκλητική, χλευαστική υβριστική συμπεριφορά, δηλαδή οποιαδήποτε αντικοινωνική συμπεριφορά η οποία δύναται κατά το κοινό αίσθημα να προκαλέσει την αντίδραση του δράστη και η οποία μπορεί να είναι αξιόποινη μπορεί όμως και όχι²²². Ως άδικη δε πράξη εκ μέρους του παθόντος νοείται κάθε πράξη που αντίκειται σε επιτακτικό ή απαγορευτικό κανόνα δικαίου, χωρίς να απαιτείται συγχρόνως να είναι αυτή και αξιόποινη²²³. Η ανάρμοστη συμπεριφορά μπορεί να είναι αληθινή ή νομιζόμενη θα πρέπει όμως να βρίσκεται απαιτητήτως σε χρονική εγγύτητα και σε αιτιώδη σχέση με την αξιόποινη πράξη του υπαιτίου υπό την έννοια ότι ο τελευταίος δεν θα τελούσε την αξιόποινη πράξη χωρίς αυτή²²⁴.
- Ο υπαίτιος επέδειξε ειλικρινή μετάνοια και επεδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του (άρ. 84 παρ. 2 περ. δ'). Η ελαφρυντική αυτή περίπτωση περί ειλικρινούς μετάνοιας διακρίνεται αφενός μεν από την έμπρακτη μετάνοια, που προβλέπεται ρητά ως λόγος εξάλειψης του αξιοποίνου σε ορισμένα μόνο εγκλήματα, σε αντίθεση με την πρώτη που μπορεί να γίνει δεκτή για οποιοδήποτε έγκλημα, αφετέρου δε από την μετάνοια του δράστη μετά την τέλεση της πράξης, που προβλέπεται ως στοιχείο επιμέτρησης της ποινής (άρ. 79 παρ. 3 περ. στ' νέου ΠΚ) δεδομένου ότι διαφέρει μαζί της ως προς την ένταση της μετάνοιας. Συγκεκριμένα, η ειλικρινής μετάνοια ως

²²⁰ Βλ. Φράγκο Κ., ό.π. σελ. 493

²²¹ Χαραλαμπίκης Α., ό.π. σελ. 665

²²² Φράγκος Κ., ό.π. σελ. 497

²²³ Φράγκος Κ., ό.π. σελ. 497

²²⁴ Χαραλαμπίκης Α., ό.π. σελ. 666

ελαφρυντική περίσταση «πρέπει να είναι πολύ εντονότερη και πέρα από τα συνήθη όρια»²²⁵. Για να αναγνωριστεί η συγκεκριμένη ελαφρυντική περίσταση θα πρέπει η μετάνοια του κατηγορουμένου όχι μόνο να είναι ειλικρινής «αλλά και να εκδηλώνεται εμπράκτως, δηλαδή, να συνδυάζεται με πραγματικά περιστατικά, τα οποία μαρτυρούν ότι επιζήτησε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του»²²⁶. Έχει κριθεί ότι ο ισχυρισμός του δράστη για αναγνώριση του ελαφρυντικού της ειλικρινούς μετάνοιας λόγω του ότι κατονόμασε το πρόσωπο από το οποίο προμηθεύτηκε τις ναρκωτικές ουσίες ήταν σαφής και ορισμένος²²⁷. Τέλος, συχνά παρατηρείται ότι στο πλαίσιο εκδίκασης υποθέσεων ναρκωτικών προβάλλεται εκ μέρους του συνηγόρου υπεράσπισης του κατηγορουμένου ο συγκεκριμένος αυτοτελής ισχυρισμός μαζί με τον αυτοτελή ισχυρισμό του άρ. 27 Ν. 4139/2013, οι οποίοι ωστόσο, όπως ήδη έχει αναλυθεί, δεν ταυτίζονται εννοιολογικά μεταξύ τους.

- Ο υπαίτιος συμπεριφέρθηκε καλά για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του, ακόμα και κατά την κράτησή του (άρ. 84 παρ. 2 περ. ε΄). Η ελαφρυντική αυτή περίπτωση είναι σύστοιχη με αυτή του πρότερου σύννομου βίου (άρ. 84 παρ. 2 περ. α΄ νέου ΠΚ), υπό την έννοια ότι ο δράστης επανέρχεται σ' αυτόν μετά την τέλεση της πράξης. Έτσι, η αλλαγή της διάταξης του άρ. 84 παρ. 2 περ. α΄ νέου ΠΚ από έντιμο βίο σε σύννομο βίο επηρεάζει και τον τρόπο ερμηνείας της συγκεκριμένης ελαφρυντικής περίπτωσης, ήτοι της μεταγενέστερης καλής συμπεριφοράς. Συνεπώς, για να αναγνωριστεί η εν λόγω ελαφρυντική περίπτωση αρκεί η συμμόρφωση του δράστη προς τα έννομα αγαθά και τις επιταγές του κράτους και δεν απαιτείται η αναφορά σε θετική στάση του υπαιτίου με επίκληση συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών από τα οποία να προκύπτει η μεταγενέστερη καλή συμπεριφορά, απαίτηση που συμβάδιζε με την έννοια του πρότερου έντιμου βίου για τον οποίο χρειαζόταν η διαπίστωση επωφελούς για την κοινωνία δράσης του κατηγορουμένου²²⁸. Για την αναγνώριση του συγκεκριμένου ελαφρυντικού εκ μέρους του δικαστηρίου απαιτείται σε κάθε περίπτωση να έχει παρέλθει μεγάλο χρονικό διάστημα, προϋπόθεση, η οποία όταν έρχεται η ώρα της εκδίκασης της υπόθεσης συνήθως

²²⁵ Βλ. ΑΠ 1338/2016, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

²²⁶ Βλ. ΑΠ 1110/2017, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

²²⁷ Βλ. ΑΠ 828/2008, ΠοινΔικ 2008, σελ. 1411

²²⁸ Χαραλαμπίκης Α., ό.π. σελ. 670

έχει πληρωθεί, δεδομένου ότι η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης είναι αργή στην Ελλάδα, καθώς από την τέλεση της πράξης έως την εκδίκασή της μεσολαβούν συνήθως αρκετά χρόνια. Περαιτέρω, σημαντική καινοτομία που εισήγαγε η νέα διάταξη της περ. ε' της παρ. 2 του άρ. 84 νέου ΠΚ είναι ότι πλέον το δικαστήριο δύναται να αναγνωρίσει τη συγκεκριμένη ελαφρυντική σ' έναν κατηγορούμενο ακόμα και κατά τη διάρκεια της κράτησής του. Η θέση αυτή υπό τον προϊσχύσαντα ΠΚ δεν γινόταν δεκτή εκ μέρους της νομολογίας με την αιτιολογία ότι η καλή συμπεριφορά του κρατουμένου εντός της φυλακής ήταν αποτέλεσμα της συμμόρφωσής του στους κανονισμούς της και όχι προϊόν της ελεύθερης βούλησής του²²⁹. Ωστόσο, εκ μέρους της θεωρίας επικρινόταν αυτή η στάση των ελληνικών δικαστηρίων, διότι αφενός ο νόμος δεν όριζε ρητά ότι αποκλείεται η αναγνώριση της συγκεκριμένης ελαφρυντικής περιστάσης στους ευρισκόμενους υπό καθεστώς κράτησης, αφετέρου η καλή συμπεριφορά εντός των φυλακών αποτελούσε κρίσιμο κριτήριο για τη χορήγηση της υφ' όρον απόλυσης δυνάμει του άρ. 105 ΠΚ (νυν άρ. 105B νέου ΠΚ) ενώ αποτελούσε δείγμα κοινωνικοποίησης του κρατουμένου²³⁰. Άλλο ένα επιχείρημα της θεωρίας συνιστούσε το ότι η φυλακή προσφέρει πολλές δυνατότητες για εκ νέου εμπλοκή με το έγκλημα οπότε το γεγονός ότι ο έγκλειστος δεν υπέκυψε στον πειρασμό να εγκληματήσει ξανά αποτελούσε από μόνο του δείγμα καλής συμπεριφοράς που έπρεπε να αξιολογηθεί εκ μέρους του δικαστηρίου²³¹. Ακολουθώντας τις απόψεις της θεωρίας άρχισε και η νομολογία σποραδικά²³², με απαρχή την υπ' αριθ. ΑΠ 1073/2011²³³, να δέχεται την αναγνώριση του ελαφρυντικού της μεταγενέστερης καλής συμπεριφοράς σε κρατουμένους, εφόσον όμως η συμπεριφορά τους δεν ήταν η συνηθισμένη, αλλά προδήλως διακριτή έναντι της συμπεριφοράς του μέσου κρατουμένου²³⁴. Το ζήτημα αυτό επέλυσε ο νέος ΠΚ υπό τον οποίο προβλέπεται ρητά η δυνατότητα αναγνώρισης της μεταγενέστερης καλής συμπεριφοράς σε κρατούμενο, εφόσον αυτός επιδεικνύει νόμιμη συμπεριφορά εντός των φυλακών χωρίς αυτή να απαιτείται να είναι διακριτή έναντι της συμπεριφοράς

²²⁹ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 396/2010, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

²³⁰ Βλ. Χατζιωάννου Κ., ό.π. σελ. 105-106

²³¹ Χαραλαμπίδης Α., *Ο Νέος Ποινικός Κώδικας, Συνοπτική ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4619/2019*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, β' έκδ, 2020, σελ. 89 υποσημείωση 237

²³² Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 572/2018 και ΑΠ 571/2018, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

²³³ ΑΠ 1073/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

²³⁴ Χαραλαμπίδης Α., ό.π. σελ. 89 υποσημείωση 237

των κρατουμένων²³⁵. Πάντως ως θετικά στοιχεία που μπορούν να θεωρηθούν ως ενδείξεις διακριτής συμπεριφοράς και να αξιολογηθούν από το δικαστήριο για την αναγνώριση της μεταγενέστερης καλής συμπεριφοράς συνιστούν πχ η παροχή εργασίας εντός του σωφρονιστικού καταστήματος και ειδικά σε υποθέσεις ναρκωτικών η παρακολούθηση εκ μέρους του κατηγορουμένου προγραμμάτων απεξάρτησης εντός του σωφρονιστικού καταστήματος στο οποίο αυτός κρατείται. Αντιθέτως, ως δείγματα μη καλής διαγωγής του κρατουμένου μπορούν να αποτελέσουν η ύπαρξη πειθαρχικών παραπτωμάτων εκ μέρους του και η επιβολή πειθαρχικών ποινών εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων²³⁶.

Πέραν όμως των ελαφρυντικών του άρ. 84 παρ. 2, με το νέο ΠΚ εισήχθη και μια νέα ελαφρυντική περίπτωση με την παρ. 3 του άρ. 84 σύμφωνα με την οποία «Ως ελαφρυντική περίπτωση λογίζεται και η μη εύλογη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου». Για τη μη εύλογη διάρκεια της δίκης προϋπήρχε ωστόσο ρύθμιση με το άρ. 7 παρ. 3 Ν. 4239/2014²³⁷. Η διαφορά ανάμεσα στις δύο διατάξεις είναι ότι στην πρώτη η εύλογη διάρκεια περιλαμβάνεται μεταξύ των ελαφρυντικών περιστάσεων ενώ στη δεύτερη λαμβάνεται υπόψη εκ μέρους του δικαστηρίου κατά την επιμέτρηση της ποινής. Μετά την εισαγωγή του νέου ΠΚ και δεδομένου ότι το ίδιο στοιχείο δεν μπορεί να αξιολογείται από το δικαστήριο δύο φορές θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η παρ. 3 του άρ. 7 Ν. 4239/2014 καταργήθηκε σιωπηρά και να εφαρμόζεται για τον κατηγορούμενο η διάταξη 84 παρ.3 νέου ΠΚ, η οποία είναι νεότερη και επιεικέστερη γι' αυτόν²³⁸.

Τέλος, επισημαίνεται ότι σε περίπτωση που συντρέχουν περισσότερες ελαφρυντικές περιστάσεις του άρ. 84 νέου ΠΚ, είναι δυνατή η περαιτέρω μείωση του κατώτατου ορίου της μειωμένης κατ' άρ. 83 νέου ΠΚ ποινής εντός των πλαισίων που προβλέπει το άρ. 85 νέου ΠΚ.

²³⁵ Χαραλαμπίκης Α., *Ο Νέος Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4619/2019, Τόμος Πρώτος (Άρθρα 1-234)*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 671

²³⁶ Χαραλαμπίκης Α., *ό.α.π.* σελ. 671

²³⁷ Άρ. 7 παρ. 3 Ν. 4239/2014 «Δίκαιη ικανοποίηση λόγω υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της δίκης, στα πολιτικά και ποινικά δικαστήρια και στο Ελεγκτικό Συνέδριο και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 43/20.02.2014

²³⁸ Χαραλαμπίκης Α., *ό.π.* σελ. 672-673

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

- **ΑΠ 319/2020²³⁹**: Ο ΑΠ αναίρεσε εν μέρει την υπ' αριθ. 103/2018 απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Ναυπλίου και ως προς την απορριπτική διάταξη της αναγνώρισης των ελαφρυντικών περιστάσεων του άρ. 84 παρ. 2 περ. α' και ε' ΠΚ ως προς τον πρώτο και τρίτο αναιρεσείοντα, με την οποία καταδικάστηκαν για διακίνηση ναρκωτικών ουσιών (μεταφορά, κατοχή, αποθήκευση) κατά συναντουργία, κατ' επάγγελμα και με προσδοκώμενο όφελος άνω των 75.000 ευρώ. Ο ΑΠ έκρινε βάσιμο τον αναιρετικό λόγο του άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ, διότι η αιτιολογία με την οποία το δευτεροβάθμιο δικαστήριο απέρριψε τους δύο αυτοτελείς ισχυρισμούς δεν είναι η απαιτούμενη ειδική και εμπειριστατωμένη υπό το πρίσμα του εφαρμοστέου από 01.07.2019 επιεικέστερου νόμου (Ν. 4619/2019) καθώς με αυτόν καθιερώθηκαν άλλες προϋποθέσεις για την αναγνώριση αυτών των ελαφρυντικών περιστάσεων. Σύμφωνα με το σκεπτικό του ΑΠ κριτήριο για τη συνδρομή της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρ. 84 παρ. 2 περ. α' νέου ΠΚ *«είναι η σύννομη ζωή του υπαιτίου, που υπάρχει όταν αυτός δεν έχει διαπράξει αξιόποινη πράξη, παραβιάζοντας επιτακτικούς ή απαγορευτικούς κανόνες δικαίου, το λευκό δε ποινικό μητρώο δεν είναι το μόνο αποδεικτικό στοιχείο για την αναγνώριση της ελαφρυντικής αυτής περίπτωσης, καθώς ο δικαστής μπορεί να συναξιολογήσει και άλλα περιστατικά που συνθέτουν τη σύννομη ζωή, κρίνοντας μέσα στα πλαίσια που ορίζει το άρθρο 178 ΚΠΔ. Ενόψει των ανωτέρω η νεότερη διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 α' ΠΚ είναι ευμενέστερη της αντίστοιχης προϊσχύσασας ... καθόσον υιοθετήθηκε το δεκτικό βεβαίωσης κριτήριο της "νόμιμης" ζωής έναντι του απροσδιόριστου κριτηρίου της "έντιμης" ζωής που απαιτούσε η προϊσχύσασα διάταξη και δεν ελέγχεται πλέον η κατά το Σύνταγμα "απαρβίαστη" προηγούμενη ατομική και κοινωνική ζωή του υπαιτίου»*, ως προς δε την ελαφρυντική περίπτωση του άρ. 84 παρ. 2 περ. ε' νέου ΠΚ αναφέρει ότι *«Η εν λόγω διάταξη σαφώς διαφοροποιείται ιδιαίτερα ως προς τον κρατούμενο δράστη και είναι προφανώς επιεικέστερη της προϊσχύσασας (ΑΠ 1818/2019). Όπως δε χαρακτηριστικά αναγράφεται στην αιτιολογική έκθεση (σελ. 6 και 22) του ισχύοντος ΠΚ "Η καλή συμπεριφορά του υπαιτίου για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του κρίνεται κατά και μετά την κράτησή του, ως*

²³⁹ ΑΠ 319/2020, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

δείγμα της αντικειμενικά αξιολογούμενης υποχρέωσής του να συμπεριφέρεται 'καλά', δηλαδή νόμιμα. Η καλή συμπεριφορά του καταδικασθέντος για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του αξιολογείται ελαφρυντικά 'ακόμα και κατά την κράτησή του'».

- **ΑΠ 297/2020²⁴⁰**: Ο ΑΠ έκρινε ότι ο αυτοτελής ισχυρισμός του αναιρεσείοντος - κατηγορουμένου για αναγνώριση του ελαφρυντικού της ειλικρινούς μετάνοιας επικαλούμενος ότι «*συνεργάστηκε με τις αρχές με κίνδυνο της ζωής του και απέτρεψε μεγαλύτερο κακό με τη συνεργασία αυτή, η οποία θεωρείται ως μεταμέλειά του*» προβλήθηκε αορίστως διότι τα αναφερόμενα πραγματικά περιστατικά δεν είναι επαρκή για την κατάφαση της συνδρομής αυτής της ελαφρυντικής περίπτωσης για την οποία κατάφαση «*πρέπει η μεταμέλεια του υπαιτίου όχι μόνο να είναι ειλικρινής, αλλά και να εκδηλώνεται εμπράκτως, δηλαδή να συνδυάζεται με συγκεκριμένα περιστατικά, τα οποία δείχνουν ότι αυτός μεταμελήθηκε και για το λόγο αυτό επιζήτησε ειλικρινά και όχι προσχηματικά να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του, χωρίς να αρκεί η απλή έκφραση συγγνώμης ή η ομολογία για την τέλεση της πράξης (ΑΠ 636/2019)*». Συνεπώς, κατά τον ΑΠ, το δικαστήριο της ουσίας, αν και δεν είχε υποχρέωση να απαντήσει και κατά μείζονα λόγο να αιτιολογήσει την απόρριψή του, παρόλα αυτά, διέλαβε στην απόφασή του την ακόλουθη αιτιολογία: «*ανεξαρτήτως της αοριστίας, καθόσον δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένα περιστατικά της συνεργασίας του με την αστυνομία και ποιο κακό απέτρεψε, δεν αποδείχθηκε καμία συνεργασία του με την αστυνομία, ούτε και περιστατικά που να μαρτυρούν την ειλικρινή προσπάθειά του για να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες των πράξεών του όπως απαιτεί η διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 δ' ΠΚ*». Κατόπιν των ανωτέρω, ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμο τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας κατά της υπ' αριθ. 1012/2018 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών, με την οποία ο αναιρεσείων καταδικάστηκε για τις αξιόποινες πράξεις της διακίνησης ναρκωτικών και της συμμορίας.
- **ΑΠ 857/2014²⁴¹**: Ο ΑΠ έκρινε αβάσιμο τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ) κατά

²⁴⁰ ΑΠ 297/2020, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

²⁴¹ ΑΠ 857/2014, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

της υπ' αριθ. 99/2011 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Ιωαννίνων, με την οποία απορρίφθηκαν τα ελαφρυντικά της ειλικρινούς μεταμέλειας και της καλής μετά την πράξη συμπεριφοράς για μεγάλο διάστημα (άρ. 84 παρ. 2 περ. δ' και ε' ΠΚ αντίστοιχα), την αναγνώριση των οποίων είχε αιτηθεί ο κατηγορούμενος - αναιρεσείων, ο οποίος καταδικάστηκε για το αδίκημα της αγοράς και κατοχής ναρκωτικών ουσιών κατ' επάγγελμα ως τοξικομανής. Ο ΑΠ έκρινε ότι οι ισχυρισμοί του αναιρεσείοντος για αναγνώριση των ελαφρυντικών δεν ήταν νόμιμοι διότι, όπως διατυπώθηκαν ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου, δεν θεμελιώνονται στα επικληθέντα από τον ίδιο πραγματικά περιστατικά, καθώς «α) δεν συνιστά ειλικρινή μετάνοια η παράδοση, κατά την ώρα της σύλληψης, των ναρκωτικών ουσιών που είχε ο αναιρεσείων κρυμμένες σ' ένα συρτάρι, στους αστυνομικούς, αφού οι τελευταίοι ούτως ή άλλως κατά τη σχετική έρευνα, οπωσδήποτε θα τις έβρισκαν αλλά απαιτούνται περιστατικά που να μαρτυρούν ειλικρινή προσπάθεια άρσεως ή μείωσης των συνεπειών της πράξεως και τέτοια δεν είναι τα ανωτέρω και β) η ήσυχη και χωρίς πειθαρχικά παραπτώματα διαβίωση του κατηγορουμένου κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού του στη φυλακή με παράλληλη προσφορά εργασίας απ' αυτόν δεν συνιστά καθεαυτή ελαφρυντική περίσταση της μετά την πράξη καλής συμπεριφοράς του υπαιτίου». Γι' αυτό και το δικάσαν εφετείο δεν ήταν υποχρεωμένο να απαντήσει επ' αυτών των ισχυρισμών και να αιτιολογήσει την απορριπτική του κρίση και ως εκ τούτου εκ περισσού διέλαβε στην προσβαλλόμενη απόφαση πλήρη αιτιολογία, σύμφωνα με την οποία: «Όμως, από τα άνω αποδεικτικά στοιχεία, ουδόλως αποδείχθηκε ότι συντρέχουν στο πρόσωπο του κατηγορουμένου οι άνω ελαφρυντικές περιστάσεις. Τούτο δε γιατί δεν αποδείχτηκαν περιστατικά που να είναι ικανά να θεμελιώσουν την ελαφρυντική περίσταση της ειλικρινούς μεταμέλειας. Ούτε τέλος μόνη η επίδειξη καλής διαγωγής στις φυλακές, υπό το καθεστώς της κρατήσεώς του, αρκεί να θεμελιώσει την ελαφρυντική περίσταση της μεταγενέστερης καλής συμπεριφοράς για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την τέλεση των ως άνω πράξεων».

ii) Αυτοτελής ισχυρισμός για την επιβολή μειωμένης ποινής δυνάμει του άρ. 133 νέου ΠΚ

Ένας νεαρός ενήλικας, ο οποίος έχει τελέσει κάποια αξιόποινη πράξη σχετική με τα ναρκωτικά, δύναται να αντιμετωπιστεί με δύο διαφορετικούς, ευνοϊκούς γι' αυτόν, τρόπους, χωρίς φυσικά να αποκλείεται το δικαστήριο να του επιβάλλει πλήρη ποινή. Πιο συγκεκριμένα, το δικαστήριο μπορεί είτε να διατάξει τον περιορισμό του σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων (άρ. 54 νέου ΠΚ), εφόσον κρίνει ότι η τέλεση της πράξης οφείλεται στην ελλιπή ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, λόγω της νεαρής ηλικίας, και ότι ο περιορισμός αυτός θα είναι αρκετός για να αποφευχθεί η τέλεση άλλων εγκλημάτων, είτε να του επιβάλλει μειωμένη ποινή κατ' άρ. 83 νέου ΠΚ. Υπό το νέο ποινικό κώδικα, λοιπόν, προβλέπεται ως επιεικέστερη δυνατότητα για τους νεαρούς ενήλικες η επιβολή περιορισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων και επικουρικά η δυνατότητα επιβολής μειωμένης ποινής. Ο επικουρικός χαρακτήρας προκύπτει από την ίδια τη διατύπωση της διάταξης του άρ. 133 νέου ΠΚ, στην οποία προτάσσεται ο περιορισμός και έπεται η μειωμένη ποινή. Συνεπώς, αν δεν αρκεί ο περιορισμός τότε θα πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο επιβολής μειωμένης ποινής²⁴².

Ειδικά ως προς τη δυνατότητα επιβολής μειωμένης ποινής, θα πρέπει να τονιστεί ότι με τη διάταξη του άρ. 133 προβλέπεται ειδική «βιολογική» ελαφρυντική περίπτωση λόγω της κατά τεκμήριο μειωμένης ωριμότητας που χαρακτηρίζει τους νεαρούς ενήλικες²⁴³. Το δικαστήριο δεν είναι υποχρεωμένο να κάνει δεκτό τον αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου για αναγνώριση του ελαφρυντικού της «μετεβηφικής ηλικίας» και να του επιβάλλει μειωμένη ποινή. Ωστόσο, αν ο αυτοτελής ισχυρισμός έχει προβληθεί κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, το δικαστήριο της ουσίας υποχρεούται να απαντήσει επ' αυτού και επί απορρίψεώς του να διαλάβει στην απόφασή του ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία.

Η αποδοχή του συγκεκριμένου αυτοτελούς ισχυρισμού είναι συχνή στη δικαστηριακή πρακτική οπότε αν το δικαστήριο αποφασίσει να του επιβάλλει μειωμένη ποινή κατ' άρ. 83 νέου ΠΚ τότε ο καταδικασθείς κρατείται χωριστά από τους άλλους ενήλικους καταδίκους (άρ. 133 εδ. β' σε συνδ. με άρ. 130 παρ. 3 εδ. β' νέου ΠΚ). Πάντως, επί απόρριψής του θα πρέπει η απορριπτική κρίση του δικαστηρίου να

²⁴² Χαραλαμπίκης Α., ό.π. σελ. 1055

²⁴³ Χαραλαμπίκης Α., *Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμος Πρώτος (Άρθρα 1-234)*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, β' έκδ., 2014, σελ. 1017

θεμελιώνεται έχοντας ως άξονα κυρίως το είδος του εγκλήματος²⁴⁴ και τις περιστάσεις τέλεσής του²⁴⁵ ενώ σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να εκτίθενται οι λόγοι για τους οποίους κρίθηκε ότι η εγκληματική συμπεριφορά του νεαρού ενήλικα δεν είχε σχέση με τη νεανική του ανωριμότητα²⁴⁶.

Εν συνεχεία, επισημαίνεται ότι νεαροί ενήλικες θεωρούνται πλέον, μετά τη θέση σε ισχύ του νέου ΠΚ, αυτοί που κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης²⁴⁷, έχουν συμπληρώσει το δέκατο όγδοο αλλά δεν έχουν συμπληρώσει το εικοστό πέμπτο έτος της ηλικίας τους. Ουσιαστικά με τον νέο ΠΚ αυξήθηκαν τα ανώτερα ηλικιακά όρια εφαρμογής της συγκεκριμένης διάταξης, από τα είκοσι ένα στα είκοσι πέντε έτη, διότι σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νέου ΠΚ το προγενέστερο ηλικιακό όριο των είκοσι ενός ετών «...κρίνεται πλέον διεθνώς ως ιδιαίτερος στενός. Σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο παρατηρείται η τάση επέκτασης του πεδίου εφαρμογής του ποινικού δικαίου ανηλίκων και σε άτομα μεγαλύτερα των 21 έως 25 ετών, επειδή συχνά η εγκληματική συμπεριφορά των ατόμων αυτών σχετίζεται με το μεταβατικό στάδιο της ανάπτυξής τους και είναι γι' αυτό παροδική και εφήμερη. Το μεταβατικό στάδιο προς την ενηλικίωση φαίνεται να έχει παραταθεί πολύ πέραν των 18 ετών»²⁴⁸.

Τέλος, σε περίπτωση που ο νεαρός ενήλικας κριθεί ότι ήταν εξαρτημένος από τα ναρκωτικά το δικαστήριο δύναται αντί ποινής να του επιβάλλει παρακολούθηση ειδικού προγράμματος απεξάρτησης (άρ. 39 παρ. 3 σε συνδ. με 39 παρ. 2 Ν. 4139/2013). Αν και το άρ. 39 παρ. 3 Ν. 4139/2013 αναφέρεται στα ηλικιακά όρια που ίσχυαν πριν το νέο ΠΚ, ήτοι για δράστες 18-21 ετών, θα πρέπει να γίνει δεκτό, λόγω της απαγόρευσης της χειροτέρευσης της θέσης του κατηγορουμένου, αρχή που διέπει

²⁴⁴ Βλ. ΑΠ 2069/2008, ΠοινΔικ 2009, σελ. 811 («Ως προς τον ισχυρισμό περί χορήγησης σ' αυτόν του ελαφρυντικού της μετεφηβικής ηλικίας, αυτός είναι απορριπτέος ως αβάσιμος, καθ' όσον τα προεκτεθέντα περιστατικά, σε σχέση με την ανωτέρω παράνομη συμπεριφορά του κατηγορουμένου αυτού (δεύτερου), μαρτυρούν ωριμότητα καθώς και συναισθηματική ψυχρότητα, αλλά και επικινδυνότητα αυτού, εν όψει του ότι ο τελευταίος δεν στάθμισε τη τεράστια ζημία που θα προξενούσε σε πολύ μεγάλο αριθμό ανθρώπων, ιδίως δε νέων, που θα έκαναν χρήση των ναρκωτικών, από την πολύ μεγάλη ποσότητα ινδικής κάνναβης, την οποία εισήγαγε στη χώρα μαζί με τον συγκατηγορούμενο του, πρώτο κατηγορούμενο (61 κιλά και 370 γραμμάρια), από κοινού δε με αυτόν κατείχε και μετέφερε σ' αυτή (Α.Π 296/1999 Π.Χ ΑΘ', 1046 Α.Π25/1996, Π.Χ ΜΣΤ', 1306)»)

²⁴⁵ Χαραλαμπίδης Α., ό.π. σελ. 1018

²⁴⁶ Χατζηγιάννου Κ., ό.π. σελ. 109

²⁴⁷ Βλ. άρ. 17 νέου ΠΚ «Χρόνος τέλεσης της πράξης θεωρείται ο χρόνος κατά τον οποίο ο υπαίτιος ενέργησε ή όφειλε να ενεργήσει. Ο χρόνος κατά τον οποίο επήλθε το αποτέλεσμα είναι αδιάφορος».

²⁴⁸ Βλ. Χαραλαμπίδης Α., *Ο Νέος Ποινικός Κώδικας, Συνοπτική ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4619/2019*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, β' εκδ., 2020, σελ. 138 υποσημείωση 324.

το ποινικό δίκαιο, ότι η διάταξη μπορεί να εφαρμοστεί για νεαρούς ενήλικες έως είκοσι πέντε ετών μη συμπληρωμένων.

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

- **ΑΠ 736/2019²⁴⁹**: Η προσβαλλόμενη υπ' αριθ. 243/2018 απόφαση του Μονομελούς Εφετείου Κακουργημάτων Δυτικής Μακεδονίας αναγνώρισε στον κατηγορούμενο (νυν αναιρεσείοντα) το ελαφρυντικό της μετεφηβικής ηλικίας κάνοντας δεκτό το σχετικό αυτοτελή ισχυρισμό του, καθώς τον θεώρησε πρωτόπειρο εγκληματία δεδομένου ότι γεννήθηκε στις 26-10-1990 και κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης αποθήκευσης και κατοχής ναρκωτικών ουσιών (28-4-2011) ήταν 20 ετών.
- **ΤρΕφΚακΑθ 489/2017²⁵⁰**: Το Τριμελές Εφετείο κλήθηκε να δικάσει έφεση του εκκαλούντος – κατηγορουμένου κατά της υπ' αριθ. 3342/29-6-2015 απόφασης του Δ' Μονομελούς Εφετείου Κακουργημάτων Αθηνών με την οποία αυτός είχε κηρυχθεί ερήμην ένοχος για τις πράξεις της διακίνησης ναρκωτικών ουσιών και της παράνομης εισόδου στη χώρα και είχε καταδικαστεί σε συνολική ποινή φυλάκισης τριών ετών και τριών μηνών, η οποία μετατράπηκε και σε χρηματική ποινή 1.500 ευρώ. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο απέρριψε τον αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου για αναγνώριση του ελαφρυντικού του άρ. 133 ΠΚ, διότι έκρινε ότι η όλη συμπεριφορά του καταδεικνύει άτομο που έδρασε με ωριμότητα και ψυχραιμία που δεν αρμόζει σε πρόσωπο μετεφηβικής ηλικίας, όπως ήταν ο κατηγορούμενος.
- **ΑΠ 341/2013²⁵¹**: Ο ΑΠ αναίρεσε εν μέρει την υπ' αριθ. 3223/2011 απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών ως προς το μέρος που απέρριψε τους αυτοτελείς ισχυρισμούς του αναιρεσείοντος, μεταξύ των οποίων ήταν αυτός του άρ. 133 ΠΚ. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο απέρριψε κατά πλειοψηφία (4-1) την αναγνώριση του ελαφρυντικού της μετεφηβικής ηλικίας με την αιτιολογία ότι η αποδοχή του ήταν απαγορευτική ενόψει του είδους και της σοβαρότητας των εγκλημάτων που διέπραξε ο κατηγορούμενος (αγορά, κατοχή και πώληση κατ' εξακολούθηση ναρκωτικών ουσιών από μη τοξικομανή δράστη, ο οποίος ενεργεί κατ' επάγγελμα, και παράνομη είσοδο στη Χώρα), για

²⁴⁹ ΑΠ 736/2019, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

²⁵⁰ ΤρΕφΚακΑθ 489/2017, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

²⁵¹ ΑΠ 341/2013, ΠοινΔικ 2014, σελ. 90

την απόκτηση εύκολου κέρδους εις βάρος της κοινωνίας γενικότερα. Ο ΑΠ έκρινε αυτή την αιτιολογία ελλιπή διότι, κατά την κρίση του, δεν αρκεί το είδος και η σοβαρότητα των εγκλημάτων που διέπραξε για την απόρριψη του ελαφρυντικού της μετεφηβικής ηλικίας, αλλά θα πρέπει στην αιτιολογία της αποφάσεως να περιέχονται σκέψεις και συλλογισμοί από τους οποίους να συνάγεται ότι η εγκληματική συμπεριφορά του δράστη δεν έχει σχέση με τη νεανική του ανωριμότητα, ώστε να δικαιολογείται η μη επιεικής μεταχείρισή του λαμβανομένου υπόψιν του γεγονότος ότι ο κατηγορούμενος όταν διέπραξε τις πράξεις για τις οποίες καταδικάστηκε ήταν μόλις 18 ετών και πέντε ημερών.

2.6.Αυτοτελής ισχυρισμός του άρ. 28 Ν. 4139/2013

Στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης για αδίκημα που αφορά τα ναρκωτικά ένας άλλος αυτοτελής ισχυρισμός που προβάλλεται συχνά από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του είναι αυτός του άρ. 28 του Ν. 4139/2013 για αθέμιτη αστυνομική διείσδυση άλλως για αστυνομική παγίδευση. Πιο συγκεκριμένα, μπορούν να ισχυριστούν ότι για την αστυνομική διείσδυση που έλαβε χώρα δεν τηρήθηκαν οι νόμιμες διατυπώσεις, οπότε αυτή ήταν αθέμιτη, οδήγησε στην παγίδευση του κατηγορουμένου και συνεπώς τα αποδεικτικά μέσα που αποκτήθηκαν από αυτή τη διαδικασία είναι παράνομα. Έτσι, μπορούν να αιτηθούν από το δικαστήριο της ουσίας τόσο η μαρτυρία του ανακριτικού υπαλλήλου όσο και τα αποκτηθέντα πειστήρια²⁵² να μην ληφθούν υπόψη για τη θεμελίωση της ενοχής του κατηγορουμένου, σύμφωνα με τα άρ. 19 παρ. 3 Συντ²⁵³. και 177 παρ. 2 νέου ΚΠΔ²⁵⁴. Προκειμένου, όμως, το δικαστήριο της ουσίας να έχει υποχρέωση ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας επ' αυτού, θα πρέπει και αυτός ο ισχυρισμός, όπως όλοι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί, να προβληθεί παραδεκτά, δηλαδή με σαφές και ορισμένο περιεχόμενο, με παράθεση συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών από τα οποία να προκύπτει ότι δεν τηρήθηκαν οι διατυπώσεις που ορίζει ο νόμος για τη διενέργεια της αστυνομικής διείσδυσης.

²⁵² Παπαδαμάκης Α., *Ποινική Δικονομία, Θεωρία – Πράξη – Νομολογία*, εκδ. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, θ' έκδ., 2019, σελ. 226.

²⁵³ Βλ. άρ. 19 παρ. 3 Συντ. «Απαγορεύεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση του άρθρου αυτού και των άρθρων 9 και 9Α».

²⁵⁴ Άρ. 177 παρ. 2 νέου ΚΠΔ «Αποδεικτικά μέσα, που έχουν αποκτηθεί με αξιόποινες πράξεις ή μέσω αυτών, δεν λαμβάνονται υπόψη στην ποινική διαδικασία».

Αξίζει να αναφερθεί ότι ζήτημα κρίσης περί αστυνομικής παγίδευσης εισήχθη για πρώτη φορά ενώπιον του ΕΔΔΑ, η οποία οδήγησε στην απόφαση-σταθμό *Teixeira de Castro* κατά Πορτογαλίας της 9.6.1998, με την οποία το ΕΔΔΑ καθόρισε τα όρια της θεμιτής αστυνομικής διείσδυσης και χαρακτήρισε την υπέρβαση αυτών των ορίων ως μια πρακτική που παραβιάζει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη²⁵⁵. Έκτοτε, το ΕΔΔΑ, εξέδωσε πλήθος αποφάσεων σχετικά με τον συγκεκριμένο ισχυρισμό με τις οποίες όχι μόνο έθεσε κριτήρια για την οριοθέτηση της θεμιτής ή μη αστυνομικής διείσδυσης αλλά καθόρισε και τις παραμέτρους με βάση τις οποίες θα πρέπει να γίνεται η διερεύνηση από τα εθνικά δικαστήρια περί παγιδεύσεως ή μη. Οι παράμετροι αυτοί είναι: α) εφόσον εμφανίζονται στοιχεία παγίδευσης σε μια υπόθεση, το δικαστήριο οφείλει να τα διερευνά, β) για τη διαπίστωση της προδιάθεσης του δράστη, η οποία συνιστά κριτήριο αποκλεισμού της παγίδευσης, δεν αρκεί η αόριστη αναφορά ότι η αστυνομία είχε πληροφορίες περί εμπλοκής του δράστη σε υποθέσεις ναρκωτικών και γ) η αστυνομία και οι δικαστικές αρχές οφείλουν να μην αποκρύπτουν από την υπεράσπιση θεμελιωτικά για τον ισχυρισμό περί παγιδεύσεως αποδεικτικά στοιχεία ούτε να δυσκολεύουν την απόδειξή της²⁵⁶. Στην Ελλάδα για πρώτη φορά έγινε αναφορά σε αυτό το ζήτημα²⁵⁷ στην εισαγγελική πρόταση²⁵⁸ του τότε Αντιεισαγγελέα Εφετών κ. Α. Ζύγουρα στην ΠεντΕφΠειρ 6/2000²⁵⁹, παρότι τελικά δεν έγινε δεκτή υπέρβαση των ορίων της αστυνομικής διείσδυσης. Από τότε τα ελληνικά δικαστήρια έχουν αντιμετωπίσει πλήθος υποθέσεων που αφορούν ισχυρισμό περί αστυνομικής παγίδευσης αλλά δυσχερώς κάνουν δεκτό έναν τέτοιο ισχυρισμό.

Στο σημείο αυτό χρήσιμο είναι να αναλυθούν αφενός η έννοια της αστυνομικής διείσδυσης και αφετέρου οι διατυπώσεις που θέτει ο ελληνικός νόμος προκειμένου να μην καταλήξει η τελευταία σε ανεπίτρεπτη αστυνομική παγίδευση θεμελιώνοντας και τον αντίστοιχο αυτοτελή ισχυρισμό. Αστυνομική διείσδυση είναι η συγκαλυμμένη δράση ανακριτικών υπαλλήλων ή άλλων προσώπων (ιδιωτών) με την οποία καθίσταται

²⁵⁵ Δημάκης Α., Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία, ΠοινΧρ 2008, σελ. 594.

²⁵⁶ Ο.α.π. σελ. 600

²⁵⁷ Ο.α.π. σελ. 601

²⁵⁸ «...πρέπει αι πράξεις των αστυνομικών υπαλλήλων, ενεργούντων ως *agent provocateurs*, να μην υπερβαίνουν τα όρια της επιτρεπομένης κεκαλυμμένης δράσεώς των. Δηλαδή πρέπει να μην είναι εκείνοι, οι οποίοι παρώτρυνον τον κατηγορούμενον να τελήσει την υπό κρίσιν αξιόποινον πράξιν, χωρίς να αποδεικνύηται ότι αυτή θα είχε διαπραχθή ακόμη και εάν δεν είχε μεσολαβήσει η επέμβασις των αστυνομικών. Άλλως επέρχεται παραβίασις της αρχής της δικαίας δίκης και ειδικότερον της τηρήσεως μιας δικαίας διαδικασίας...»

²⁵⁹ ΠεντΕφΠειρ 6/2000, ΝοΒ 2000, σελ. 856

εφικτή η «εκ των έσω» παρακολούθηση της εγκληματικής δράσης σε περιπτώσεις σοβαρών εγκλημάτων διακίνησης ναρκωτικών²⁶⁰ με στόχο αφενός τη σύλληψη του δράστη τη στιγμή που διαπράττει την αξιόποινη πράξη και αφετέρου τη συλλογή χρήσιμου αποδεικτικού υλικού. Φυσικά η λειτουργία του θεσμού αυτού οφείλεται στην προσπάθεια που καταβάλλουν οι αρχές για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος. Στο ισχύοντα νόμο για τα ναρκωτικά ο συγκεκριμένος θεσμός προβλέπεται στο άρ. 28 όπου καθιερώνεται λόγος άρσης του αδίκου²⁶¹ για τις πράξεις ανακριτικών υπαλλήλων, οι οποίοι δρώντας ουσιαστικά ως agent provocateurs (προκαλούντες πράκτορες)²⁶², λειτουργούν ως αγοραστές ή μεσολαβητές ή μεταφορείς ή φύλακες ναρκωτικών ή με άλλους τρόπους που δεν δημιουργούν ούτε επιτείνουν κινδύνους για τρίτα πρόσωπα αποσκοπώντας στην ανακάλυψη ή σύλληψη προσώπου που διαπράττει κάποιο έγκλημα διακίνησης από τα αναφερόμενα στα άρ. 20, 22 και 23. Τα ίδια ισχύουν και για ιδιώτες οι οποίοι για τον ίδιο σκοπό τελούν ανάλογες ενέργειες ύστερα από πρόταση των αρμόδιων, για τη δίωξη ναρκωτικών, υπηρεσιών.

Οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες επιτρέπεται η δράση των ανωτέρω προσώπων, καθώς και η διαδικασία που θα πρέπει να τηρείται ορίζονται στο αρ. 28 Ν. 4139/2013 σε συνδ. με το άρ. 254 παρ. 1 στοιχ. β', παρ. 2, 3 και 5 νέου ΚΠΔ (πρώην άρ. 253Α)²⁶³. Από το συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων προκύπτει ότι για να μην ξεπερνά η αστυνομική διείδυση τα επιτρεπτά όρια θα πρέπει: α) Να διεξάγεται μόνο αν προκύπτουν σοβαρές ενδείξεις ότι έχουν τελεστεί αξιόποινες πράξεις διακίνησης ναρκωτικών των άρ. 20, 22 ή 23 Ν. 4139/2013 και η εξιχνίαση αυτών των πράξεων να είναι διαφορετικά αδύνατη ή ιδιαιτέρως δυσχερής. β) Οι πράξεις για την εξιχνίαση των οποίων διενεργείται η αστυνομική διείδυση να είχαν προαποφασιστεί από τους ελεγχόμενους. Δεν αρκεί δηλαδή η προδιάθεση του υπόπτου να τελέσει το έγκλημα, αλλά απαιτείται να το έχει προαποφασίσει, διότι δεν επιτρέπεται η συγκεκριμένη αστυνομική δράση να μεταβάλλεται σε γενικευμένη επιχείρηση δοκιμασίας της

²⁶⁰ Κοτσαλής Λ. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., ό.π. σελ. 166

²⁶¹ Ό.α.π. σελ. 166

²⁶² Για την έννοια του προβοκάτορα ηθικού αυτουργού βλ. άρ. 46 παρ. 2 νέου ΠΚ «Όποιος με πρόθεση προκάλεσε σε άλλον την απόφαση να τελέσει κάποιο έγκλημα, με σκοπό να τον καταλάβει ενώ αποπειράται να τελέσει το έγκλημα ή ενώ επιχειρεί αξιόποινη προπαρασκευαστική του πράξη και με τη θέληση να τον ανακόψει από την αποπεράτωση του εγκλήματος, τιμωρείται με την ποινή του αυτουργού μειωμένη στο μισό».

²⁶³ Βλ. άρ. 254 παρ. 6 νέου ΚΠΔ «Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου εφαρμόζονται και κατά τη διενέργεια των αντίστοιχων ερευνών που προβλέπονται σε ειδικούς ποινικούς νόμους, των οποίων οι ρυθμίσεις εξακολουθούν να ισχύουν, εφόσον δεν έρχονται σε αντίθεση με τις διατάξεις του παρόντος».

«αρετής» των πολιτών²⁶⁴. Αυτό που δικαιολογείται μόνο είναι η δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών και η παροχή ευκαιρίας τελέσεως εγκλήματος από όσους έχουν οίκοθεν προαποφασίσει να το πράξουν, γεγονός που προκύπτει από συγκλίνουσες σοβαρές ενδείξεις²⁶⁵. γ) Το ελεγκτικό όργανο ή ο ιδιώτης να μην ενεργεί αυτοβούλως, αλλά κατόπιν εντολής του αρμόδιου για τη δίωξη προϊσταμένου του ή της αρμόδιας υπηρεσίας για τη δίωξη ναρκωτικών αντιστοίχως²⁶⁶. δ) Τα πρόσωπα που διενεργούν την αστυνομική διείσδυση ενεργούν υπό συγκεκριμένες ιδιότητες που προβλέπονται στο εδ. α' της παρ. 1 του άρθ. 28 χωρίς ωστόσο, όπως το ίδιο άρθρο ορίζει, να αποκλείεται η δράση τους και υπό άλλες ιδιότητες εφόσον όμως δεν δημιουργούν ούτε επιτείνουν κινδύνους για τρίτα πρόσωπα. Συνεπώς, οι ενεργούντες υπό συγκεκριμένη ιδιότητα δύνανται πχ να ενεργούν ως συσκευαστές ναρκωτικών αλλά δεν μπορούν να δρουν ως πωλητές ναρκωτικών ή να συντάσσουν συνταγογραφήσεις²⁶⁷. ε) Για τη διενέργεια της αστυνομικής διείσδυσης, καθώς και για το αναγκαίο χρονικό διάστημα που απαιτείται για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού αποφαινεται με ειδικά αιτιολογημένο βούλευμά του το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο μετά από πρόταση του Εισαγγελέα. Η αιτιολογία του βουλεύματος θα πρέπει να αναφέρει: την αξιόποινη πράξη, τις σοβαρές ενδείξεις ενοχής σε βάρος του προσώπου κατά του οποίου διενεργείται η ανακριτική πράξη, τον σκοπό αυτής, την αδυναμία ή ιδιαίτερη δυσχέρεια διακρίβωσης του εγκλήματος με άλλο τρόπο, καθώς και την απόλυτα αναγκαία χρονική διάρκεια της ανακριτικής πράξης.

Εφόσον, λοιπόν, δεν τηρείται κάποια από τις προαναφερθείσες νόμιμες διατυπώσεις η αστυνομική διείσδυση μετατρέπεται σε παγίδευση με αποτέλεσμα ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του να μπορούν να προβάλλουν τον αυτοτελή ισχυρισμό περί αστυνομικής παγίδευσης.

Εν κατακλείδι, θα πρέπει να τονιστεί ότι ο συγκεκριμένος ισχυρισμός όχι μόνο αντιμετωπίζεται με μεγάλη επιφυλακτικότητα εκ μέρους των ελληνικών δικαστηρίων και δύσκολα γίνεται αποδεκτός αλλά και ότι ο ΑΠ δεν έχει σταθερή στάση ως προς τη φύση του συγκεκριμένου ισχυρισμού. Πιο συγκεκριμένα, ενώ στην αρχή δεχόταν ότι ο

²⁶⁴ Παπαδαμάκης Α., ό.π. σελ. 222

²⁶⁵ Ό.α.π. σελ. 223

²⁶⁶ Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ., σελ. 205

²⁶⁷ Κοτσαλής Α. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., ό.π. σελ. 167

ισχυρισμός ήταν αυτοτελής, με αποτέλεσμα να υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο²⁶⁸, στη συνέχεια αποστασιοποιήθηκε από τη συγκεκριμένη θέση με αποτέλεσμα να τον θεωρεί άλλοτε ως αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό και άλλοτε ως υπερασπιστικό επιχείρημα²⁶⁹. Ωστόσο, ένας ισχυρισμός που οδηγεί στον αποκλεισμό ή τη μείωση του αξιοποίνου ή στη συνδρομή δικονομικού κωλύματος δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί αυτοτελής. Σε κάθε περίπτωση δεν θα πρέπει να θεωρείται ως άρνηση της κατηγορίας ή ως υπερασπιστικό επιχείρημα. Σ' αυτό άλλωστε συνηγορεί και η νομολογία του ΕΔΔΑ (Ramanauskas κατά Λιθουανίας της 5.2.2008, Khudobin κατά Ρωσίας 26.10.2006) σύμφωνα με την οποία: *«αποτελεί υποχρέωση των δικαστικών αρχών να διερευνούν αν τα αστυνομικά όργανα υπερέβησαν τα όρια της συγκεκριμένης δράσης και περαιτέρω το «βάρος της απόδειξης» ότι δεν έλαβε χώρα ανεπίτρεπτη παγίδευση το φέρει η κατηγορούσα αρχή»*²⁷⁰.

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

- **ΑΠ 105/2019**²⁷¹: Ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμο τον πρώτο λόγο αναιρέσεως και τον συναφή πέμπτο πρόσθετο λόγο του αναιρεσιόντος για απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Α' και 171 παρ.1 στοιχ. δ' ΚΠΔ) που συνέβη στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο, ήτοι στο Πενταμελές Εφετείο Αθηνών, που εξέδωσε την προσβαλλόμενη υπ' αριθ. 2506/2016 απόφαση (με την οποία καταδικάστηκε κατά πλειοψηφία για τις αξιόποινες πράξεις της εγκληματικής οργάνωσης και για παραβάσεις σχετικές με το νόμο περί ναρκωτικών ουσιών), διότι ελήφθησαν υπόψη αποδεικτικά στοιχεία από την εμπλοκή του R.C. στην

²⁶⁸ Βλ. ΑΠ 1742/2003, ΠοινΧρ 2004, σελ. 979 με ενημ. σημ. Αναγνωστόπουλου Α. («...με πλήρη και σαφή αιτιολογία το δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό του αναιρεσιόντος περί παραβιάσεως της αρχής της δίκαιης δίκης (άρ. 6 της ΕΣΔΑ) εκ του ότι εμφανίστηκε ως υποψήφιος αγοραστής των ναρκωτικών ο παραπάνω αστυνομικός»)

²⁶⁹ Βλ. ΑΠ 1498/2005, ΠΛογ 2005, σελ. 1327 («Απορρίπτεται ως αβάσιμος ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου ότι, «...ωθήθηκε στην πράξη του, συνεπεία της υπέρβασης εκ μέρους του αστυνομικού Σ.Α. των ορίων της επιτρεπτής συγκεκριμένης δράσης του, ...», ο οποίος δεν είναι αυτοτελής, ούτε συνιστά ελαφρυντική περίπτωση του άρθρου 84 παρ. 2 του Π.Κ., **αλλά αρνητικός της κατηγορίας και το δικαστήριο δεν είχε υποχρέωση να απαντήσει σε αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό**») και ΑΠ 2185/2005, ΠΛογ 2005, σελ. 1994 («Η αιτίαση των αναιρεσιόντων ... ότι η εμπλοκή τους οφείλεται σε «Απαγορευμένη Αστυνομική Παγίδευσή τους», παρά ταύτα το Πενταμελές Εφετείο με την προσβαλλόμενη απόφασή του δεν απάντησε σαφώς στον εν λόγω ισχυρισμό τους ... , είναι απορριπτέα ως απαράδεκτη, αφού δεν πρόκειται περί αυτοτελούς ισχυρισμού, όπως αυτοί υπολαμβάνουν, αλλά περί υπερασπιστικού επιχειρήματος και το Δικαστήριο δεν είχε υποχρέωση να απαντήσει με ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία για την απόρριψη αυτού...»)

²⁷⁰ Παπαδαμάκης Α., ό.π. σελ. 225

²⁷¹ ΑΠ 105/2019, ΠοινΔικ 2021, σελ. 123 με παρατηρήσεις Κουκλουμπέρη Ν., ο οποίος αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι η απόφαση αυτή έρχεται σε αντίθεση με την προγενέστερη νομολογία του ΑΠ και τη νομολογία του ΕΔΔΑ όσον αφορά στη δικονομική αντιμετώπιση του ισχυρισμού περί αστυνομικής παγίδευσης και τραυματίζει την ασφάλεια δικαίου.

υπόθεση, ο οποίος ενήργησε συγκεκριμένη ανακριτική διείδυση χωρίς τήρηση των νομίμων προϋποθέσεων. Σύμφωνα με τον ΑΠ, η μη τήρηση των νομίμων προϋποθέσεων της διενεργηθείσας ανακριτικής διείδυσης προκαλεί ακυρότητα η οποία ανάγεται στην προδικασία και έπρεπε να προταθεί μέχρι την αμετάκλητη παραπομπή του κατηγορουμένου στο ακροατήριο και όχι το πρώτον ενώπιον του δικάσαντος Εφετείου. Επίσης, ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμο και τον τρίτο πρόσθετο λόγο αναιρέσεως για απόλυτη ακυρότητα λόγω παραβιάσεως της αρχής της δίκαιης δίκης διότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο απέρριψε το αίτημα του αναιρεσείοντος για εξέταση του R.C. ως μάρτυρα, με το σκεπτικό ότι η αποδοχή ή μη του αιτήματος απόκειται στην κυριαρχική κρίση του δικαστηρίου της ουσίας.

- **ΑΠ 726/2017²⁷²**: Ο ΑΠ κλήθηκε να εξετάσει το αν υπήρξε υπέρβαση των ορίων της κεκαλυμμένης δράσης των αστυνομικών οργάνων στα πλαίσια της διενεργηθείσας, στη συγκεκριμένη υπόθεση, ανακριτικής διείδυσης. Ο αναιρεσείων (πέμπτος κατηγορούμενος) άσκησε αναίρεση κατά της υπ' αριθ. 157/2014 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Ιωαννίνων (μεταξύ και άλλων αναιρετικών λόγων) για απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Α' ΚΠΔ σε συνδ. με άρ. 171 παρ. 1 εδ. δ' ΚΠΔ) και έλλειψη αιτιολογίας (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ΚΠΔ) ισχυριζόμενος ότι έχει παραβιαστεί το θεμελιώδες δικαίωμά του ως κατηγορουμένου σε δίκαιη δίκη (άρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ), καθώς από το σύνολο της δικογραφίας προέκυψε ότι οι αστυνομικοί χρησιμοποίησαν τον πρώτο συγκατηγορούμενό του, ως πωλητή της επίδικης ποσότητας ινδικής κάνναβης, ο οποίος (πρώτος συγκατηγορούμενος) ήρθε σε τηλεφωνική επικοινωνία με τον τέταρτο συγκατηγορούμενο του στα Τρίκαλα, προκειμένου να παγιδεύσουν, μεταξύ άλλων, και τον αναιρεσείοντα στην αγορά ναρκωτικών ουσιών προκαλώντας έτσι την τέλεση της αποδιδόμενης σ' αυτόν πράξης, χωρίς όμως να πληρούνται οι νόμιμες προϋποθέσεις, αφού ενήργησαν χωρίς να ειδοποιήσουν, έστω και τηλεφωνικά, τον αρμόδιο εισαγγελέα πλημμελειοδικών με αποτέλεσμα να επέλθει απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας λόγω υπέρβασης των επιτρεπτών ορίων της κεκαλυμμένης δράσης τους. Ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμους τους προβαλλόμενους αναιρετικούς λόγους, καθώς, με βάση τα πρακτικά της προσβαλλόμενης

²⁷² ΑΠ 726/2017, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

απόφασης, προέκυψε ότι ο κατηγορούμενος δεν πρόβαλε ενώπιον του Εφετείου αυτοτελή ισχυρισμό για παράνομη ανακριτική διείσδυση σε βάρος του και παραβίαση των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων, σε κάθε δε περίπτωση η δράση των αστυνομικών οργάνων δεν υπερέβη τα όρια της επιτρεπόμενης κεκαλυμμένης δράσης τους, διότι ο πρώτος συγκατηγορούμενος του αναιρεσεΐοντος, ο οποίος βρέθηκε να κατέχει την επίδικη ποσότητα ινδικής κάνναβης, με τη θέλησή του αποφάσισε να συνεργαστεί με τους αστυνομικούς, ομολόγησε τις πράξεις του και κατόπιν τους οδήγησε στο σημείο συνάντησης όπου συνελήφθη και ο αναιρεσεΐων, από πουθενά δε δεν προκύπτει ότι ο αναιρεσεΐων και οι συγκατηγορούμενοί του θα δρούσαν διαφορετικά αν δεν είχε λάβει χώρα η ανακριτική διείσδυση. Τέλος, από καμία διάταξη του νόμου δεν προκύπτει υποχρέωση των αστυνομικών οργάνων να ενημερώνουν τον αρμόδιο εισαγγελέα πλημμελειοδικών, όπως αιτιάζεται ο αναιρεσεΐων.

- **ΑΠ 1804/2016²⁷³**: Ο ΑΠ έκρινε ότι το Πενταμελές Εφετείο Αθηνών απέρριψε με ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία το αίτημα του αναιρεσεΐοντος (τέταρτου κατηγορουμένου) για αναβολή εκδίκασης της υπόθεσης για να κληθεί ο, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, αστυνομικός Σ, ο οποίος ενήργησε ως προβοκάτορας, διότι αφενός δεν ήταν δυνατό να κληθεί λόγω του ότι τα στοιχεία του, για λόγους ασφαλείας, δεν είχαν γίνει γνωστά αφετέρου διότι ακόμα και αν υποθεθεί ότι ο Σ ήταν όντως αστυνομικός και έδρασε ως προβοκάτορας, γεγονός που δεν αποδείχθηκε, δεν θα επηρεαζόταν η ποινική του ευθύνη διότι αυτός είχε προαποφασίσει την τέλεση της πράξης (μεσολάβηση σε απόπειρες πώλησης ναρκωτικών ουσιών) για την οποία καταδικάστηκε. Το Εφετείο έκρινε ότι ο αυτοτελής ισχυρισμός του τέταρτου κατηγορουμένου (αναιρεσεΐοντος), ότι ο Σ ήταν αστυνομικός που έδρασε ως agent provocateur, προβαίνοντας σε παράνομη και άκυρη ανακριτική διείσδυση, ήταν κατ' ουσίαν αβάσιμος, διότι από την αποδεικτική διαδικασία δεν προέκυψε ότι ήταν αστυνομικός, αλλά ότι συνεργαζόταν με τη Δίωξη Ναρκωτικών, ενώ και ο πέμπτος κατηγορούμενος, ο οποίος του τηλεφωνούσε συνεχώς για να του βρει ναρκωτικές ουσίες για να αγοράσει άλλο ενδιαφερόμενο πρόσωπο, ήταν απότακτος αστυνομικός, ο οποίος βρισκόταν στη φυλακή για υποθέσεις ναρκωτικών, για τον οποίο δεν προέκυψε ότι τον

²⁷³ ΑΠ 1804/2016, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

είχε βάλει η Δίωξη Ναρκωτικών να το πράξει. Σε κάθε δε περίπτωση, ακόμα και αν ήθελε υποτεθεί ότι έλαβε χώρα παθητική διείσδυση εκ μέρους της Δίωξης Ναρκωτικών, αυτή δεν υπερέβη το αναγκαίο μέτρο, ενώ έγινε δεκτό ότι ο αναιρεσείων, ακόμα και αν δεν είχε εμφανιστεί ο Σ ως αγοραστής, θα είχε βρει άλλο υποψήφιο αγοραστή.

- **ΑΠ 754/2014²⁷⁴:** Ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμο τον αναιρετικό λόγο της απόλυτης ακυρότητας της διαδικασίας λόγω παραβίασης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη (άρ. 171 παρ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ και 6 της ΕΣΔΑ και του ΔΣ/ΑΠΔ), διότι έκρινε ότι η χρησιμοποίηση εκ μέρους των διωκτικών αρχών του Λιμενικού Σώματος ενός ιδιώτη ως πράκτορα, ο οποίος λειτούργησε ως μεταφορέας των ναρκωτικών ουσιών, για την επιχείρηση σύλληψης των αναιρεσειόντων λιμενικών υπαλλήλων Κέρκυρας, οι οποίοι καταδικάστηκαν από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο για απλή συνέργεια σε μεταφορά εντός της ελληνικής επικράτειας ναρκωτικών ουσιών (59,378 κιλών ακατέργαστης ινδικής κάνναβης), υπό την ιδιότητά τους ως Επικελευστών του Λιμενικού Σώματος, ήτοι υπαλλήλων που ασχολούνται με τη δίωξη των παραβατών του νόμου περί ναρκωτικών, ήταν καθόλα νόμιμη με βάση τα άρθρα 28 Ν. 3459/2006 και 253Α του ΚΠΔ. Σύμφωνα με τον ΑΠ, για την εν λόγω σύλληψη είχε ενημερωθεί ο αρμόδιος Εισαγγελέας Πλημμελειοδικών Κέρκυρας, οι διωκτικές αρχές πέραν της καταγγελίας του κεκαλυμμένα δρόντος ιδιώτη είχαν και άλλους λόγους να υποπτεύονται τους αναιρεσειόντες για διακίνηση ναρκωτικών και σε κάθε περίπτωση η χρήση του εν λόγω ιδιώτη ως πράκτορα έγινε μέσα στα θεμιτά όρια της ανακριτικής διείσδυσης, χωρίς να υπερβεί το απολύτως αναγκαίο μέτρο για την ανακάλυψη και βεβαίωση της αξιόποινης πράξης της διακίνησης ναρκωτικών από την Αλβανία στην Κέρκυρα. Επομένως, η προσβαλλόμενη υπ' αριθ. 89,95/2013 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Κέρκυρας δεν διέλαβε παρανόμως αποκτηθέντα αποδεικτικά μέσα.
- **ΑΠ 819/2013²⁷⁵:** Ο αναιρεσείων άσκησε αναίρεση κατά της υπ' αριθ. 26/2012 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Δωδεκανήσου, με την οποία καταδικάστηκε για κατοχή και απόπειρα πώλησης ινδικής κάνναβης, μεταξύ και άλλων αναιρετικών λόγων, για απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας λόγω

²⁷⁴ ΑΠ 754/2014, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

²⁷⁵ ΑΠ 819/2013, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

παραβίασης του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη (άρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Α' ΚΠΔ, 171 παρ. 1 εδ. δ' ΚΠΔ και 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ) διότι, κατά τις αιτιάσεις του, οι πράξεις των αστυνομικών οργάνων που τον συνέλαβαν υπερέβησαν τα όρια της επιτρεπόμενης κεκαλυμμένης δράσης τους, αφού αφενός χρησιμοποίησαν τον ιδιώτη Ν.Σ. (δεύτερο κατηγορούμενο) ως υποψήφιο αγοραστή, ο οποίος τηλεφώνησε σ' αυτόν και του ζήτησε ναρκωτικά ώστε οι αστυνομικοί να τον παγιδεύσουν, δεδομένου ότι ο ίδιος δεν θα πήγαινε ποτέ, αν δεν είχε μεσολαβήσει το τηλεφώνημα, στο επίμαχο σημείο να συναντήσει τον ιδιώτη Ν.Σ. και συνεπώς δεν θα είχε συλληφθεί, αφετέρου δεν τηρήθηκαν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις διότι οι αστυνομικοί ενήργησαν χωρίς να ειδοποιήσουν προηγουμένως, έστω και τηλεφωνικά, τον αρμόδιο Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών. Ο ΑΠ, κατόπιν επιτρεπτής επισκόπησης των πρακτικών της προσβαλλόμενης απόφασης, διαπίστωσε ότι ο αναιρεσείων, παρασταθείς μετά του συνηγόρου του στο ακροατήριο, δεν πρόβαλε κανένα αυτοτελή ισχυρισμό, δεν επικαλέστηκε ακυρότητα της διαδικασίας ούτε παράνομη ανακριτική διείσδυση πράκτορα της Δίωξης Ναρκωτικών σε βάρος του ούτε και παραβίαση των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων. Περαιτέρω σύμφωνα με τη μαρτυρία του αστυνομικού της Δίωξης Ναρκωτικών Ρόδου *«ο συλληφθείς για κατοχή και εμπορία ναρκωτικών Ν.Σ. τους είπε ότι αγόραζε ναρκωτικά από κάποιο Αλβανό και αυτοί του πρότειναν να επικοινωνήσει τηλεφωνικά μαζί του και να τον ρωτήσει αν έχει ναρκωτικά και ότι η τηλεφωνική επικοινωνία έγινε σε επήκοο αυτών δύο φορές και αυτοί άκουγαν και κλείστηκε η συμφωνία και το ραντεβού, εμείς γνωρίζαμε ότι υπήρχαν τα 20 κιλά κάνναβης, γι' αυτό το λόγο είπαμε στον κατηγορούμενο να παραγγείλει 10 κιλά»*. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, ο ΑΠ απέρριψε ως αβάσιμο τον αναιρετικό λόγο της απόλυτης ακυρότητας, καθώς έκρινε ότι τα αστυνομικά όργανα δεν υπερέβησαν τα όρια της επιτρεπόμενης κεκαλυμμένης δράσης τους, περιορίστηκαν σε πράξεις απολύτως αναγκαίες και νόμιμες, από κανένα στοιχείο δεν προέκυψε ότι ο αναιρεσείων δεν θα προέβαινε στην απόπειρα πώλησης ναρκωτικών και προς τρίτους και τέλος δεν προκύπτει από το νόμο υποχρέωση των αστυνομικών οργάνων να ενημερώνουν προηγουμένως τον κατά τόπο αρμόδιο Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ/ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από την ανάλυση που προηγήθηκε προέκυψε ότι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί είναι υπερασπιστικοί ισχυρισμοί, που προτείνονται από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του, οι οποίοι έχουν απασχολήσει και εξακολουθούν να απασχολούν τόσο την ελληνική νομολογία όσο και τους εκπροσώπους της ελληνικής θεωρίας και έχουν δώσει αφορμή για έναν γόνιμο διάλογο μεταξύ τους.

Η σημασία των αυτοτελών ισχυρισμών έγκειται στις ευνοϊκές συνέπειες που μπορούν να επιφέρουν στην ποινική αντιμετώπιση των κατηγορουμένων. Εφόσον γίνουν δεκτοί από το δικαστήριο, οδηγούν είτε στη μείωση της επιβληθείσας ποινής είτε πολύ περισσότερο στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης ή στην άρση ή τη μείωση του καταλογισμού ή στην εξάλειψη του αξιοποίνου. Η αξία τους αποτυπώνεται και στο πλαίσιο της εκδίκασης υποθέσεων που αφορούν παραβάσεις της ισχύουσας νομοθεσίας για τα ναρκωτικά (Ν. 4139/2013).

Από την ενδεικτική παράθεση της νομολογίας που έλαβε χώρα, διότι λόγω του πλήθους των αποφάσεων που αφορούν σε αυτοτελείς ισχυρισμούς ήταν αδύνατη η εξαντλητική παράθεσή τους, με έμφαση κυρίως σε αποφάσεις του ΑΠ, ο οποίος, διαμορφώνει, άλλωστε, και την έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών, προέκυψε ότι τα ελληνικά δικαστήρια καλούνται συχνά να αποφασίσουν επί προβαλλόμενων αυτοτελών ισχυρισμών στο πλαίσιο εκδίκασης υποθέσεων για παραβάσεις της ισχύουσας νομοθεσίας για τα ναρκωτικά (Ν. 4139/2013). Ωστόσο, δεν προτείνονται όλοι οι σχετιζόμενοι με τα ναρκωτικά αυτοτελείς ισχυρισμοί ούτε με την ίδια συχνότητα αλλά ούτε γίνονται και το ίδιο εύκολα αποδεκτοί. Έτσι, για παράδειγμα ο αυτοτελής ισχυρισμός του άρ. 28 Ν. 4139/2013 προτείνεται αρκετά συχνά, αλλά δεν γίνεται εύκολα αποδεκτός. Επίσης, οι ισχυρισμοί περί συνδρομής της εξάρτησης ή περί προμήθειας και κατοχής για ιδία αποκλειστική χρήση, οι οποίοι αξιοποιούνται υπερασπιστικά κατά κόρον σε υποθέσεις ναρκωτικών, γίνονται ευκολότερα δεκτοί από τα δικαστήρια της ουσίας έναντι του αυτοτελούς ισχυρισμού του άρ. 27, ως προς τον οποίο εμφανίζονται επιφυλακτικά. Συγχρόνως, στις υποθέσεις που αφορούν ναρκωτικά ιδιαίτερα χρήσιμοι στην πράξη εμφανίζονται οι αυτοτελείς ισχυρισμοί για την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων (άρ. 84 του ΠΚ), οι προϋποθέσεις για την αναγνώριση των οποίων, μετά τη θέση σε ισχύ του νέου ΠΚ, από 01.07.2019, έχουν καταστεί ευνοϊκότερες.

Ωστόσο, εξαιτίας της αστικογενούς προέλευσης της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών παρατηρείται εκ μέρους των ελληνικών ποινικών δικαστηρίων μια αυξημένη αυστηρότητα ως προς το ορισμένο της προβολής τους, με αποτέλεσμα με αφορμή την επίκληση αοριστίας να παρακάμπτεται η διερεύνηση και αξιολόγηση αξιοπρόσεκτων αυτοτελών ισχυρισμών. Έτσι, η νομολογιακή κατασκευή των αυτοτελών ισχυρισμών καταλήγει να λειτουργεί ως περιοριστικός παράγοντας της απαιτούμενης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρ. 93 παρ. 3 Συντ. και 139 νέου ΚΠΔ), να παραβιάζει το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα της ακρόασης (άρ. 20 παρ. 1 Συντ.), καθώς και το δικαίωμα του κατηγορουμένου σε δίκαιη δίκη (άρ. 6 ΕΣΔΑ). Συγχρόνως, οι αυξημένες απαιτήσεις που θέτει ο ΑΠ ως προς το ορισμένο των αυτοτελών ισχυρισμών μεταθέτουν στον κατηγορούμενο ένα «βάρος απόδειξης», το οποίο αυτός δεν φέρει αφενός μεν διότι στο πλαίσιο του ποινικού δικονομικού δικαίου δεν νοείται καν η έννοια του βάρους απόδειξης αφετέρου δε διότι αυτός απολαμβάνει του τεκμηρίου αθωότητας, έχει το δικαίωμα σιγής ενώ ισχύει και η αρχή *in dubio pro reo*.

Γι' αυτούς τους λόγους θα πρέπει να εκλείψει η διάκριση των υπερασπιστικών ισχυρισμών σε αυτοτελείς και μη αυτοτελείς και τα δικαστήρια της ουσίας να υποχρεούνται να αιτιολογούν ειδικά και εμπεριστατωμένα κάθε υπερασπιστικό ισχυρισμό, που προβάλλει ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του, ο οποίος έστω και εν σπέρματι εμπεριέχει αμφισβήτηση των στοιχείων της κατηγορίας και δύναται να επηρεάσει και να μεταβάλλει τον προσανατολισμό του δικαστηρίου κατά την άσκηση του διαγνωστικού του έργου που έχει ως στόχο τη ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας. Με άλλα λόγια κάθε φορά που ένας κατηγορούμενος προβάλλει έναν ισχυρισμό ο οποίος προκαλεί ανασύνθεση της ποινικής του συμπεριφοράς και παρέχει επαρκή αφορμή για προβληματισμό θα πρέπει να ληφθεί υπόψη εκ μέρους του δικαστηρίου και να απαντηθεί ρητά είτε γίνει δεκτός είτε όχι. Αυτή η θέση ενισχύεται πλέον από το άρθρ. 178 παρ. 2 εδ. γ' νέου ΚΠΔ, στο οποίο κατοχυρώνεται η υποχρέωση των δικαστών και των εισαγγελέων να ερευνούν με επιμέλεια κάθε ισχυρισμό ή επιχείρημα που επικαλέστηκε υπέρ αυτού ο κατηγορούμενος, αν αυτό είναι χρήσιμο για να εξακριβωθεί η αλήθεια, άρθρο το οποίο καθιστά περιττή οποιαδήποτε διάκριση σε αυτοτελείς ή μη και καταδεικνύει ότι η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών είναι πλέον παρωχημένη. Οι ισχυρισμοί που μπορούν να δημιουργήσουν επαληθεύσιμη ατομική κρίση θα πρέπει να αιτιολογούνται ακόμα και σε περίπτωση που δεν έχουν προταθεί

κατά τον πλέον σαφή και ορισμένο τρόπο, όπως αυτός έχει εκφραστεί από τη νομολογία του ΑΠ, αρκεί βέβαια να μπορούν, ακόμα και αν έχουν διατυπωθεί κατά ελλιπή τρόπο, να καταστούν αντιληπτοί, διότι μόνο έτσι θα εξασφαλιστεί ότι ο κατηγορούμενος μπορεί πράγματι να υπερασπιστεί τον εαυτό του, να προστατευθεί από ενδεχόμενες δικαστικές αυθαιρεσίες και να τύχει μιας δίκαιης δίκης. Εξάλλου, δεν πρέπει να λησμονείται το γεγονός ότι δεν εκπροσωπούνται πάντα όλοι οι κατηγορούμενοι από συνήγορο υπεράσπισης, δεδομένου ότι μόνο στα κακουργήματα το δικαστήριο οφείλει να τους διορίσει υποχρεωτικά, συνεπώς η απαίτηση ορισμένης προβολής των υπερασπιστικών ισχυρισμών καθιστά, στις συγκεκριμένες περιπτώσεις, εκ προοιμίου αλυσιτελή οποιαδήποτε προσπάθεια εκ μέρους τους για να υπερασπιστούν τον εαυτό τους.

Έχει έρθει, λοιπόν, πλέον η στιγμή να εγκαταλειφθεί η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών προκειμένου να εξασφαλιστεί τόσο ο δικαιότερος χαρακτήρας της εκδίκασης ποινικών υποθέσεων όσο και η πραγματική τήρηση της συνταγματικής απαίτησης για ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία όλων των ποινικών δικαστικών αποφάσεων. Μόνο όταν οι αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων είναι ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένες εξασφαλίζεται η προστασία των εννόμων αγαθών των πολιτών, νομιμοποιείται η εξουσία των δικαστών και δημιουργείται αίσθημα ασφάλειας στην κοινωνία ότι η δικαιοσύνη εκπληρώνει ορθά την αποστολή της που είναι η ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας της εκάστοτε κρινόμενης υπόθεσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρουλάκης Α., *Θεμελιώδεις έννοιες της Ποινικής Δίκης*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, δ' έκδ., 2012

Ζώης Ι., *Η υπεράσπιση του κατηγορουμένου στο ακροατήριο, Εμβάθυνση στους αυτοτελείς ισχυρισμούς, Θεωρία, Νομολογία, Σχόλια*, εκδ. Τσίμος, 2012

Κεραμεύς Κ., *Ένδικα μέσα*, εκδ. Σάκκουλα, δ' έκδ., 2007

Κοτσαλής Λ. / Μαργαρίτης Μ. / Φαρσεδάκης Ι., *ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ, Κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν 4139/2013, Ερμηνευτικά σχόλια – Νομολογία – Υποδείγματα*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, δ' έκδ., 2018

Μαργαρίτης Λ., *Ο ΝΕΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4620/2019, Τόμος Πρώτος (Άρθρα 1-461)*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2020

Μαργαρίτης Λ., *Ο ΝΕΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4620/2019, Τόμος Δεύτερος (Άρθρα 462-592)*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2020

Μπάκας Χ., *Ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 Π.Κ. και επιμέτρηση της ποινής, σε Πρακτικά του Α' Πανελλήνιου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, 30 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 1985, Θέμα: Η επιμέτρηση της ποινής, ΑΦΟΙ Π. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 1987*

Ναζίρης Γ. / Χατζηκώστας Κ., *Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Ναρκωτικά*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, β' έκδ., 2017

Νίκας Ν., *Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας*, εκδ. Σάκκουλα, 2012

Παπαδαμάκης Α., *Ποινική Δικονομία, Θεωρία - Πράξη – Νομολογία*, εκδ. Σάκκουλα, θ' έκδ., 2019

Παρασκευόπουλος Ν. / Κοσμάτος Κ., *Ναρκωτικά, Κατ' άρθρο ερμηνεία των ποινικών και δικονομικών διατάξεων του «Νόμου περί εξαρτησιογόνων ουσιών» (ν. 4139/2013)*, εκδ. Σάκκουλα, γ' έκδ., 2013

Παύλου Σ. / Σάμιος Θ., *Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Ναρκωτικά ΙΙΙ, άρθρα 26-35 Ν. 4139/2013*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, δ' έκδ., 2014

Σταμάτης Κ., Η έννοια και η λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη. Συμπεράσματα εφαρμογής 25 χρόνων, σε ΜΝΗΜΗ Ν. Χωραφά, Η. Γάφου, Κ. Γαρδίκια, Τόμος Δεύτερος, ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 1986

Φράγκος Κ., *Ποινικός Κώδικας (Ν. 4619/2019 και Ν. 4637/2019), Κατ' άρθρο Ερμηνεία & Νομολογία Αρείου Πάγου*, εκδ. Σάκκουλα, 2020

Χαραλαμπίκης Α., *ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ, ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΤ' ΑΡΘΡΟ, ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ (Άρθρα 1-234)*, έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, β' έκδ., 2014

Χαραλαμπίκης Α., *Ο Νέος Ποινικός Κώδικας, Συνοπτική Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4619/2019*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, β' έκδ., 2020

Χαραλαμπίκης Α., *Ο ΝΕΟΣ ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4619/2019, Τόμος Πρώτος (Άρθρα 1-234)*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2020

Χατζιωάννου Κ., *Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Δημάκης Α., Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία, σελ. 594 επομ.

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη. Η δυναμική ενός νομολογιακού θεσμού, Υπερ 1992, σελ. 159 επομ.

Καρράς Α., ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΝΑΙΡΕΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ (Με αφορμή τις ΑΠ 636/1993 και 2133/1992 ΠοινΧρ ΜΓ', σελ. 112 επ. και 37), ΠοινΧρ 1993, σελ. 1073 επομ.

Κωνσταντινίδης Α., Ζητήματα της διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή της συνείδησης και νομική αξιολόγησή τους, ΠοινΧρ 2008, σελ. 193 επομ.

Μαντάς Θ., Αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη, <https://mantas-law.gr/articles/autoteleis-isxyrismoι> , [τελευταία επίσκεψη στις 21.02.2021]

Παπαδάκης Ε., Αυτοτελείς και απλοί υπερασπιστικοί ισχυρισμοί, ΠραξΛογΠΔ 2001, σελ. 65 επομ.

Παπαδαμάκης Α., Η αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων, ΠοινΔικ 2014, σελ. 520 επομ.

Ρήγας Β., Οι πραγματικοί ισχυρισμοί στην πολιτική και την ποινική δίκη και η απάντηση του δικαστηρίου, Στιγμή ενότητας της έννομης τάξεως, ΕΠολΔ 2008, σελ. 10 επομ.

Σταρατζής Γ., Ο αυτοτελής ισχυρισμός στην ποινική δίκη, ΔΙΚΗ 2004, σελ. 746 επομ.